

**T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**Soğuk Savaş Sonrası Türkiye ABD İlişkileri:
Bölgesel ve Küresel Etkileşim**

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman
Prof. Dr. Şaban H. Çalış**

**Hazırlayan
Ayşegül Güler
104229001011**

Konya–2012

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı Ayşegül Güler

Numarası 104229001011

Ana Bilim / Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tezin Adı Soğuk Savaş Sonrası Türkiye ABD
İlişkileri: Bölgesel ve Küresel Etkileşim

Öğrencinin

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	3
ÖZET.....	5
GİRİŞ.....	6

I. Bölüm

Türk- Amerikan İlişkilerinin Teorik Çerçevesi

1- 1.1. Amerikan Dış Politikasının Genel İlkeleri.....	8
1.2. Başkanların Dış Politikadaki Rolü	15
1.3. Amerikan Dış Politikasında Etkili Olan Doktrinler.....	17
1.4. Amerikan Dış Politikasını Etkileyen Lobiler.....	25
2- Türk Dış Politikasının Genel İlkeleri	29
3- Türk- ABD İlişkilerinin Başlaması ve Gelişimi.....	35
4- Soğuk Savaş Sonrası Dünyanın Yeniden Şekillenmesi.....	43
5- Türk- Amerikan Ekonomik İlişkilerinin Temel Dinamikleri	46
6- Türkiye- NATO- ABD İlişkileri.....	48

II. Bölüm

1990'dan Sonra Türkiye- Amerika İlişkileri

1- 1.1. ABD Açısından Ortadoğu'nun Önemi.....	53
1.2. Türkiye Ortadoğu İlişkileri.....	55
1.2.1. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP).....	56
1.3. Irak- İran Savaşının Bölge Politikalarına Etkileri.....	59
1.4. Irak Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim.....	61
1.4.1. I. Körfez Savaşı.....	64
1.4.2. II. Körfez Savaşı.....	69
1.4.3. 1 Mart Tezkeresinin Reddinin Nedenleri.....	76
1.4.4. 1 Mart Tezkeresinin Reddinin Sonuçları.....	77
1.4.5. II. Körfez Savaşı Sonrası Gelişmeler.....	81
1.4.6. Körfez Savaşının Türkiye'ye Etkileri.....	83

1.4.7. Irak'ta Türkiye- ABD Sürtüşme Konuları.....	86
1.5. İran Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim.....	90
1.5.1. ABD'nin İran'a Yönelik Askeri Müdahale Seçeneği Hangi Sonuçları Getirir?.....	100
1.6. İsrail Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim.....	101
1.6.1. Türk- İsrail Yakınlaşmasının Nedenleri.....	108
1.7. Güney Kafkasya Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim.....	109
a) Ermenistan.....	111
b) Azerbaycan.....	117
c) Gürcistan.....	120
1.8. Suriye Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim.....	121
2- 1990'lı Yılların Türkiye'ye Sağladığı Açılım İmkanları.....	128

III. Bölüm

11 Eylül Sonrası Türk- Amerikan İlişkileri

1- 11 Eylül Sendromu.....	131
2- 2.1. Afganistan'ın İşgali	133
2.2. Bölgede Türk- Amerikan İlişkilerinde Örtüşen Alanlar.....	136
2.3. Bölgede Türk- Amerikan İlişkilerinde Politik Farklılıklar Bulunan Konular.....	137
3- Amerika Açısından Türkiye'nin Enerji Güvenliğindeki Yeri ve Önemi.....	139
SONUÇ.....	142
KAYNAKÇA.....	145

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- ADL : Anti-Defamation League-
İftira ve Karalama ile Mücadele Birliği
- AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
- BM : Birleşmiş Milletler
- BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- BOP : Büyük Ortadoğu Projesi
- CIA : Central Intelligence Agency
Merkezi İstihbarat Teşkilatı
- DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü
- EIA : Enerji Enformasyon İdaresi
- GAP : Güneydoğu Anadolu Projesi
- GSYİH : Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
- IMF : International Monetary Fund
Uluslararası Para Fonu
- ISAF : International Security Assistance Force
Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
- İİT : İslam İşbirliği Teşkilatı
- İKÖ : İslam Konferansı Örgütü
- İKT : İslam Konferansı Teşkilatı
- KDP : Kürdistan Demokrat Partisi
- KYP : Kürdistan Yurtseverler Birliği Partisi
- NPT : Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması
- OECD : Organisation for Economic Co-operation and Development
Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
- ONW : Kuzeyden Keşif Operasyonu
- OPC : Operation Provide Comfort
Huzur Harekatı
- OPEC : Organization of Petroleum Exporting Countries
Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

PNAC : Project for the New American Century
Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi

PKK : Kürdistan İşçi Partisi

SEİA : Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STA : Serbest Ticaret Anlaşması

TAI : Türk Havacılık ve Uçak sektörü

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDP : Türk Dış Politikası

YNK : Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)

ÖZET

Soğuk Savaş'ın başında kurumsallaşan Türkiye- ABD ilişkileri 1990'lara kadar ABD ekseninde bir seyir izlemiştir. Sovyetlerin dağılmasıyla batının Türkiye'ye ihtiyacının azaldığı düşünülmeye başlanmıştır. Türkiye'nin enerji kaynaklarının geçiş yolunda olması ve ABD'nin Sovyetlerden boşalan alanda nüfuz oluşturma hamleleri Türkiye'nin önemini eskisinden daha fazla artırmıştır. Türkiye dostluğu aranan bir ülke olmuştur. 1990'lardan itibaren Türkiye özgün politikalar oluşturmaya başlamış batı ile zaman zaman sürtüşmeye girmiştir. Bir kısım araştırmacılar bu gelişmeyi eksen kayması olarak değerlendirmişlerse de bu aslında Amerika eksenini dışında davranma gücünü keşfetmedir. 2000'li yıllarda uygulanan "sıfır sorun" politikası Türkiye'nin "yumuşak gücü"nü artırmıştır. Bölgesel güç olma yolunda ilerleyen Türkiye ABD ile çıkarlarının örtüştüğü alanlarda önemli başarılar elde etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Amerika, müttefik, güvenlik, enerji, süper güç, Körfez Savaşları.

ABSTRACT

Turkey-U.S.A relationships institutionalised at the beginning of the cold war contemplated at the pivot of the U.S.A by 1990s. When the Soviet Union was dispersed, it was started to think that the need of the West towards Turkey decreased. Being at the passageway the energy sources of Turkey and attacks of U.S.A to penetrate in the free field from Soviet Union increased Turkey's value much more than old times. Turkey became a country whose friendship was asked for. Beginning from 1990s, Turkey started to form peculiar politics and sometimes rubbed against the West. Although some researchers evaluate this improvement such as axial dislocation, this is actually discovering the manner of acting power outside the axis of U.S.A. "Zero problem" politics which applied in 2000s increased "the soft power" of Turkey. Turkey which developed to be a regional power obtained important successes in the fields where its benefits corresponded to U.S.A

Key Words: Turkey, America, allied, security, energy, superpower, Gulf Wars.

GİRİŞ

ABD iki dünya savaşına girmiş olmasına rağmen topraklarında tek silah patlamamış ülke olarak tanınır. Türkiye üzerinde ABD planları ilk defa Wilson İlkeleriyle gündeme gelmiş, genel kabul olarak bu ilkelerin Türk halkının istiklaline zemin hazırladığı ileri sürülse de Osmanlının dağılması ve bu coğrafyada sömürgecilerin nezaretinde onların menfaatleri doğrultusunda sınırları cetvelle çizilen yeni devletler kurulmasına daha çok hizmet ettiği görülür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya'nın Türkiye'yi açık tehdidi karşısında kendini Batının güvenlik şemsiyesi altına girme mecburiyetinde görmüş, ABD liderliğinde kurulan NATO'ya girebilmek için Kore'de bedelini kanla ödeyerek Avrupalıların karşı çıkmasına rağmen ABD'nin desteğiyle NATO'ya girmiştir.

Truman Doktrininin ete kemiğe büründüğü Marshall yardımlarından Türkiye de yararlanmış askeri ve ekonomik alanda ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Türkiye ABD ilişkileri daha çok askeri alanda gelişmiş bir ölçüde ABD yetkilileri Türkiye ile ilişkileri askerlerle ilişkiler olarak değerlendirmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrası Türkiye ABD ilişkileri tüm çevremizi etkileyecek boyutta gelişmiştir. Konuyu çok dağıtmamak ve bariz izler bırakan alanlara ağırlık vermek adına Balkanlar, Doğu Avrupa ve Kuzey Afrika araştırmamızın dışında tutulmuştur. Bu araştırmamızda ağırlıklı olarak Kafkaslar ve Ortadoğu konuları irdelenmeye çalışılmıştır.

Türkiye ABD ilişkilerinde çoğu zaman lobilerin etkili olduğu görülmüştür. Türkiye-ABD ilişkilerinin iyi olduğu dönemlerde lobilerin etkisi azalmış, ilişkilerin kötüye gittiği dönemlerde özellikle iç siyaset kaygılarından kaynaklanan nedenlerle de lobilerin etkileri artmış ve lobi faaliyetleri Türkiye üzerinde baskı unsuru olarak kullanılmaya başlamıştır. ABD küresel çıkarlarına ulaşmak, çoğu zaman faaliyetlerine meşruluk kazandırmak için uluslar arası kuruluşlar olan; BM, NATO, IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşları aktif olarak devreye sokmakta, kimi zamanda hiçbir hukuki gerekçeye ihtiyaç duymadan hedefine ulaşmak için tek taraflı müdahale etmekte, sonradan gerekçeler üretmek suretiyle faaliyetini meşrulaştırma yoluna gitmektedir. Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin Batının güvenlik konsepti içinde öneminin azaldığı kimi çevrelerce iddia edilmiş, çok geçmeden Türkiye'nin bölgesel ve küresel manada Batı çıkarları için bölgede oynayacağı rolün öneminin

daha da arttığı anlaşılmıştır. Dünyada her türlü silah teknolojisi ve dinleme teknolojisine sahip Amerika; ekonomik üstünlüğünün sembolü konumundaki ikiz kuleleri, askeri üstünlüğünün sembolü konumundaki Pentagon'u, küresel siyasi liderliğinin sembolü konumundaki Beyaz Sarayı küçük bir gruba karşı koruyamamıştır. Soğuk Savaş sonrası Türkiye'ye ABD politikaları dışında bölgesel politikalarda yeni açılımlar yapma imkanı sağlamış, özellikle Rusya'nın etki alanının daraltılması ve enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde tüketim merkezlerine ulaştırılmasının Türkiye'nin desteği olmadan yapılamayacağı anlaşılmıştır. Türkiye ABD ilişkilerinde küresel boyutta ciddi bir uyumluluk sergilenirken, bölgesel alanda Türkiye ABD politikaları çoğu zaman örtüşmemektedir. Türkiye'nin AK Parti iktidarıyla birlikte İslam Coğrafyasıyla ilişkilerini geliştirme çabaları eksen kayması olarak lanse edilmek suretiyle statükodan yana olanlar Türkiye'nin siyasi hinterlandını genişletmesi ve tarihiyle barışmasını hazmedememişlerdir.

Saddam'ın Kuveyt'i işgal ve ilhak etmesi ABD'nin Körfez Harekâtı'yla Saddam'a karşı harekete geçmesine zemin hazırlamış, Saddam Kuveyt'ten çıkarılırken Irak çekiç güç uygulamasıyla fiilen bölünmüştür. Soğuk Savaş sonrasında ABD 11 Eylül saldırılarını yapanların Müslüman olmasını sürekli ön plana çıkararak yeni hedefini İslam coğrafyası ve Müslümanlar olarak belirlemiştir.

ABD ikinci kez Irak'ın nükleer, biyolojik ve kimyasal kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle müttefikleriyle birlikte Irak'a BM kararı olmadan müdahale kararı almıştır. Türkiye AK Parti iktidarını hemen başında bölgede Sıcak savaşı engellemek için bölgesel alanda ve ABD nezdinde girişimlerde bulunduysa da savaşa engel olamamıştır. I.Körfez Savaşında olduğu gibi bu savaşta da müttefiklerden en büyük zararı Türkiye görmüştür. 1 Mart tezkeresinin TBMM'de teknik bir teferruatla reddedilmesi Türk- ABD ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu. ABD Türkiye'nin desteği olmadan Irak'a müdahale edebileceğini gösterdi, Türkiye daha sonra TBMM'den ABD askerlerinin Türk topraklarını kullanması ve Türk askerinin Irak'a gönderilmesine dair teskereyi geçirmişse de bu kez ABD Türk askerinin Irak'a gönderilmesini reddetti. Musul Baskını, Süleymaniye Baskını gibi olaylar Türk- ABD ilişkilerinin iyice gerilmesine yol açtı. ABD bu savaşta gelişmiş silah teknolojilerini sergileme imkânı bulmuş, ABD'nin silah ticaretinden elde ettiği gelirlere patlama yaşanmıştır.

I. Bölüm

Türk- Amerikan İlişkilerinin Teorik Çerçevesi

1- 1.1. Amerikan Dış Politikasının Genel İlkeleri

Kendisini tehdit edebilecek güçlerin bulunduğu Avrupa'ya karşı Atlantik kalkanı ile korunmuş olan ABD, 19.yüzyılın sonuna kadar bugünkü sınırlarına ulaşmasını sağlayan mücadelelerin yanında Senato raporuna göre 1798-1895 arasında dış ilişkilerinde 103 silahlı müdahalede bulunmuştur. ABD, bu süre içinde kendi kıtası dışında, Avrupalı güçler ile açık hiçbir çatışmaya girmemiştir.¹

ABD'nin diplomatik ilkeleri uluslararası ilişkilerin, Amerikan çıkarlarının önceliği bilinciyle düşünülmesi ve yürütülmesi ilke olarak benimsenmiştir. Amerikan çıkarlarının baş politik motif olması "Kaçınılmaz Yazgı" ideolojisi ile meşrulaştırılmıştır.² Her doların üzerinde Washington'un resmi ile şu slogan yan yana basılmaktadır:"IN GOD WE TRUST"(Biz Allah'a güveniriz). Bu durum artık "seçilmiş halk'ın yeni siyasetinin değişmez genel eğilimi olacaktır: Başkan Nixon da tıpkı iki asır önceki gibi, şöyle diyecektir:"Allah Amerika'yla birlikte. Allah Amerika'nın dünyayı yönetmesini istiyor. Amerikalılar kendilerini Cenneti gerçekleştirmek için "seçilmiş halk" oldukları kanaatindedirler.³

Amerika Monroe doktrini ile belirlenen dominans ve hegemonya alanında, sadece 19.yy.'da yüzden fazla askeri müdahalede bulunduğu halde, Filipinler ve sonunda rızasıyla ABD'nin bir parçası olmayı seçen Hawaii dışında bir toprak parçası üzerinde koloni edinmeye girişmemiştir. Bir bakıma ABD'nin başarısı, ekonomik bir temele dayanmasına ve fikir düzleminde de "uluslararası ortak çıkar" iddiasına atıfta bulunmasıyla açıklanabilir.⁴

ABD I. Dünya Savaşı'na kadar Washington doktrini gereğince kendi kıtası dışında "maksimum ticaret, minimum siyaset" düsturunu uygulamıştır.

I. Dünya Savaşı'nda ABD ticaretinin Almanya tarafından engellenmesiyle bu çizgide sapma yaşanmıştır. Başkan Wilson kendi adıyla yayınladığı ilkelerin; zor durumda olan İngiltere ve Fransa tarafından kabul edildiğinin açıklanmasıyla savaşa

¹ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası Kuram ve Siyasa*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s.241

² *a.g.e.*, s.239

³ Roger Garaudy, *Amerikan Efsanesi ABD'nin Dünyayı Yönetme Felsefesi*, Cemal Aydın (çev), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, Nisan 2002, s.17-24

⁴ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.234-235

girmiştir. Savaştan sonra İngiltere ve Fransa'nın Wilson ilkelerini görmezden gelip sömürgeciliklerini "manda" adıyla devam ettirme arzuları ve ABD'nin bu girişimlere engel olamaması ABD'nin tekrar yalnızlık politikasına dönmesine yol açmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan İngiltere ve Fransa galip çıkmakla birlikte ekonomik açıdan dibe vurmuşlardır. Artık Avrupa'da ve eski etki alanlarında oluşan boşluğu doldurma kabiliyetinden çok uzaklaşmışlardır. Oluşan Sovyet tehdidi karşısında ABD'yi eski etki alanlarındaki liderliği üstlenmesi için adeta davet ettiler.

ABD'nin 1945 sonrasında globalleşen hegemonyası, kendisine en az maliyet getirecek biçimde, yapılaşmış olarak yürütülmektedir.⁵

Soğuk Savaş dönemi boyunca caydırma politikası önemini korumuş, Sovyet Rusya ABD'nin karşısına dengeleyici bir güç olarak çıkmış, daha net bir ifade ile ABD strateji belirlerken SSCB'yi dikkate almak zorunda kalmıştır.⁶ Soğuk Savaş döneminde, ABD dışındaki ülkelerin, Birleşik Devletler ile boy ölçüşebilecek düzeye gelmelerinin önlenmesi hedef almıştır.⁷

NATO anlaşması, ABD'nin karışmama siyasetini bıraktığı ve komünizmle savaşa kararlı biçimde başladığını göstermiştir. Artık ABD'nin güvenliği deniz aşırı faktörlerden etkilenmektedir. Ayrıca ABD, savaşta olduğu gibi, barışta da yabancı ülkelerle askeri işbirliği içinde bulunacaktır.⁸

NATO "neden kuruldu?" sorusuna " Rusları dışarıda, Amerikalıları içeride ve Almanları aşağıda tutmak için " diye cevap veren ilk NATO Genel Sekreteri İngiliz Lord Ismay, sıcak çatışmayı çok daha erken bir tarihte işaret etmişti.⁹ ABD'nin müdahale politikaları, zaman zaman önleyici olmaktan çok, tepkiseldir. Bunun nedeni kısmen kamuoyu, lobiler, yasama kurumları, Dışişleri Bakanlığına bağlı dairelerin kendilerine göre oluşturduğu stratejiler ve diğer örgütlü sınıf, şirket çıkarları gibi iç politik etkenlerdir.¹⁰

---

⁵ *a.g.e.*, s.321

⁶ Ali İhsan Gürler, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s.10

⁷ Mehmet Atay, *ABD'nin Afganistan Operasyonu ve Orta Asya'da Jeopolitik Satranç*, Jeopolitik Dergisi, Sayı:1

⁸ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.260-262

⁹ Gürler, *a.g.e.*, s.228

¹⁰ Vassilis K.Fouskas, *Balkanlar Ortadoğu Kafkasya Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, (çev) Ali Çakıroğlu, İstanbul: Kitap Matbaası, Şubat 2004, s.11

ABD Uzakdoğu'daki çatışmayı komünizmin yayılma tehlikesi retoriğini zenginleştirecek biçimde kullanarak, hem Japonya'da hem de diğer bölgelerde egemenliğini güçlendirmiştir. Kore Harekatını bir BM operasyonu gibi sunmasına rağmen tek başına yürütmüş İngiltere ile Avustralya'yı sürekli dışlamıştır.¹¹

ABD'nin daha ilk günden uluslararası ilişkilerinde bir ölçüt olarak gördüğü "güç dengesi" kavramı belirleyici rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin hayata geçirdiği, Truman Doktrini ile Marshall Planı, birbirini bütünlemişlerdir.

İran'la yaşanan rehine krizindeki başarısızlık, doların değer kaybı, Sovyetlerle detant arayışları, Başkan Carter'ın yurttaşlarını "daha zayıf bir ülkenin vatandaşları olarak yaşamaya alışmaya" çağırması, ABD'nin yükselişinin sona erdiği ve çöküşe geçtiği imajını oluşturmuştur.¹²

Amerikan çıkarlarını askeri, ekonomik, siyasi taktiklerle kovalayan politikalar Ford ile başlayıp, Carter tarafından sürdürülmüştür. ABD'nin devlet olarak zayıfladığı iddia edilen Carter döneminde, Amerikan şirketleri dünyada büyük bir atağa girişmişlerdir. Uluslararası şirketler bir arada, ABD ve SSCB'den sonra, dünyanın o tarihteki en büyük 3.ekonomik gücünü oluşturmuşlardır.¹³

1956 Süveyş Krizinde ABD'nin oluşturmaya çalıştığı yapıların dengelerini zorlayan İngiltere, Fransa ve İsrail'e çatışma noktasına varacak kadar baskı yaparak, uluslararası kararlarda ve politika oluşturmada önderliğini ortaya koymuştur. İngiltere'nin 1914'e kadar süren dünya egemenliği ile Amerikan hegemonyası arasındaki temel farklar arasında en önemlileri, kolonyalist bir devlet olmayan ABD'nin, ideolojik planda egemenliğini meşrulaştırmakta daha az zorlanması ve hegemonyasını dominasyon amaçlı güçten çok, yapısal öğelere dayandırmış olmasıdır.¹⁴ İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana hemen hemen her ABD başkanı, Ortadoğu'nun ve Körfezin Amerika için hem ekonomik hem siyasal hem de stratejik olarak önemli olduğunu vurgulamıştır.¹⁵ Amerika 1970'lerden itibaren başta petrol olmak üzere pek çok hammaddeye ihtiyaç duyulan ve ekonomisi giderek uluslararası

¹¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Ankara: AÜSBF Yayınları, No. 541, 1987, s.503

¹²Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.223-240

¹³*a.g.e.* s.280

¹⁴*a.g.e.* s.231

¹⁵ Tayyar Arı, *Irak, İran ve ABD Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa Yayınları, s.186

nitelik taşımaya başlayan bir ülkeye dönmüştür.¹⁶ Petrol kaynaklarının kontrolü yönünde Sovyetlerle mücadele hızlanmıştır. Carter'a göre Afganistan, Sovyetlerin petrol yataklarını kontrol politikasının bir ayağıdır.¹⁷

Peter Gowan “ABD ya da İngiltere gibi güçler savaşa girdiğinde, bunu ulusal çıkarları nedeniyle, devletin hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla yaparlar” demişti.¹⁸

1970’den sonra bir süre için iç ekonomik ve politik nedenleri- dünya politikası üzerindeki etkinliği azalan Amerika’nın, hegemon niteliğini ve yapısal gücünü yitirmediği; dünya düzenini en azından hayati konularda kendi isteği dışında çıkılmasını kontrol edebilecek ölçüde yönlendirecek etkinliğe sahip olduğu söylenebilir.

Amerika’nın savaşlar arası dönemde yeniden benimsediği izolasyonizm, Pearl Harbor’dan itibaren terk edilmiştir. Amerika 1960’ların sonlarına kadar görülmemiş oranda kapital ihracı ve dış yatırım yapmış, bu evrensel açılım, ABD lider kadroları arasında yeni bir karşılıklı bağımlılık anlayışının yayılmasına yol açmıştır. ABD’nin 1980’lerden itibaren diğer ülkelerle, özellikle de Japonya ile yaşadığı ilişkilerdeki kilit faktör, teknolojidir. Öte yandan telekomünikasyon gibi hayati konularda Amerika’nın teknolojik gelişmede hala en önde olduğu da unutulmamalıdır.¹⁹

Vietnam Savaşı bitiminde ABD’nin tek kazancı, son derece pahalıya mal olan bir ders olmuştur. Amerika Başkanı Gerald Ford’un 1976’da yaptığı çağrı ile, Vietnam’ı “irdelemektense unutmayı” yeğleyince ders de uzun süre hatırlanmamıştır.²⁰

Soğuk Savaş dünyasında genellikle tarih, çoğu zaman birbiriyle simetrik olan bir askeri, siyasi ve ekonomik güç sentezi göstermiştir. Soğuk Savaş devrinde gücün farklı unsurları birbirinden oldukça bağımsız bir hale geldi. Eski Sovyetler Birliği, askeri bir süper güç iken, ekonomik bakımdan zayıftı. Yine Japonya örneğinde

---

¹⁶ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.227-230

¹⁷ *a.g.e.*, s.283

¹⁸ Fouskas, *a.g.e.*, s.23

¹⁹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.226-227

²⁰ *a.g.e.*, s.265-271

olduğu gibi bir ülke ekonomik bakımdan bir dev iken, askeri bakımdan adı bile geemeyebilirdi.²¹

ABD'nin politik yaklaşımı İkinci Dünya Savaşı'ndan beri karşılıklı bağımlılığın gerçekleri ağır basmakta ise de, yalnızlık politikası ile ykmllklere girme politikası arasında gidip gelmektedir.²²

İkinci Dünya Savaşı sonunda başlayan ideolojik sürtüşme ABD'nin dünya politikasındaki rolünü beklenmedik şekilde artırmıştı.²³ Amerika'nın güçlü, baskın ve kendine yeterli olduğu Soğuk Savaş yıllarına rastlayan ilk dönemde dşnme biçimine realizm egemendi.²⁴ Savaş sonrasında, ABD'nin amaçlarından biri, batı Avrupa'nın ve Japonya'nın güçlendirilmesi olmuştur. Esasen ABD'nin siyasası, bir yandan Sovyetleri evrelemeyi amaçlarken, bir yandan da kendi kampı içinde emperyal güçte bir rakip ile karşı karşıya kalmamayı öngördüğü için, belirli ülkelerin güçlenmesi de ister istemez politikanın içinde yer almaktadır.²⁵

Amerikan hegemonyasının, hala sürmesi, yarım yüzyıldır, global ve karşılıklı bağımlılığın giderek daha fazla rol oynadığı ilişkiler sistemini kontrol edebilmenin yapısal koşullarını oluşturmasının ve korumasının sonucudur.

ABD, egemenlik alanındaki coğrafyada, kendi denetim ve yönlendirmesinde gerek ekonomi, gerek güvenlik amaçlarına hizmet eden bir işbirliği ağı oluşturmuştur. Bu yapısal işlerlik içinde doğrudan güç kullanmaya dayanan dominanta, ancak sistemi aksatan koşullarla karşılaşıldığında başvurması hegemonik politikasının belirgin özelliğidir.²⁶

Ekonomik ilişkilerin globalleşmesi ve karmaşık bir karşılıklı bağımlılık sisteminin yerleşmesi, ABD'nin dominant olanaklarını kısıarken, hegemonik gücünü pekiştirmiştir. ABD açısından, ekonomik çıkar ve ihtiyaçlar ile güvenlik ya da politik ihtiyaçlar i içe gelişmiştir. Özellikle, ABD'nin nc dünyayı hedefleyen ve bu

---

²¹ Kissinger, *a.g.e.*, s. 7

²² *a.g.e.*, s. 2

²³ Arı, *a.g.e.*, s.112-118

²⁴ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.213

²⁵ Burcu Bostanoğlu, "ABD'nin Latin Amerika Retoriğinden rnekler", *Avrasya Dosyası*, C.1, No.4, 1995

²⁶ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.230-234

ülkelerin ekonomik kalkınmalarını kendi güvenliğinin bir sigortası gibi gören modernleştirme politikası bu iç içeliğin örnek bir göstergesidir.²⁷

Amerikan politikasında, etkin ve hazır bir askeri gücün varlığı, her zaman için önemli bir araç ama aynı zamanda da hedef olmuştur. Sovyetlerin savaş sonrasında, tehdit unsuru olarak algılanması ve sunulmasına paralel biçimde, tarihin barış zamanında kaydettiği en büyük askeri güç meydana getirilmiştir. ABD, 1980'lerin başında kendisini dünya olaylarının belirleyicisi olarak, varlığını yeniden ortaya koymak ihtiyacını hissetmiştir. Jeane Kirkpatrick'e göre, ABD, büyük olmak için iyi olmak zorunda değildir; hatta iyi olmaya çalışmak, çoğu zaman büyük işler gerçekleştirmeye de engel olmaktadır.²⁸

ABD'nin demokrasiyi dünya çapında yayma stratejisinin arkasında, demokrasilerin birbirlerine saldırmadığı şeklindeki inancın rol oynadığı belirtilmektedir.²⁹ 1980'lerden sonra ABD, artık müttefiklerin de ortak savunma harcamalarının yükünü üstlenmesi için baskı yapmaya başlamıştır.

Vietnam sonrası içe dönüklük psikolojisinin ardından, dışarıya doğru bakan ve kendine güvenen, cesur bir Amerika'nın ortaya çıktığı görülür. Ford ve Carter Vietnam ve Watergate'in içteki izlerini silmeyi başarmışlar, dışta ABD'nin eski global gücüne ulaşması da Reagan'ın politik zaferi olmuştur. Bush dünyanın askeri ve teknik olarak en gelişmiş, ülkesinin başına geçmiştir. Bush'un dış politikası, genelde Reagan'ın yapabildiklerini sürdürmek veya iyileştirmek üzerine kurulmuştur.³⁰

NATO, AB devletleri ve ABD, Soğuk Savaş sonrasındaki hiçbir askeri harekâta ya da çatışmaya kendi içlerinde tamamen birlik halinde girmediler. Örneğin bir nükleer güç olan Fransa, Irak'ın uçuşa yasak bölgesini defalarca ihlal etti.³¹ ABD hegemonyasının bir aracı niteliğindeki kurumlar, IMF, Dünya Bankası, OECD, NATO gibi uluslararası örgütler yanında, Washington'un tek yanlı ya da ikili

---

²⁷ Bostanoğlu *a.g.e.*, s.237

²⁸ *a.g.e.*, s.285-286

²⁹ Gürler, *a.g.e.*, s.115-117

³⁰ Bostanoğlu, *a.g.e.* s.289-299

³¹ Fouskas, *a.g.e.*, s.109

anlaşmalar çerçevesinde doğrudan kontrolünde tuttuğu barış gönüllüleri AID vb kuruluşlar Amerikan dış politikasının araçlarından biri halinde çalışmaktadırlar.³²

Ortaya çıkan dünya düzeninde yeni olan şey, Birleşik Devletlerin, ilk kez olarak, ne dünyadan elini eteğini çekebilme, ne de ona hükmedebilme olmasıdır. Amerika Soğuk Savaş'ta, savaş yapmadan zaferi gerçekleştirmiştir. Öyle bir zafer ki, şimdi Amerika'yı George Bernard Shaw'un söylediği çıkmazla karşı karşıya getirmektedir: "hayatta iki trajedi vardır: biri gönlünün istediğine kavuşamamak, diğeri de ona kavuşmaktır."³³

Dünyadaki mal ve hizmet üretiminin büyük bölümünün Amerika'daki ya da ABD'ne doğrudan bağlı kuruluşlarca gerçekleştirildiğini; uluslararası ve ulusal işletme yöneticiliğinin merkezinin ABD olduğunu; dünya finansal sistemindeki kredilerin kontrolünü hala Washington'un elinde tuttuğunu; doların evrensel para birimi kabul edildiğini ve son olarak da, dünya bilgi sisteminin üretim ve iletişim metotlarının Amerikan denetiminde bulunduğunu³⁴ söylemek gerekmektedir.

Soğuk Savaş'tan sonra düşmansız kalan ABD, stratejik kaynakları bundan sonra da elinde tutabilmek için İslam dünyasına dönük yeni tanımlamalar oluşturdu. İslam dünyasını komple karşılarına almaları mümkün olmadığı için bu dünyayı fundematalistler ve ılımlılar/uluslar arası sistemle uyum içinde olanlar ve olmayanlar, uygarlığın yanında olanlar ve teröristlerin safında bulunanlar diye ikiye böldüler.³⁵ ABD'nin politikalarında saldırganlık ön plana çıkmaya başladı.

Körfez Savaşı ve daha dolaysız olarak, Bosna-Kosova krizleri ABD'nin yeni saldırgan politikası için deney alanları oluşturdu.³⁶ Kasım 2000'den sonra ABD dış politikasının çok daha agresif, saldırgan ve çok daha yayılcı olacağı özellikle Bush'un söylemlerinden anlaşılıyordu.³⁷

11 Eylül saldırılarından sonra ABD dış politikası 180 derece değişmiştir denilmiştir. ABD'nin dünyaya bakışındaki değişiklik, dünyada kendine göre bir

---

³² Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.364

³³ Kissinger, *a.g.e.*, s. 3-6

³⁴ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.207

³⁵ Abdurrahim Şen, "Kontrollü Geçiş Doktrini", <http://www.timeturk.com/tr/makale/abdurrahim-sen/kontrollu-gecis-doktrini.html> (21.03.2012)

³⁶ Fouskas, *a.g.e.*, s.26

³⁷ Tayyar Arı, "Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Bir Değişiklik Yoktur", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1*, (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.96

düzen kurma konusundaki heyecanı ve bunun Türkiye'nin frekansına uymamasından dolayı her iki taraf içinde getirdiği sorunlar, o günden bu güne taşınmıştır.³⁸

Kasım 2001'de iktidara gelen George W.Bush hükümetinin amaçlarından biri, içinde İslam bulunan her şeyin zayıflatılması ve etkisizleştirilmesi idi. ABD hükümeti bu amaç doğrultusunda özellikle 11 Eylül'den sonra bazı adımlar attı. ABD hükümeti sınırında düşmanca bir İran olduğu sürece Irak'ı etkili ve problemsiz bir şekilde yönetemeyeceğini gördü. ABD'nin Irak'a saldırısı ve işgali, bu devleti-ABD'yi-İran'da rejim değişikliği yapmanın yollarını aramaya zorladı: Bu yollardan biri de, Azerbaycan İran'ının da milliyetçi hareketlerin büyümesini teşvik etmekte.³⁹ Enerji yolları ve kaynakları bakımından dünyanın merkezi olan ülkeleri bir bir işgal etme, rejim değiştirme ve bölme politikaları ile Asya ve Ortadoğu'yu halkları için⁴⁰ yaşanmaz hale getirdiler.

ABD'nin halen hedefleri ve mevcut durumu arasında ciddi bir gel-git yaşanmaktadır. ABD'nin hedef bölgesinde halk eskisi gibi iktidarını ABD desteğine dayandıran yöneticilere itibar etmemektedir. ABD'nin vitrine koyduğu Obama imajı İslam dünyasında oluşan saldırgan ve emperyal imajı silememiştir. Ortadoğu'da ABD aracılığıyla başlatıldığı iddia edilen idarecilere baş kaldırma hareketi; halkın isteklerinin yönetime yansması halinde durum ABD açısından olumlu olmayacaktır. Irak Savaşı ile birlikte ABD'nin hedeflerine ulaşmak için yardıma ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır. İslam dünyası “gölgede duranın gölgesi olmaz” mantığından hareketle başkalarınca yönlendirilip, yönetilme devrinin sona ereceği yönüne emareler vermektedir. Ortadoğu'daki hareketler umulur ki emperyalistlerin hedeflediği gibi parçalanma değil bütünleşme getirir.

1.2. Başkanların Dış Politikadaki Rolü

ABD'de başkan ve kongre dış politika karar alma sürecine ilişkin olarak lobilerin çok yönlü baskısı altındadır.⁴¹ ABD'de başkan senatonun denetimindedir.

---

³⁸ Mustafa Kibaroglu, “Dış Politikada Duygusal Boyuta Çok Fazla Yer Yok”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I*, (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.159

³⁹ Robert Olson, *Türkiye- İran İlişkileri: 1979- 2004 Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*, Kezban Acar (çev), Ankara: Babil Yayıncılık, 2005, s.151

⁴⁰ Erdal Şimşek, *Kod Adı: Pegasus Amerika'nın İran'ı İşgal Planı*, İstanbul: Neden kitap Yayıncılık, 2006, s.7

⁴¹ Arı, a.g.e., s.24

Başkanlar bazen istediklerini senato denetimine sokmadan gerçekleştirme yoluna gitmektedirler. Ancak rutin uygulama, yapılacak işlerde senatonun onayının alınmasıdır. Başkanlar isteklerinin kabul görmeyeceğini düşünüyorlarsa kongre süreci öncesinde kamuoyu oluşturarak kongre üzerinde baskı oluştururlar.

ABD'nin çıkarları Amerikalılardan taşarak, global nitelik kazanmıştır ve dolayısıyla “tehlikenin nereden geldiği meçhuldür”.⁴² Bu havayla dünyayı Amerikan çıkarlarına göre dizayn etme hareketi başlatılmıştır.

Başkan senatonun onayladığı anlaşmaları ulusal çıkarlarına zarar vereceğini düşünürse yürürlüğe sokmaktan vazgeçebilir. Yürürlükte olan bir anlaşmayı senatoya sokmaksızın kendi başına sona erdirebilmektedir, diğer ülkelerin devlet başkanlarıyla senatonun onayını gerektirmeyen yürütme anlaşmaları yapabilmektedir. Dış politikanın da belirleyicisi olan başkan çeşitli baskılara maruz kalmaktadır. Tüm dış politika sorunları çeşitli grupların çıkarlarını şu veya bu ölçüde etkileyeceği için başkan bir orta yol arama çabası içinde olmaktadır. Başkanın kararları ve direktifleri genellikle sonuçta Amerikan dış politikası haline gelmektedir. Yabancı büyükelçileri kabul etme senato onayı gerekmediğinden başkan bu yetkisini kullanırken hangi ülkenin tanınacağına veya tanınmayacağına kendi başına karar verebilmektedir. Büyükelçileri devamlı veya geçici olarak geri çekebilir. Başkan kendi yetkisini kullanarak silahlı güç kullanılıp kullanılmamaya karar verebildiği gibi, askeri çatışmaları sona erdirmeye, barış görüşmelerini başlatmaya ve barış anlaşması yapmaya da karar verebilir.⁴³

Amerika'nın Vietnam'a on binlerce asker gönderip, 10 yıllık bir mücadeleden sonra, 55 bin ölü verip, 1975'de yakasını Vietnam'dan güç bela kurtarması Amerika kamuoyunda ve kongrede derin izler ve etkiler bırakmıştır.⁴⁴ Bu dönemden itibaren başkanların kongreyi by pass ederek icraatlar yapması sorgulanır olmuştur.

Eisenhower Amerikan askerini dünyanın diğer bölgelerine göndermeden önce kongreden bu konuda kendisine bir yasal yetki verilmesini isteme yoluna gitmiştir.⁴⁵ Reagan döneminde ABD, anti-komünist hareketlere tüm dünyada destek verecekti.

---

⁴² Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.238

⁴³ Arı, *a.g.e.*, s.84-98

⁴⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914- 1995)*, İstanbul: Alkım Yayınevi, Genişletilmiş 13. Baskı, s.881

⁴⁵ Arı, *a.g.e.*, s.100-101

Reagan yönetiminin, kendi “arka bahçesi” saydığı Latin Amerika’daki Nicaragua’da sağcı Contra’lara mali destek sağlamak için, o sıralarda Amerikan rehineler olayı yüzünden can düşmanı saydığı Humeyni İran’ına İsrail aracılığıyla silah satmış olması ünlüdür. İran’a satılan silahların paraları Nicaragua gerillalarına aktarılmış, ABD’de başkanın yetkileri yine tartışılmaya açılmıştır. Reagan BM Anlaşmasına rağmen, “ yıldız savaşları” diye anılan çok büyük bütçeli projeyi başlatmak oldu. Bu proje SSCB’nin iflas etmesinde önemli rol oynayacaktır.⁴⁶

Başkanlar bazen hukuksal bazen siyasal nedenlerle kongrenin kararına ihtiyaç duyarlar. Başkanlar dış politikaya dönük güçlü başkan imajını korumak için de bu tür eylemlere girişebilmektedirler. Bunun dışında, içerde performansları aşırı düştüğü anlarda da başkanlar dış operasyonları bir çıkış yolu olarak görmektedir. Başkanlar özellikle seçimlere yaklaşıldığı sıralarda da bu tür dış operasyonları bir yeniden prestij kazanma yolu olarak görmektedirler. Başkan en az yılda bir defa ve bunun dışında kongreye gönderdiği raporlarla dış politikada belli yasaların çıkarılmasını isteyebilmektedir. Başkanın dış ilişkilerini yürütürken bir başka avantajı kamuoyunu yönlendirebilmesidir. ABD’de başkan dış politikanın oluşmasındaki önemli konumunu korumaya devam etmekle beraber yeni bürokratik yapı çok gelişmiş ve başkana dış politikada yardımlarda ve önerilerde bulunan birimler ortaya çıkmıştır.⁴⁷

Başkanların ekonomik baskı imkânları da vardır. Örneğin Afganistan’ın işgali üzerine Carter’in 1979’da Sovyetlere buğday satışını yasaklamasına karşılık 1980’de Reagan’ın seçimlerde buna karşı çıkararak seçimleri kazanması ve kazandıktan sonra da bu politikaya son vermesinde uluslararası pazar paylarının daralmasından rahatsız olan baskı gruplarının etkili olduğu görülür.⁴⁸

1.3. Amerikan Dış Politikasında Etkili Olan Doktrinler

ABD dış politikasının çeşitli dönemlerinde bizzat başkanların adıyla anılan çeşitli doktrinlerin etkili olduğu, bu doktrinlerden bazılarının bölgesel ve küresel

---

⁴⁶ Baskın Oran, “ Uluslararası Ortam ve Dinamikler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.12

⁴⁷ Arı, a.g.e., s. 104-109

⁴⁸ a.g.e. s.204

yansımaları dolayısıyla başka ülkelerin dış politikalarında da birer dönüm noktası olma rolü oynadıkları görülmektedir. Kronolojik sırasıyla söz konusu doktrinlerin bazıları şunlardır:

George Washington'un Veda Mesajı (1796): Başkan yaptığı veda konuşmasında “yabancı ülkelerle mümkün olduğunca çok ticari ve mümkün olduğunca az siyasi bağlantılar” kurulmasını istedi. Washington, Avrupa devletleriyle ittifaka girilmesinin ABD açısından son derece zararlı sonuçlar doğurabileceğini ifade etti.⁴⁹

Monroe Doktrini (1823): ABD'nin Avrupa devletlerinin Amerika kıtalarındaki devletleri sömürge haline getirmeyeceğinin altını çizdi. Bir yandan da ABD'nin Avrupa sorunlarına karışmaya niyeti olmadığını, Avrupalıların da Amerika sorunlarına karışmaya hakları bulunmadığını vurguladı. Bu doktrin yüzyıl boyunca ABD'nin kendi yarı küresinden çıkmamasını sağlayacaktır.⁵⁰ Monroe doktrini ile “arka bahçe” ilan edilen Amerika kıtası⁵¹ Avrupa'nın dışarıda tutulduğu bir kıtayı yalnızca ABD'nin tekelinde bir emperyalist yayılmaya açacaktır.⁵²

Monroe Doktrini Birleşik Devletleri Avrupa'dan ayıran okyanusu, iki kıtayı ayıran bir hendek haline getirmiştir. Monroe'nun Amerikan işlerinden anladığı ise, bütün batı yarım küresi olarak gerçekten genişti.

Wilson Doktrini (1918): Wilson önce tarafsızlığı şiddetli bir şekilde savunarak yönetiminin barışa bağlılığını gösterdikten sonra, yalnızlık politikası taraftarı bir ülkeyi adım adım savaşa soktu. Bunu da her türlü bencil ulusal çıkarı reddedip, Amerika'nın ilkelerinin yücelmesinden başka bir çıkar gütmeyeceğini belirterek yaptı. Gerçekte Wilson'un politikasının temel noktası, yalnızlık politikasının tamamen tersiydi. Wilson'un açıkladığı düşünce, Amerika'nın dünyadan elini eteğini çekmesi değil, onun değerlerinin evrensel olarak uygulanması ve zamanla bu değerlerin yaygınlaştırılması için Amerika'nın yükümlülük üstlenmesiydi.⁵³

---

⁴⁹ F. Keskin, “ ABD Başkanlarının Ünlü Doktrinleri” , Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.527

⁵⁰ Keskin, *a.g.e.*, s.527

⁵¹ Bostanoğlu, *a.g.e.* s.241

⁵² Keskin, *a.g.e.*, s.527

⁵³ *a.g.e.*, s. 19-32

Roosevelt (1933-1945), Amerika'nın uluslararası arenada rol alması üzerinde ısrarla duruyordu. Roosevelt'e göre, batı yarım küresinde kuvvete dayanan diplomasi, Amerika'nın yeni küresel rolünün bir parçasıydı. İki okyanus artık Amerika'yı dünyanın geri kalan kısmından soyutlamak için yeterli genişlikte değildi. Bir ulusun kendi gücüyle koruyamadığı bir şey, uluslararası toplum tarafından da korunamaz. Roosevelt, tam o sıralar uluslararası bir konu olarak ortaya çıkan silahsızlanmayı da reddetmiştir.⁵⁴

Truman Doktrini (1947): Başkan Harry Truman tarafından dile getirilen bu SSCB karşıtı doktrin Soğuk Savaşın resmi başlangıcı sayılabilir.⁵⁵ Truman Doktrininde amaç Avrupa'nın komünizme karşı güçlenip, istikrarlı ekonomilere ve Amerikan yandaşı politikalara kavuşması ve bir an önce Amerikan ihraç ürünleri için önemli bir pazar olmasının sağlanmasıdır.⁵⁶

Truman Doktrini ile Marshall Planı, birbirini bütünlemişlerdir. Savaş bütün ülkelerde ağır tahribatlar yapmıştır. Bir bakıma toplumlar açlıktan kıvrınmaktadır. Ekonomileri harekete geçirecek kaynak yoktur. Sovyet Rusya bu durumu fırsat bilerek komünizm propagandasını şiddetlendirmiştir. Marshall Planına karşılık Sovyetler de, uyduları ile kendileri arasındaki ekonomik münasebetleri ve işbirliğini sıkılaştırmak için Molotof Planı adını verdikleri ikili ticaret sistemini kurmuşlardır.⁵⁷

Başkan Truman'ın Kongre konuşmasında ön planda Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardım bulunuyor idiye de, Amerikan ve özgürlük ideallerine yapılan atıfların ardında, Avrupa'nın geleceği söz konusu edilmiştir.⁵⁸

Amerikan kamuoyu askeri, ulusal ya da ekonomik çıkarlarını korumak için değil, evrensel bir değer olan özgürlük uğruna Truman'ın aktif dünya politikasını desteklediğine inanmıştır.⁵⁹ Truman Doktrini ABD'nin somut ve coğrafi sınırları belli olan çıkarlarını, bütün dünya çapında uygulanacak ahlaki bir ilke biçimine sokmuştur.⁶⁰

---

⁵⁴ Kissinger, *a.g.e.*, s. 14-24

⁵⁵ Keskin, *a.g.e.*, s.527

⁵⁶ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.248

⁵⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.443-444

⁵⁸ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.243

⁵⁹ Stephen E. Ambrose, *Dünyaya Açılım, 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası*, (çev) Rucihan Tul, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayınları, 1992, s.67

⁶⁰ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.243-244

Savaştan sonraki barış düzeninde Amerika Sovyetlerle işbirliği yapamayacağını, vakit fazla geçmeden anlamıştı. Geleneksel Amerikan dış politikasındaki radikal değişimin başlangıcını da Truman Doktrini teşkil eder. Truman Amerikan kongresine 12 Mart 1947 günü gönderdiği mesajda Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasının Ortadoğu düzeninin korunması için bir zaruret olduğu belirtiliyor.⁶¹

Truman doktrininin ilanı ve Ortadoğu'da Amerikan taahhütlerinin artmasıyla birlikte bölgedeki İngiliz- Sovyet rekabetinin yerini artık ABD- Sovyet rekabeti almış oluyordu.⁶²

Truman Doktrini "Birleşik Devletlerin silahlı azınlıklar veya dış baskılarla boyun eğdirilmeye çalışılan özgür halkların direnişlerinin desteklenmesi politikası" şeklinde ilan etti. Marshall Planı, Avrupa'yı ekonomik olarak ayakları üzerinde durabilir hale getirmek için düşünülmüştü. NATO ise güvenliği sağlamak için kurulmuştu. NATO, Amerikan tarihinde barış zamanında yapılan ilk askeri ittifaktır. Kurulmasının yakın nedeni, 1948 Şubat'ında komünistlerin Çekoslovakya'da yaptıkları darbeydi.⁶³

Moskova Marshall'ın yardım önerisine Doğu Avrupa'nın ellerinden çıkacağı endişesi ile "hayır" yanıtı verdiğinde, bir anlamda Soğuk Savaş alenen başlamıştır. Soğuk Savaşın ilk kurumsal politik sonucu ABD ile Batı Avrupa'yı siyasal ve askeri bir ittifak içinde 1949'da bir araya getiren NATO'dur. ABD yardımı, dünya üzerinde kontrolü sağlamanın ve aksi halde komünist bloğa geçebilecek ülkeleri yanında tutmanın bir aracıdır.⁶⁴

Eisenhower Doktrini (1957): Soğuk Savaş koşullarında ABD ve SSCB'nin Ortadoğu bölgesinde de karşı karşıya geldiklerini simgelemektedir.⁶⁵

Başkan Eisenhower'ın dönemi ABD'nin Ortadoğu'da aktif olarak yer almaya başladığı yılları kapsamaktadır.⁶⁶

---

⁶¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.441-442

⁶² Arı, *a.g.e.*3, s.219-220

⁶³ Kissinger, *a.g.e.*, s. 422-425

⁶⁴ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.249-363

⁶⁵ Keskin, *a.g.e.*, s.527

⁶⁶ Arı, *a.g.e.*, s.221

Truman Doktrinini siyasi anlamda gerçekten tamamlayan, yaklaşık 10 yıl sonra Başkan Dwight D. Eisenhower'ın açıkladığı doktrindir. Eisenhower 1957'de Kongreden özel bir yetki talebinde bulunmuş davet edildiği takdirde, ABD'nin Ortadoğu'da askeri ve siyasi müdahalelerde bulunabileceğini ⁶⁷ “uluslararası komünizmin kontrolündeki herhangi bir devletin saldırısına uğrayan Ortadoğu devletlerini, askeri güç de dahil olmak üzere gerekli her türlü araçla koruyacağını ve bu doğrultuda askeri yardım yapacağını ilan ediyordu.”⁶⁸ Eisenhower Doktrinini bölgede Türkiye, İran ve Irak hemen desteklemiş, fakat resmen, yalnız Libya ve Lübnan kabul etmiştir.⁶⁹ Bölgeden Mısır, bölge dışında Sovyetler şiddetle karşı çıkmıştır. ABD Soğuk Savaş sırasında Eisenhower Doktrini'yle Ortadoğu'yu (1957), Carter Doktrini'yle de Pers Körfezi'ni (1979) “yaşamsal çıkar alanı” ilan etmiş ve buradaki gelişmelere kayıtsız kalamayacağını⁷⁰ açıklamıştır.

Nixon Doktrini (1969): Nixon tarafından Asya kıtası için ilan edilen bu doktrin Nixon'ın iktidarı boyunca tüm dünyayı kapsayacak şekilde geliştirildi. Doktrine göre ABD nükleer bir savaşı caydırma sorumluluğunu devam ettiriyorduydu da bölgesel savaşları caydırmak, bu tür savaşların tehdidi altında olan ülkelerin sorumluluğundaydı. ABD bu devletlere sınırlı ölçüde yardım edebilirdi ama bunlar kendi savunmalarının sorumluluğunu kendileri üstlenmeliydiler.⁷¹

Morgenthau'ya göre, ABD Truman ve Eisenhower Doktrinleri ile “statüko koruyucu” bir politika benimsemiştir.⁷² Nixon doktrininin esası, bundan böyle bölgesel çatışmalara ABD'nin doğrudan askeri müdahalelerde bulunmayacağını ve bunun yerine askeri ve ekonomik yardımlarla yetineceğini öngörmesiydi.⁷³

Carter Doktrini (1980): Başkan Jimmy Carter Basra Körfezi bölgesine yapılacak bir saldırının ABD'nin yaşamsal çıkarlarına yöneltilmiş bir saldırı olarak kabul edeceğini ifade etti. Bu açıklama ABD'nin yaşamsal çıkarlarını korumak için asker kullanabileceğinin bir başkan tarafından Vietnam'dan sonra ilk kez dile

---

⁶⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 240

⁶⁸ Arı, *a.g.e.*, s.225

⁶⁹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.246-339

⁷⁰ Tellal, *Eski Sovyet Coğrafyasında “Devrimler”*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,60-2, s.273

⁷¹ Keskin, *a.g.e.*, s.527

⁷² Sander, *a.g.e.*, s.13

⁷³ Arı, *a.g.e.*, s.228

getirilmesiydi. ABD askeri şemsiyesini Körfez bölgesini de kapsayacak biçimde genişletmişti.⁷⁴

Carter doktrini ile Nixon doktrininin egemen olduğu 1970-1980 dönemi kapanmış ve ABD'nin askeri müdahalesini meşrulaştıran yeni bir dönem başlamış oluyordu.⁷⁵

“Yeşil Kuşak” ve Carter Doktrini, ABD etkisindeki kimi az gelişmiş ülkelerde görülen işkenceleri dikkate almadan, SSCB'yi yumuşak karnından vurmak için uluslararası çapta bir insan hakları kampanyası açtı. Arkasından danışmanı Brzezinski aracılığıyla, SSCB etrafında ılımlı İslam'dan bir “Yeşil Kuşak” oluşumunu ilan etti.⁷⁶ Yeşil Kuşak Projesi Türkiye'de 12 Eylül rejimi döneminde Türk- İslam sentezi yoluyla desteklendi.

ABD'nin politikası ılımlı, denetlenebilir bir İslam'ı desteklemek, SSCB'ye ve komünizme karşı kullanmak, radikal İslam'ı ise dönüştürerek ılımlılaştırmak, bu mümkün olmazsa bastırmak ya da tecrit etmek şeklinde ortaya çıktı.⁷⁷ Bu politika İslam ülkelerinde rağbet görmemiştir. Bir kısım insanlar ılımlı kelimesini İslam'ın özünden kopma olarak algıırken bazıları da ılımlı da olsa İslam'a tahammül edemediklerinden bu politikayı desteklememişlerdir.

Reagan Doktrini (1985): Buna göre ABD anti-komünist devrim ve ayaklanmalara destek verecekti.⁷⁸ Reagan, 1983 Mart'ında SSCB'yi “modern dünyanın kötülük odağı” ilan ederken kendi dış politikasının ve güçlenme atağının referans merkezine Sovyetler Birliğini yerleştirmiştir.

Reagan bir yandan SSCB'yi askeri harcamalarını artırmaya zorlayarak, ekonomik açıdan sıkıştırmayı öngören bir strateji geliştirmiştir. Bu yarışın sonuna doğru SSCB askeri harcamalarında bir indirime girmiş, kısa bir süre sonra da komünist rejim yıkılmıştır.⁷⁹ Bush Doktrini (1991) esas olarak Soğuk Savaş sonrasında “yenidünya düzeni” (New World Order) adıyla Bush tarafından 1991'de

---

⁷⁴ Keskin, *a.g.e.*, s.527

⁷⁵ Arı, *a.g.e.*, s.237

⁷⁶ Oran, *a.g.e.*,s.11

⁷⁷ İlhan Uzgel, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002,s.37

⁷⁸ Keskin, *a.g.e.*, s.527

⁷⁹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.292-301

ilan edildi.⁸⁰ Bush'un dış politikası, genelde Reagan'ın yapabildiklerini sürdürmek veya iyileştirmek üzerine kurulmuştur.⁸¹

Başkan Bush, yenedünya düzenini, 1992 Haziran'ında kongrede yaptığı konuşmada şöyle anlatmıştır: “daha önce silahlı iki kampa bölünmüş olan dünyada artık tek ve üstün bir süper güç var: ABD. Dünya bunu hiçbir korku duymadan kabul ediyor. Çünkü dünya gücümüze inanıyor.”⁸² Brzezinski stratejisi ABD'nin kendi sınırları dışında meydana gelen çıkarlarına aykırı gelişmelerine, yerinde ve hızlı biçimde müdahalesini öngören⁸³ bir anlayış üzerine kurulmuştur.

Radikal İslam ABD için bir tehlike sayılmakta ve denetlenmesi öngörülmektedir. Bu dönemde Türkiye'nin İslam kuşağı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesinde Amerika'nın teşviklerinin de rol oynadığı görülür.⁸⁴ Soğuk Savaş'ın sona ermesi daha açık bir ifade ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, özellikle 1991'deki Körfez krizi sırasında, dünya kamuoyu tüm modern medya araçları da çok iyi kullanılarak “Yeni Dünya Düzeni” beklentisi içine sokuldu.⁸⁵ Soğuk Savaş sonrası “yeni dünya düzeni” başlığı altında “demokrasi”, “insan hakları” gibi insanlık tarihinin yüzyıllara dayanan çok kıymetli ve olmazsa olmaz değerlerinin emperyalist politikaların birer aracı olarak kullanılmalari⁸⁶ gündeme geldi.

Demokrasi çizgisi Afganistan ve Irak için geçerli olurken İsrail kurulduğundan beri yayılmacı ve insanlık dışı uygulamalara imza attığı halde İsrail'den insan hakları ve demokrasiye ilişkin ABD'nin bir beklentisi oluşmamaktadır.

Eylül 2002'de açıklanan “Bush Doktrini” olarak da anılan yeni güvenlik anlayışında, ABD'nin küresel uzantıları olan teröristlere karşı savaş yaptığı; teröristleri barındıranlar veya yardım edenler arasında bir ayırım yapılmayacağı özellikle kitle imha silahlarını edinmeye veya kullanmaya çalışanların hedef

---

⁸⁰ Oran, *a.g.e.*, s.209

⁸¹ Bostanoğlu, *a.g.e.* s.299

⁸² Bostanoğlu, *a.g.m.*, s.139

⁸³ Ufuk Güldemir, *Çevik Kuvvetin Gölgesinde Türkiye (1980-84)*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986 s. 23-25

⁸⁴ *a.g.e.*, s.67-72

⁸⁵ Gürler, *a.g.e.* s.397

⁸⁶ Tellal, *a.g.e.*, s.275-276

alınacağı; teröristlere karşı önceden davranıp ülkeye ve halka zarar vermelerinin önleneyeği açıklanmıştır.⁸⁷

G. W. Bush Doktrini olarak açıklanan ilkeler 11 Eylül terör saldırısı sonrasındaki ABD politikaları, uluslararası ilişkilerde önemli kırılmalara ve paradokslara yol açtı.⁸⁸ 11 Eylül ABD'yi idare edenlere aradığı fırsatı vermiş, hem de uluslararası meşruiyet sağlamıştır⁸⁹

Birleşik Amerika'nın tek ve biricik süper güç olarak kalmasını amaçlayan doktrine göre, "ABD ordusunun yeni temel görevi, terörü destekleyen devletlere sadece değeri çok yüksek bir bedel ödetmek değil, bunları tamamen yıkmaktır!" Doktrin 11 Eylül 2001 sonrasındaki "teröre karşı mücadele" ortamında değil, bundan çok daha önce yapılmış ve Washington'un gündemine getirilmişti. Washington'daki bir grup İsrail yanlısı stratejist, kurdukları PNAC⁹⁰ adlı "think-tank" le Irak'ın işgali senaryosunu savunmaya başlamıştı. PNAC'in en kayda değer isimleri ise, George W. Bush yönetiminin en etkin isimleri haline gelecek olan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve Başkan Yardımcısı Dick Cheney idi.⁹¹ Kendilerine PNAC (Project for the New American Century) Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi⁹² adını vermişlerdi.

Küresel inisiyatif, BM, IMF, DTÖ gibi küresel işbirliği kuruluşları vasıtasıyla uluslararası güvenlik, ekonomi, ticari ve finans sistemini şekillendirmek, özellikle Dünya Ticaret Örgütü aracılığıyla küresel serbest ticareti teşvik etmek⁹³ stratejinin bir parçasıydı. 16 Mart 2006 tarihli George W. Bush'un ikinci iktidar dönemine ilişkin 54 sayfa ve dokuz ana başlıktan oluşan "ulusal güvenlik stratejisi- UGS" belgesi açıklandı. ABD'nin tek yanlı şiddete dayalı politikalarından ders çıkardığı ve iş birliğine öncelik tanıyan bir sürece girdiği belirtilebilir. Merak edenler açısından

---

⁸⁷ Gürler, *a.g.e.*, s.118-119

⁸⁸ Beril Dedeoğlu, *Değişen Dünyada Yeni Dengeler*, İstanbul: İlgü kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.35

⁸⁹ Tayyar Arı, "Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Bir Değişiklik Yoktur", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.96

⁹⁰PNAC (Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi), ilkelerinden bazıları "politik ve ekonomik özgürlük davasını yurt dışında ilerletmeliyiz", "güvenliğimiz, refahımız ve ilkelerimizin yararına olan uluslararası bir düzenin muhafaza edilmesi ve genişletilmesinde Amerika'nın benzersiz rolünün sorumluluğunu almalıyız. Ali İhsan Gürler, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s.457

⁹¹ Gürler, *a.g.e.* s.250-251

⁹² Thomas Donnelly, *Amerikan İmparatorluğunun Yeniden İnşası Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi* Chivi Yazıları Yayınevi, İstanbul: 2004, s.43

⁹³ Gürler, *a.g.e.* s.128

belirtelim, tıpkı 2002 belgesinde olduğu gibi, bu belgede Türkiye'nin adı geçmemektedir. (2006)⁹⁴

Şu anda ABD başkanı Obama'nın baş danışmanlığını yapmakta olan Amerikan Ulusal Strateji Dairesi Başkanı Zbigniew Brzezinski 98'de yayınlanan "Büyük Satranç Tahtası" adlı kitabında 21. yüzyılın süper gücünün kim olacağı sorusuna cevap arıyordu. Ona göre Avrasya'ya hâkim olan dünyaya hâkim olacak ve 21. yüzyılın süper gücü olacaktı. Çünkü Avrasya dünya nüfusunun ve dünya enerji kaynaklarının % 75'ni barındıran jeostratejik avantajlar sunan bir coğrafyaydı. Brzezinski, hali hazırda Avrasya'ya hakim olma, dolayısıyla 21. yüzyılın süper gücü olma noktasında en güçlü adayın ABD olduğu öngörüsünde bulunuyordu.⁹⁵

1.4. Amerikan Dış Politikasını Etkileyen Lobiler

Lobicilik bir grup veya topluluk adına hareket ederek hükümet kararlarını etkilemek amacıyla planlanan ve bu amaçla vatandaşla karar vericiler arasında kurulmaya çalışılan bir tür iletişim olarak tanımlanabilir.⁹⁶

ABD politik sisteminde altı binden fazla kayıtlı bir o kadar da gayri resmi lobi faaliyeti gösteren kişi veya kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kişi ve kuruluşlar senatörlerin seçmenlerini, büyük ve küçük şirketlerini, ticaret gruplarını sigorta şirketlerini yabancı ülkelerin politik çıkarlarını temsil etmektedir.⁹⁷

Lobilerin etkisi genellikle birebir ilişki olmaktan çıkmakta parasal destekten oy desteğine ve kamuoyunu kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirerek baskı oluşturmaya varıncaya kadar çok sayıda yöntemin kullanılmasıyla daha geniş bir boyut kazanmaktadır. Gerçekten ABD'de başkan ve kongre dış politika karar alma sürecine ilişkin olarak lobilerin çok yönlü baskısı altında bulunuyor.⁹⁸

Tüm lobi eylemleri baştan itibaren hükümet kararlarını etkilemek amacıyla planlanır ve uygulanır. Diğer bir lobicilik türü ise imaj oluşturma ve kamuoyunu

---

⁹⁴ Dedeoğlu, a.g.e., s.93-103

⁹⁵ Abdurrahim Şen, "Kontrollü Geçiş Doktrini", <http://www.timeturk.com/tr/makale/abdurrahim-sen/kontrollu-gecis-doktrini.html> (21.03.2012)

⁹⁶ Arı, a.g.e., s.152-153

⁹⁷ İdris Bal, "Türkiye-ABD ilişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.166

⁹⁸ Arı, a.g.e., s.23-24

yönlendirmeye yönelik ve doğrudan örgütün veya derneğin kendi tarafından veya halka ilişkiler şirketleri aracılığıyla yürütülen lobiciliktir.

Lobiciyle kongre üyesi arasındaki ilişki ve bundan yarar sağlama sanıldığı kadar tek yanlı bir ilişki değildir. Lobilerin üzerinde ısrarla durduğu nokta temsil ettiği grupların arkasında oy kitlesi olduğunda işlerinin çok daha kolaylaştığıdır. Washington'daki lobicilerle yakından ilgilenen herkesin gözlediği olay en iyi lobicilerin eski kongre üyelerinden çıktığı yönündedir.⁹⁹

İlter Turan baskı grubunu, “üyelerinin ortak çıkarlara sahip bulduklarını algılayan, iktidara geçmeyi amaçlamadan siyasal sistemi etkilemeye çalışan topluluk” olarak tanımlıyor.¹⁰⁰ Baskı gruplarının amaçları ise sadece siyasal kararları etkilemeye çalışmaktır. Hemen her ülkede karar alma süreci üzerinde belli bir etkiye sahip olan basın ABD’de de çok ileri bir noktadadır. Tüm dünyada olduğu gibi ABD’de de basın yürütmeyi ve yasamayı etkileme gücüne sahip en önemli çıkar grubudur. Sağladıkları destek karşılığında medya yöneticileri kongre üyeleri ile daha yakın temas içinde olmayı başarmaktadırlar¹⁰¹

1988’de yapılan bir araştırma Amerikan halkının %72’sinin büyük şirketlerin Amerikan dış politikasını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiğini düşündüğünü göstermiştir. Türk lobisinin en önemli avantajı Türkiye’nin stratejik konumudur.¹⁰² Türkiye bu avantajını kullanarak yasamayı etkileme yerine doğrudan yürütmeyi etkileyerek istediklerini gerçekleştirme yolunu seçmektedir.

Türkiye, özellikle ABD’den silah alımının önüne kongrede çıkarılan engellerin kaldırılması ve Amerikan vatandaşlarının Türkiye’ye turizm amaçlı ziyaretlerini artırmak maksatlarıyla 1990’ların başından itibaren Amerikan lobi şirketleriyle sözleşmeler imzalamıştır.¹⁰³

İsrail lobisi Amerika Birleşik Devletleri’nde yabancı lobiler arasında en iyi organize olmuş, finansal bakımdan oldukça iyi durumda olan ve karar alma sürecini

---

⁹⁹ Arı, *a.g.e.*, s.152-162

¹⁰⁰ İlter Turan, *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977, s. 132

¹⁰¹ Arı, *a.g.e.*, s.134 -146

¹⁰² *a.g.e.*, s.203-220

¹⁰³ Keskin, *a.g.m.*, s.705

ve kamuoyunu etkileme bakımından son derece başarılı bulunan lobiler arasında yer almaktadır.¹⁰⁴

İsrail ve Yahudi lobisi Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesinin gerçekleşmesinde de önemli bir katkı sağlamıştır. Ermenistan'a göre bu bağın ardındaki en önemli güç Türkiye'dir. Türkiye her seferinde İsrail ile olan ortaklığına Azerbaycan ve Gürcistan'ı da katma çabasıdadır ve asıl amaç Ermenistan'a karşı bir hat oluşturabilmektedir.¹⁰⁵

Her Arap devletinin Amerika'da kendi çıkarlarıyla ilgili lobi faaliyetini bizzat kiraladığı bir lobi şirketi aracılığıyla yürütmektedir. Arap lobisini destekleyen çıkar grupları arasında öncelikle petrol şirketleri gelmektedir.

Ermeni lobisi finansal ve sayı bakımından yeterli olmasa da bunu belli seçim bölgelerinde yoğunlaşmış olmaları ve seçim kampanyalarında bizzat görev alarak çalışmaları onları etkili bir topluluk haline getirmektedir.¹⁰⁶ 1915 olayları "Türklerin Ermenilere yaptıkları soykırım" olarak efsaneleştirilmiştir.¹⁰⁷

Soykırım iddiaları diaspora için varlık ideolojisi haline gelmiştir ve hatta bundan böyle kimliklerini koruyabilme bağlamında bir sigorta vazifesi görmektedir.¹⁰⁸

Ermeni çalışmaları Türkiye-ABD ilişkilerinde ciddi bir engel teşkil etmiştir. Bu durum Türkiye'yi olduğu kadar ABD'yi de rahatsız etmiştir. Önemli bir müttefik ile olan ilişkilerinin sürekli olarak küçük bir lobi grubu tarafından adeta esir alınması Beyaz Saray ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın hareket alanını daraltmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Ortadoğu ve çevre bölgelerinde Türkiye'ye her anlamda daha fazla ihtiyaç duyan ABD, Baba Bush, Clinton ve Oğul Bush dönemlerinde Türkiye'yi Kafkaslarda ve Ortadoğu'da ABD politikalarının uygulanmasında en önemli aktörlerden biri olarak görmüştür. Türkiye'nin konumu, ABD politikalarında güçlendikçe Ermeni ve Rum lobilerinin konumu zayıflamaktadır.

---

¹⁰⁴ Arı, a.g.e., s.239-251

¹⁰⁵ Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, Ankara: USAK Yayınları, Kasım 2008, s.522

¹⁰⁶ Arı, a.g.e., s.273-277

¹⁰⁷ Sedat Laçiner, "Ermeni Kimlik Bunalımı ve Güç Politikalarının Bir Ürünü Olarak Ermeni Sorunu", 2023 Dergisi, sayı:12, 15 Nisan 2002, s.56-61

¹⁰⁸ İdris Bal, "Türkiye- Ermenistan İlişkileri", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.403-415

Ermenistan nedeniyle Kafkasya politikaların ağırlığını koyan Ermeni diasporası “soykırım” iddiaları ile birlikte en çok ağırlığını ve enerjisini Kafkasya’ya vermeye başlamıştır.¹⁰⁹ Bush’un seçim öncesi Ermenilere vaadi “Eğer Başkan seçilirim Ermeni halkının trajik ızdıraplarının gerektiği gibi tanınmasını sağlayacağım” olmuştur.¹¹⁰

20.yüzyılın dönemecinde de Ermeni sorunu Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli engellerden biri olmaya devam etmiştir. Bu durum Türkiye’yi olduğu kadar ABD’yi de rahatsız etmiştir.¹¹¹

Yahudi lobisinin Türkiye’yi desteklediği yaygın bir kanaattir. Seçim bölgesindeki Ermenilerin oylarını garantiye almak için gündeme gelen sözde “soykırım” iddialarının görüşülmesinde; Temsilciler Meclisi Başkanı Bayan Pelosi Ermeniler lehine tüm ağırlığını koydu. Oylamaya geçildiğinde Komite Başkanı Lantos “evet” deyince dengeler ciddi anlamda Ermeniler lehine değişti. Komite oylamasında Türkiye’yi hayal kırıklığına uğratan bir diğer gelişme de komitede sekiz Yahudi asıllı Milletvekili’nin yedisinin birden tersiye onay vermesi olmuştur. Bu şekilde ABD’de Türk çıkarlarını Yahudilerin koruduğu efsanesi ADL kararından sonra bir kez daha yıkılıyordu.¹¹²

Seçimler yaklaştıkça Ermeni lobilerinin desteğine ihtiyaç duyan Amerikalı siyasetçiler Ermeni toplumuna ve kuruluşlarına maddi ve diğer katkılarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Ermeni-Amerikalı Demokratik liderler konseyi (AADLC) oldukça etkili kuruluşlardan biridir ve üyelerini Ermeni tezlerini destekleyen film, eser, program vs. her açıdan desteklemeleri için yoğun bir şekilde yönlendirmektedir.¹¹³

ABD’de Türkiye’nin Ermeniler ve Rumlar karşısında denge unsuru olarak gördükleri en önemli aktör uzunca bir süredir Yahudiler olmuştur. ABD Yahudi lobisi bazen İsrail’in etkisiyle, pek çok kez Türkiye’den aldığı maddi kaynaklar sayesinde

---

¹⁰⁹ Laçiner, *a.g.e.*, s461-462

¹¹⁰ Ömer E.Lütem, “*Olaylar ve Yorumlar*”, Ermeni Araştırmaları, Cilt:1,Sayı:1,Mart-Nisan-Mayıs 2001,s.39-40

¹¹¹ Sedat Laçiner, *Türk Ermeni İlişkileri*, İstanbul: Kaktüs Yayınları, Eylül 2004, s.149-150

¹¹² Laçiner, *a.g.e.*, s.491-492

¹¹³ *a.g.e.*, s.468-469

Türkiye'ye destek olmuştur.¹¹⁴ ABD'deki Türkler ve Azeriler 2007'den itibaren güç birliği yaparak Ermeni ve Rum lobilerine karşı birlikte hareket etme kararı almışlardır. ABD'deki Türkler artık diaspora oluşumu konusunda ciddi ilerlemeler kaydetmişlerdir.

2- Türk Dış Politikasının Genel İlkeleri

Osmanlı İmparatorluğu değişmemek ilkesi üzerine kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ise değişmek ilkesi üzerine kurulmuştur.¹¹⁵ Cumhuriyetin ilk döneminde Türkiye'nin tek amacı, Lozan'da var olan sınırları korumak, orada elde edemediklerini elde edebilmek ve bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ni bu yeni oluşumun dünya sahnesinde Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni durumda, statükosunu, istikrarını devam ettirebilmektir.¹¹⁶

Türkiye Orta Asya ülkeleri, Türk dünyası ve İslam dünyası ile olabileceğince yoğun ilişkiler geliştirmek durumundadır; ancak bu ilişkiler batı ile ilişkilerine bir alternatif oluşturamaz.¹¹⁷

Türkiye'nin özel stratejik coğrafyası, politik konumunda da özgün bir yerde bulunmasına yol açmıştır.¹¹⁸ Türk devletinin yükselen Batı eksenine alternatif ya da muhalif değil, bu eksenin bir parçası olması¹¹⁹ yönünde temkinli davranıştıydı.

Türkiye'nin stratejik önemi, boğazlara sahip bulunması nedeniyle bölgesel boyuttan evrensel boyuta çıkmaktadır. Türkiye'nin klasik ikilemi şudur: batı ittifakında (NATO) aktif biçimde yer almak, ama bu nedenle kuzeydeki büyük komşuyu (SSCB) tehdit etmemek. Anadolu'nun bir "köprü" olduğu hep söylenegelmiştir. Bu önerme yalnızca coğrafi anlamda değildir.¹²⁰

Türkiye bir merkez ülkesi olmamakla birlikte özel durumu nedeniyle merkez ülkelerinin önemli örgütleri içinde yer alan ve onlar gibi davranmak zorunda kalan bir çevre ülkesi olmuştur. NATO üyeliği ve özgün konumu, Türkiye'ye özel bazı

¹¹⁴ Laçiner, *a.g.e.*, s.487

¹¹⁵ Baskın Oran, " Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği ", Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.19

¹¹⁶ Çağrı Erhan, " Türkiye, Ortadoğu'da ABD Ne İstediye Yapmıştır ", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.49

¹¹⁷ Arı, , *a.g.m* s.111

¹¹⁸ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.362

¹¹⁹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslar Arası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları 56. Basım Aralık 2010, s.69

¹²⁰ Oran, *a.g.m.*, s.25

yararlar sağlamış,¹²¹ uzun süre Ortadoğu ile ilgili meselelere kayıtsız kalan Türkiye bir taraftan bölgenin jeokültürel zeminine yabancılaşmış, diğer taraftan bölgenin jeo-ekonomik yapısı üzerinde yeterince etkili olamamıştır.¹²²

Kıbrıs konusundaki anlaşmazlıklar ve görüşmelerde Arap ülkelerinin Türkiye'ye karşı oy kullanmaları sonucunda Türkiye Ortadoğu politikasının eksikliğini hissetmeye başlayarak bu alana yönelmeye başlamıştır. Türkiye Arap ülkeleri ile daha sıcak siyasi ve ekonomik işbirliği içine doğru hareket etmiştir.¹²³

Bir zamanlar bu din için savaşan devletin çocukları Türkiye Cumhuriyeti şapkası altında içinde "İslam" geçen her şeyden uzak durmaya başlamışlardır. Bu bağlamda da 1969 yılında İKT'nin kurulmasına kadar İslam dünyasına asla yüz vermemiş ve asla yanaşmamıştır. Türkiye 1969'da El-Aksa Camisinin yıkılmasıyla ortaya çıkan İKT'na- ilk defa bir İslam ülkeleri toplantısına- dışişleri bakanı seviyesinde katılmış ve daha sonra da İKT üyesi olmuş ve hatta aktif bir şekilde bir takım çalışmalarda da bulunmuştur. Türkiye, İKT'nin yasal üyesi değildir. Çünkü 1969'dan bugüne kadar Türkiye, laiklikle çeliştiği gerekçesiyle, üyelik sürecinin gerektirdiği yasal işlemleri tamamlamamıştır. Bu yüzden de Türkiye hala İKT'nin fiili bir üyesidir. Aslında bu durum ilginçtir.¹²⁴ Kuruluşun adı "İslam Konferansı Teşkilatı" iken, 2011 yılında "İslam İşbirliği Teşkilatı" (İİT) olarak değiştirilmiştir.¹²⁵

İkinci Dünya Savaşının hemen ertesinde Türkiye'nin izlediği dış politika, tamamen Sovyet korkusuna da bağlı olarak, batı kampı ve özellikle de ABD ile ittifak ilkesine dayandırılmıştır. Türkiye Marshall Planından yararlanırken, İsrail ile ilişkilerini başlatırken, Kore'ye asker gönderirken NATO'ya girerken BM'de üçüncü dünyanın kendisiyle ilgili kültürel, tarihi ve dini yakınlıkları olan üyelerine karşı batı doğrultusunda oy kullanırken verdiği mesaj, kendi çıkarları ile batı ve ABD çıkarlarını özdeş tuttuğudur. Bu özdeşlik, Türkiye'nin kendi çıkarlarının önünde yer

---

¹²¹ Gülten Kazgan, Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994, s.149-150

¹²² Davutoğlu, a.g.e. s.73

¹²³ Ömer Kürkçüoğlu, "Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Tarih, Coğrafya ve Konjonktür İç İç Olmak Zorundadır!", Türkiye Günlüğü, 2002, Sayı.68, s.37-38

¹²⁴ Şaban H. Çalış, "Dış Politikada Eksen Kaymıyor, İstikamet Düzeliyor!", Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.2 (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.70-75

¹²⁵ <http://www.gumrukticaret.gov.tr/altsayfa/icerik/169/1104/islam-isbirligi-teskilati-iiit.html>

(18.03.2012)

almıştır. Türkiye'nin yenedünya düzeni başlarken işgal ettiği diplomatik konum, Soğuk Savaş düzeninin başlangıcındaki konumu ile çarpıcı bir benzerlik göstermektedir.¹²⁶

Türkiye Soğuk Savaş boyunca uluslar arası konumdan ziyade sınırlar boyu güvenlik anlayışına dayalı dış politika ve askeri stratejiler oluşturmuş ve uluslar arası konumu bu güvenlik anlayışının dar kapsamı içinde yorumlanmaya çalışılmıştır.¹²⁷

1960'ların barış içinde birlikte yaşama ve 1970'lerdeki detant süreçleri, Türkiye'nin ABD'ne yönelik politikasında olumsuz rol oynamışlardır.¹²⁸

Türkiye'deki "kalkınma modeli", TDP'yi etkileyen öğelerden biri olmuştur. Kalkınma modeli, ülkenin dış müttefik seçimini etkileyeceği için önemlidir.¹²⁹

Menderes, 1960'a kadar Amerika'ya dayalı olarak siyaset yapmaya çalışmış, 1960'da ise görülmüştür ki, Amerika'dan artık para gelmiyor. O zaman bir yandan Avrupa ile ilişkileri yoğunlaştırmış, bir yandan da SSCB ile bir açılıma gitmek istemiştir.¹³⁰ 1980'lerin başında Türk- ABD ilişkilerinde belirleyici nokta, Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasının imzalanmasıdır (29 Mart 1980) . Bu anlaşma ile Türkiye'nin dış politikası ABD ile adeta örtüşmüştür. 12 Eylül rejimi, dış politikada bütün ağırlığı ABD'ye vermiş; yaklaşık 15 yılda tohumları atılan diplomaside odak çeşitlendirme siyaseti de kesinti dönemine girmiştir.¹³¹ Doksanların başında bir yandan Körfez Savaşı diğer yandan Sovyetlerin dağılması sonucunda Türkiye'nin komşularının sayısı iki yıl içinde yüzde elli arttı. Yeni bağımsız komşular unutulmuş soydaşlar, yeni ortaya çıkan kardeş cumhuriyetler, etnik ve bölgesel çatışmalar, hepsi birden bir anda Türk dış politikasının ilgi alanına dahil oldular.¹³²

1990'lı yılların başında, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte, Türkiye her ne kadar yeni ortaya çıkan dünyada, (Balkanlarda, Kafkaslarda, Orta Asya'da, Ortadoğu'da) kendi başına açılımlara girmeye çalışmış olsa bile bu geleneksel

---

¹²⁶ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.337-341

¹²⁷ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.73

¹²⁸ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980)*, (çev) Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları, 1994, s.500-501

¹²⁹ Oran, *a.g.m.*, s.28-29

¹³⁰ Erhan, *a.g.m.*, s.63

¹³¹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.349-352

¹³² Şule Kut, "Türkiye'nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Ana Hatları", *En Uzun Onyıl Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, Gencer Özcan, Şule Kut (der), İstanbul: Buke Yayınları, 2000, s.43-49

“stratejik alışkanlık” hiçbir zaman Amerika ile yolların ayrılmasını beraberinde getirmemiştir.¹³³Türkiye’nin yakın diplomasi tarihi, Ortadoğu açmazlarına doğrudan taraf olmamayı başarmanın olumlu sonuçlarının da öyküsüdür.¹³⁴

Türkiye’yi nüfuz alanı kurmakla eleştirenlere hatırlatmak gerekir ki bu her devletin yapmaya çalıştığı bir şeydir; yadırganacak bir yönü yoktur.¹³⁵ Soğuk Savaş sonrasında “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Dünyası” lafını ilk defa kullanan Özal değil Fuller’dir. Çünkü bu coğrafyada, bu bölgelerin tekrar Rusya’nın etkisine düşmesi istenmemiştir, Türkiye’nin öncülüğünde Türk dünyasını kullanarak bu bölgeye sarahat etmek istemiş ve bunu başarmışlardır da.

Türkiye yüzünü Tanzimat’la beraber batıya dönmüştür. Türkiye İmparatorluk bakiyesidir. İstesek de istemesek de kendi etrafımızda bu ülkenin en az 400 sene idare ettiği bir coğrafya ile karşı karşıyayız, iç içeyiz ve onun da ötesinde akrabalık ve kültürel bağlarımız olan bir coğrafyadan bahsedilmektedir. Türk münevverlerinin kafasında çağdaşlığı batı temsil etmektedir. Ancak Türkiye batıyı sadece kültürel bir öge olarak değerlendirmemektedir, aynı zamanda teknolojik ve iktisadi bir öge olarak da ele almaktadır. Küreselleşme aslında batının yayılmasıdır.¹³⁶

Türk yönetici sınıfın temel kaygısı Cumhuriyetin kuruluşundan buyana Türkiye’nin toprak bütünlüğüdür. Bu kaygı siyasal görüşleri farklı olan çok sayıda kişiyi- uzlaşması mümkün olmayan rakipleri bile-birleştirir.¹³⁷

2002’de iktidara gelen AK Parti hükümeti Türkiye’nin iç ve dış politikadaki temel paradigmasını yeniden tanımlamaya çalıştı.¹³⁸

Batı dışında bir yönelim, Adalet ve Kalkınma Partisi Dışişleri Bakanları tarafından bugüne kadar dile getirildiğini söylemek yanlıştır, getirilmesi de mümkün değildir. Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti neo-liberal politikalar çerçevesinde, küreselleşmeye çalışmaktadır. Belki bir farkı şudur: artık İstanbul sermayesinin yanı

---

¹³³ Erhan, *a.g.m.*, s.51

¹³⁴ “Bu Bir Savaş İlanı Değil Ağır Tahriktir”,

<http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/barlas/2012/06/24/bu-bir-savas-ilani-degil-agir-tahriktir>
(24.06.2012)

¹³⁵ Kut, *a.g.e.*, s.53

¹³⁶ Erhan, *a.g.m.*, s.52-62

¹³⁷ Cengiz Çandar, “*Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler ve Amerika’nın Türkiye Politikası*”, Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.201

¹³⁸ Birol Akgün, “*Türkiye’nin Üç-Buçuk Savaş Stratejisi*”, Stratejik Düşünce, Mart 2012, s.49

sıra Anadolu sermayesinin de Türk dış politikası sayesinde dışarıdan kazanç elde etme peşine düşmüştür. Mevcut dünya sistemi içinde İslam dünyası, Türk dünyası veya Balkanlar Türkiye açısından batı sisteminin alternatifi olamaz. 58 İslam ülkesi de kendi arasında bölünmüştür. Kısaca İslam dünyası diye bir şey yoktur. Ancak bu 58 ülke ile kültürel bağlantımız vardır ve pek çoğu doğal kaynak açısından zengin olan bu ülkeler, yine Türkiye açısından önemli ülkelerdir. Bugün denilebilir ki İslam dünyası diye bir şey olsaydı, İsrail diye bir devlet olmazdı.¹³⁹

Prof. Dr. Şaban H. Çalış Eksen kayması tartışmaları konusundaki görüşünü şöyle açıklamaktadır: aslında herkes biliyor ki Türkiye'nin dış politikası, bakanlara, hatta hükümetlere göre değişmez. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın “one minute” müdahalesiyle daha bir görünür hale gelen Türkiye'nin yeni dış politika vizyonudur: komşularıyla sıfır sorunlu, tüm ülkelerle iyi niyet ve kazan- kazan temeline dayalı ilişkileri olan, bölgesel sorunlara sadece aktif değil pro-aktif müdahale eden, küresel bir oyun kurucu olarak uluslararası politikada etkin bir şekilde yer alan, olayların nesnesi değil öznesi olacak, çok taraflı, çok yönlü bir dış politikaya sahip bir Türkiye. Dış politikamızda bir eksen kayması olduğuna inanmıyorum ama ortada ciddi bir söylem değişikliğinin var olduğu bir gerçektir.¹⁴⁰

Türkiye'yi inceleyen herkes bilir ki, Türkiye hem Asyalı hem Avrupalı hem Balkanlı hem Ortadoğuludur. Ayrıca unutulmamalıdır ki bu bir zenginliktir.¹⁴¹

2002 seçimleri Türkiye de hemen hemen her alanda etkisini gösterdi ve dış politika da bundan nasibini aldı. Yeni hükümet dış ticareti dış politikanın en önemli parçalarından biri haline getirdi. Veya dış politikayı dış ticaretin en önemli unsurlarından biri haline getirdi.¹⁴²

AK Partinin iktidara gelmesiyle dış politika ana çizgisinde değişiklik unsuru yok, ancak bazı farklılıklar var. Farklılıklar AKP Hükümetinden bağımsız Türkiye, ABD, yeni uluslararası ortam ve benzeri faktörlerle ilgilidir. Bu yüzden AKP'nin doğrudan bir sorumluluğu yoktur.¹⁴³

---

¹³⁹ Erhan, *a.g.m.*, s.62-65

¹⁴⁰ Şaban H. Çalış, *a.g.m.*, s.79-80

¹⁴¹ Erhan, *a.g.m.*, s.60

¹⁴² Sedat Laçiner, *Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye*, Ankara: Roma Yayınları, 2004, s.185-189

¹⁴³ Faruk Sönmezoğlu, “Türk Dış Politikasında Sapma Olduğu Söylenemez”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I*, (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.134

Türkiye bugün Batının bir parçası olma temelli bir dış politika takip ediyorsa, çıkarılardan ve reel politikten ziyade kimlik unsurunun etkisindedir. Bazı çevrelerce üretilen alternatifler arasında Doğu ile ilişkileri ilerletmek, geliştirmek olsa da bakıldığında Türk dış politikasında Doğu ile ilişkileri geliştirmek bir politika aracı olarak kullanılmaktadır. Şöyle ki, Batı nezdinde Türkiye'nin öneminin anlaşılması amacı ile zaman zaman Doğuya yönelindiği görülmektedir. Türkiye'nin batıya karşı bir alternatif yoktur. Türk Dünyası bugün Batının parçası olmak için can atmaktadır. İslam Dünyasında Şiiiler ve Sünniler, radikal İslamcılar ile modern İslamcılar arasında iç savaş vardır. Diğer taraftan rejimler diktatördür. Bu şartlar altında İslam Dünyasının Türk dış politikasında alternatif oluşturabilmesi mümkün değildir. Ancak çok yönlü dış politika izleyen bir Türkiye söz konusu olduğunda, İslam Dünyasında önemli bir rol üstlenilmesi durumu elbette avantajlı bir durum yaratacaktır.¹⁴⁴

2003'den itibaren komşularımızla, sıfır problemlili bir komşuluk ilişkisi hedeflenmiş ve bu çerçevede, bütün komşularımız, ziyaret edilmiş ve bu ülkelerle ilişkilerimiz geçmişle mukayese edilemeyecek düzeylere ulaşmıştır.¹⁴⁵

ABD'nin tehdit ettiği Suriye ve İran gibi ülkelerle ilişkiler sıcak tutulması, Filistin sorunu ile çok yakından ilgilenilmesi, Hamas'ın seçimle iş başına gelmesinden sonra, Türkiye'nin Hamas liderini çağırıp ağırlaması gibi pek çok sembolik girişimde bulunulmuştur. 2003'te savaşa gidilirken, yani Irak'ın işgali öncesi, ilk defa İKÖ ülkeleri Dışişleri Bakanları toplantısının Avrupa'nın dışında İstanbul'da gerçekleşmesi; genişletilmiş Irak'a komşu ülkeler toplantısına Türkiye'nin Amerika'yı İngiltere'yi Almanya'yı, BM Genel Sekterini dahi getirebilmesi Türkiye'nin bölgedeki inanılmaz derecede ekonomik ve yumuşak güç (soft power) öğelerini harekete geçirdiğinin göstergeleridir.¹⁴⁶

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun kendi deyimiyle "stratejik derinlik" kavramı, Türkiye'yi faal bir ara bulucu olarak tanımlamaktadır. Bakanın ilk projesi

---

¹⁴⁴ Ersel Aydın, "Türkiye'nin NATO'nun Dönüşümüne Katkıda Bulunması Gerekir", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.141-148

¹⁴⁵ Abdullah Gül, "Dışişleri Bakanlığı Bütçesinin TBMM Genel Kurulu'nda Görüşülmesi Vesilesiyle Yapılan Konuşma, Ankara, 22 Aralık 2003", *Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları*, TC Dışişleri Bakanlığı Yayını, Temmuz 2007, s.56

¹⁴⁶ Birol Akgün, "Türkiye'de Hiçbir Taraf Batı'yla İlişkilere Hayır Demiyor", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.297

Türkiye'nin tüm komşularıyla olan anlaşmazlıklarını çözmektir. Bunda da büyük ölçüde başarılı olmuştur. Sıradaki daha da büyük arzusu, sadece “komşularla sıfır problem “değil” komşuların kendi arasında da sıfır problem” dir.¹⁴⁷ Başka hiçbir ülkenin donanımı ABD'ninki gibi, bölgedeki tehlikeli çöllerde, bozkırlarda ve dağlarda gezinmenize yardımcı olacak kadar iyi değildir.¹⁴⁸ 20.yüzyılın başında batı eliyle Ortadoğu'da kurulan düzen artık hızla değişiyor. Ankara'nın Filistin meselesine el atması komşularıyla “sıfır sorun” siyasetine başlaması siyasetini, ekonomisini, diplomasisini sadece batı istikametinden kurtarıp çok yönlü ve çeşitlendirilmiş hale getirmesi daha da önemlisi bunların hepsinden misliyle karşılık bulması başarı sağlaması batı dünyasını düşündürmeye başladı.¹⁴⁹

3- Türk- ABD İlişkilerinin Başlaması ve Gelişimi

Türk- ABD ilişkileri Osmanlı zamanında başlamıştır. Dağılma döneminde Osmanlı topraklarında çok sayıda okul açan ABD misyonerleri bölgemize yakın ilgi duymaya başlamıştır. Dünya savaşına girerken Wilson'un yayınladığı ilkeler arasında “Osmanlı'nın Türk bölgelerine kesin hakimiyet hakkı tanınacaktır” ifadesi bazı kesimlerce Amerikan mandasının savunulmasına kadar varan bir çizginin oluşmasına yol açtı. Türkiye ile ABD arasındaki siyasi ilişkiler Ermenilerin baskısı sonucu oluşan hava yüzünden sancılı başlamıştır.

1927'de Türkiye, ABD'ye büyükelçi göndermek istediğinde Ahmet Muhtar Bey ismi Ermenilerden büyük tepki görmüştür. Türkiye'yi ABD'nin tanımadığı bir ülke göstermek istemişlerdir. Amerikan Ermeni lobisinin en önemli başarısı Lozan'da 6 Ağustos 1923 günü imzalanan dostluk anlaşmasının onaylanmasını engellemesi olmuştur. Anlaşma 3 Mayıs 1924 tarihine kadar senatoya sunulamamıştır.¹⁵⁰

ABD başkanı bunun bir krize yol açmaması için sanki Anlaşma onaylanmış gibi Türkiye ile ilişkilerin sürdürülmesini istemiş ve 17 Şubat 1927'de Amerikan dış

---

¹⁴⁷ Stephen Kinzer, *Ezber Bozmak, İran, Türkiye ve Amerika'nın Geleceği*, Sulhiye Gültekingil (çev), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.217

¹⁴⁸ Stephen Kinzer, “*Genocide Vote Harms US-Turkey Ties*”, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/cifamerica/2010/mar/05/turkey-armenia-genocide-us-vote> (05.03.2012)

¹⁴⁹ Alper Tan, “*Sıfır Sorundan Sıfır Barışa mı?*”, Stratejik Düşünce Ocak 2012, s.16-17

¹⁵⁰ Laçiner, *a.g.e.*, s.111

işleri, Türkiye ile düzenli diplomatik ilişki kurmuştur. Türk Büyükelçi Güven mektubunu 5 Aralık 1927 günü başkan Calvin Coolidge'e sunmuştur.¹⁵¹ Aziziye kahramanı Ahmet Muhtar Bey Amerika'da karşılaştığı durumu bir raporla Ankara'ya bildirmiş ve vakit geçirmeden Ermeni faaliyetlerine karşı çalışma yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Soğuk Savaş'ın başlamasıyla Türkiye'nin Sovyet etki alanına girmemesi, ABD'nin yaşamsal çıkarlarının korunması için gerekliydi. Bu yaşamsal çıkarların başında Türk boğazlarının statüsü geliyordu. Türkiye, Avrupa, Asya, Afrika arasındaki kara, hava ve deniz yollarının denetiminin sağlanabileceği bir konumdaydı. Eğer SSCB Türkiye'yi ve Boğazları ele geçirirse petrol bakımından zengin Orta Doğu'ya girebilir, üç kıtanın ticaret yollarını denetimi altına alabilirdi. ABD Türkiye'ye destek vererek bu tehlikeyi uzaklaştırmak istiyordu Türkiye'nin Truman Doktrinini ve Amerikan yardımlarını kabul etmesinin çeşitli nedenleri vardı. Birincisi Türkiye'nin sürekli yenilenen Sovyet istekleri karşısında büyük bir endişe ve yalnızlık hissine kapılmış, ikincisi İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen ciddi bir darboğaz içindeydi.¹⁵² Türkiye, somut bir tehlikeden çok, algıladığı genel bir Sovyet tehdidi karşısında, muhtemelen kısa bir süre içinde zaten üyesi olacağı NATO'ya, bir an önce katılabilmek için Kore'ye asker göndermiştir.¹⁵³

1956 yılında Mısır ile İngiltere arasında meydana gelen Süveyş krizi sırasında ve sonrasındaki yaklaşımı yine Avrupa devletlerinden yana olmuştur. Türkiye bu çizgisini devam ettirerek 1957'deki Eisenhower Doktrini'ni desteklemiştir.¹⁵⁴

1964 Johnson Mektubunun yarattığı ABD'ne karşı olumsuz hava ve Türkiye'nin yalnız kalması, Moskova'yı yanına çekecek tutumlar aramasına yol açmıştır.¹⁵⁵ Johnson Mektubu'yla birlikte Türk dış politikasında dönüm noktası denilebilecek bir değişim yaşanmıştır.¹⁵⁶

---

¹⁵¹ Bilal N. Şimşir, *Ermeni Meselesi, 1774- 2005*, Ankara: Bilgi Yayınevi, Üçüncü Basım, 2006, s.174

¹⁵² Erhan, *a.g.m.*, s.522-532

¹⁵³ Bostanoğlu, *a.g.m.*, s.391

¹⁵⁴ Yüksel Kaştan, "*II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye- Irak Siyasi İlişkileri*", s.317

http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Y%C3%BCksel%20KA%C5%9ETAN/KA%C5%9ETAN,%20Y%C3%9CKSEL.pdf (12.05.2012)

¹⁵⁵ Oral Sander, *Türk- Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1979, s. 241

¹⁵⁶ Erhan, *a.g.m.*, s.51

Türkiye hem Kıbrıs meselesinde Arapların desteğini almak adına, hem Sovyetler Birliği ile ilişkiler kurup, Amerika'dan artık sağlayamadığı ekonomik desteği Avrupa'dan ve Sovyetler Birliğinden sağlamak adına çok yönlü bir politikaya girişmeye çalışmıştır.¹⁵⁷

1990'lar boyunca iki ülke arasındaki “güçlendirilmiş (stratejik) ortaklık” Türkiye’de sık sık değişen hükümetlerden bağımsız olarak varlığını sürdürdü hatta daha da derinleşti. Türkiye ABD için hassas bölgelerde işbirliği yaptığı bir ülke iken, ABD de Türkiye için bu alanlarda desteğini aldığı bir süper güç olarak önem taşıyordu.¹⁵⁸

Soğuk Savaşın sona ermesiyle ABD-Türkiye ilişkileri zayıflamadı, tam tersine gelişti. Bu sonucun oluşmasında yeni dönemde bir taraftan ABD'nin Türkiye’den, diğer taraftan Türkiye'nin de ABD den beklentileri belirleyici oldu.¹⁵⁹

NATO'nun güneydoğu kanat ülkesi Türkiye, artık yeni Avrasya coğrafyasının tam ortasında yer alan, demokratik, laik siyasal sistemi ve liberal ekonomiye geçiş deneyimiyle Orta Avrupa'dan Orta Asya'ya kadar yeni bağımsız ülkelere model olarak gösterilen bir ülke konumuna geldi.¹⁶⁰

1970-1980 dönemi Türk- Amerikan münasebetlerinin, şu üç sorunun ekseninde şekillendiği veya gerginleştiği söylenebilir. Türkiye'ye Amerikan yardımı sorunu, Ermeni sorunu ve nihayet SEİA¹⁶¹ denen askeri işbirliği sorunudur.¹⁶²

1980 sonrası 12 Eylül'ün darbeci zihniyeti, içerideki meşruiyetini ancak bir dış meşruiyet ile sağlayabileceğini bildiğinden, tamamen Amerikan endeksli bir dış politika izlemeyi sürdürmüştür. Ve bu tekrar bir bağımlılık ilişkisine dönüşmüştür. Özal'ın politikaları bu bağımlılığı pekiştirmiştir.¹⁶³

---

¹⁵⁷ Erhan, *a.g.m.*, s.51

¹⁵⁸ Uzgel, *a.g.m.*, s.251-253

¹⁵⁹ Bal, *a.g.m.*, s.152

¹⁶⁰ Kut, *a.g.e.*, s.49

¹⁶¹ 29 Mart 1980'de imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA), 5 yıl için imzalanan, 9 maddelik bir esas anlaşma ile, üç tane “tamamlayıcı anlaşma”dan meydana gelen bu anlaşmaya “EK” olarak da 7 tane “Tesis Anlaşması” bulunuyordu. Bu tesisler Sinop, Pirinçlik (Diyarbakır), İncirlik, Elmadağ, Şahintepe (Gemlik), Karataş (Adana), Mahmurdağ (Samsun), Alemdağ (İstanbul), Kürecik (Malatya), Belbaşı (Ankara) ve Kargaburun (Tekirdağ) tesisleriydi.

¹⁶² Armaoğlu, *a.g.e.*, s.965

¹⁶³ Erhan, *a.g.m.*, s.51

1980'lerde Türkiye ve ABD hala birbirlerine yerleri kolay kolay doldurulamayacak müttefikler olarak bakmaktadır. Ancak Türkiye iki devlet arasındaki ittifakın, savunma boyutu dışındaki ekonomi gibi boyutlarına da önem verilerek yeni bir çehre kazanmasını, değişik ayaklar üzerine oturan, iki tarafa da fayda sağlayan bir ittifak haline gelmesini istemektedir.¹⁶⁴

1980'lerden sonraki dönemlerde ABD ile olan ilişkiler değişmeye başlamıştır. ABD ile olan ilişkilerdeki değişimin daha fazla olması Türkiye'nin dış politika tercihlerinden değil Amerikanın çıkarlarının değişmesinden kaynaklanmıştır. 1980 sonrasında ABD ve Türkiye arsında bir yakınlaşma ve stratejik ortaklık oluşturulmaya başlamıştır.¹⁶⁵

Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali, Ağustos 1991'de SSCB'de gerçekleşen darbe ve ardından Aralık 1991'de bu ülkenin dağılması Türkiye'nin stratejik önemini tekrar gündeme getirdi.¹⁶⁶

Amerika'nın Türkiye ile ilişkilerinde 1980'lerin önemli bir gelişmesi de Brzezinski Doktrini ile Çevik Kuvvetin oluşturulması sürecidir.¹⁶⁷

SSCB tehdidinin ortadan kalkmasına rağmen Türkiye üç temel nedenden ötürü ABD ile ilişkilerini en az eskisi kadar yoğun biçimde devam ettirdi. Birincisi, Doğu bloğunun yıkılmasıyla ortaya çıkan belirsizlik ortamı ve otorite boşluğu, Türkiye bu çok yönlü tehdidi ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde "dünya jandarmalığı" rolünü benimseyen ABD'nin yardımıyla bertaraf edebilirdi. İkinci nedeni, Türkiye'nin yaklaşık yarım yüzyıl boyunca dış politikasını iki kuplu dünya düzeninde batı bloğunun önceliklerini göz önünde bulundurularak ve ulusal çıkar tanımını bu bloğun lideri durumundaki ABD'nin siyasi ve askeri öncelikleriyle uyumlaştırmaya çalışarak oluşturmuş olmasıydı. Yoğun ilişkileri gerektiren üçüncü neden, Soğuk Savaş'ın son ve yenedünya düzeninin ilk yıllarının Türkiye'nin büyük bir iktisadi dönüşüm yaşadığı dönemle örtüşmesinden kaynaklanmaktaydı.¹⁶⁸

---

¹⁶⁴ Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s.381-388

¹⁶⁵ Meltem Müftüleri- Baç, "Alternatif Oluşturulabilecek Olan Ne Rusya, Ne İran, Ne De Çin'dir", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.191

¹⁶⁶ Uzgel, *a.g.m.*, s.251-253

¹⁶⁷ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.356

¹⁶⁸ Çağrı Erhan, "Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.141-147

1990'lerden itibaren de Türkiye, bölgedeki zengin petrol yatakları üzerinde oturan Arap ülkelerine karşı demokrasi, serbest piyasa ekonomisi ve laikliği ile "model ülke" konumuna geldi. Birinci Körfez Savaşı, Türkiye'nin Washington için ne kadar vazgeçilmez bir ortak olduğunu açık şekilde ortaya koymuştur.¹⁶⁹ Körfez Krizinde ABD'ne tam bir destek veren Türkiye, değerini yükseltmeyi başarmış ve Ortadoğu'da diğer açılımlar için bir sıçrama tahtası olarak görülmüştür.¹⁷⁰

Özal bu dönemde ABD'nin Ortadoğu'daki istikrara verdiği önemi fark etmişti ve Türkiye'yi Ortadoğu'da ABD'nin desteğinde önemli bir ülke haline getirmek istiyordu. Türkiye bir yandan Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirecek ve bu bölgeye yönelik dış satımını artıracak, öte yandan da Ortadoğu'da etkin bir rol oynayarak ABD'den aldığı yardımda bir artış sağlayabilecekti.¹⁷¹

Turgut Özal'ın işbaşında olduğu dönem, Türkiye'nin Amerika'yı algılamasında bir değişmeyi temsil eder. Türkiye ile ABD arasındaki bağın, kültürel yakınlık, göç veya ticari ilişkiler yerine, tarafların ortak güvenlik ihtiyacı ve hedeflerine pragmatik bir karşılık olarak ortaya çıkması nedeniyle, ordu ABD ile ilişkilerde en önemli kurum oldu.¹⁷²

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki Türkiye'ye yönelik mevcut ilgisi her zaman düzenli olarak yükselen bir eğri şeklinde olmamıştır.¹⁷³

Körfez Savaşı ve Saddam'a karşı devam eden askeri hareket, Washington'a II. Dünya savaşından bu yana var olan Türkiye hakkındaki resmi yaklaşımın ana hatlarıyla tekrar kabulüne yol açtı.¹⁷⁴

Başkan Clinton'un Kasım 1999'daki Türkiye ziyareti sırasında olumlu hisler zirveye ulaştı. Clinton'un TBMM'de yaptığı övgü dolu konuşma, pek de öyle

---

¹⁶⁹ Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, Ankara: Destek Yayınları, 2006, s.19

¹⁷⁰ Bostanoğlu, a.g.e., s.371

¹⁷¹ Uzgel, a.g.m., s.50

¹⁷² Çandar, a.g.m., s.191-192

¹⁷³ Alan Makovsky, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası Gelişme ve Sorunlar", Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.328-330

¹⁷⁴ Morton Abramowitz, "Amerika'nın Türkiye Politikasının Belirlenmesi Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler", Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.227

Amerika-yanlısı olmayan 550 kişilik mecliste 11 defa alkışlarla kesildi ve konuşma bittiğinde ayakta alkışlandı.¹⁷⁵

Özal, ABD eksenli bir dış politika izler ama birinci Körfez Savaşı, Bush ile iyi ilişkiler kurması daha ekonomi temelli bir dış politika izlediği söylenebilir.¹⁷⁶Türkiye, kabul edilmesini istediği bir politika önerecekse, bunun ABD'nin global çıkar planları ile de bağdaşmasını gözetmek zorundadır.¹⁷⁷

Türkiye'nin daha geniş alanı ve daha büyük ekonomik potansiyeli, Orta Asya ve Orta Doğuyla bulunmaz bağlantıları, Amerika'nın Irak'a devam eden ilgisi, Hazar petrolünün ve gazın dünya piyasalarına Türkiye yoluyla çıkması olasılığı ve Rusya'nın geleceğindeki Türk faktörü bu değerlendirmeye destek vermektedir.¹⁷⁸

ABD Soğuk Savaş sırasında olduğu gibi bugün de, özellikle de 1979'da İran'ı yitirdiğinden beri, Ortadoğu ve Orta Asya'daki Stratejisini Türkiye'nin Güneybatı Avrasya'da ki jeostratejik önemine bağlamıştır. ABD'nin Güneydoğu Avrupa'daki dış politika modeli açıkça Türkiye'den yanadır ve ülkenin AB üyesi olma talebini desteklemektedir.¹⁷⁹

Irak'a müdahale için tezkere çıkarmış bir hükümet, kendi başına Ortadoğu'da adım atamamaktadır. ABD ile uzlaşmadan Irak'a bir sınır ötesi operasyon düşünülememiştir. Sebebi açıktır; hava kuvvetlerinin % 90'ı eğer Amerikan yapımı ise hiçbir ülke Amerika izin vermeden bir tane dahi bomba atamaz, atmaya kalkarsa ikincisini atamaz, çünkü ambargo uygulanır.¹⁸⁰

2005 yılının başından itibaren Türk-Amerikan ilişkilerinde gözle görülür bir gerileme yaşanmıştır. Aslında ilişkilerdeki bu gerginlik 1 Mart 2003 tezkeresinin TBMM tarafından reddi ile başlamış ve 4 Temmuz 2003'te Süleymaniye kentinde Türk Özel Kuvvetlere bağlı askerlere karşı düzenlenen baskınla en üst düzeye çıkmıştı.¹⁸¹ 14 Haziran 2005 tarihinde Başbakan Erdoğan, ABD'ye yapılan 5 günlük

---

¹⁷⁵ Çandar, a.g.m., s.211

¹⁷⁶ Akgün, a.g.m s.287

¹⁷⁷ Andrew Mango, *Türkiye'nin Yeni Rolü*, (çev) Şükrü Demircan, Erhan Yükselci, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995, s. 141

¹⁷⁸ M. James Wilkinson, "Amerika, Türkiye ve Yunanistan-Üç Kişilik Kalabalıktır", Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.27

¹⁷⁹ Fouskas, a.g.e., s.17

¹⁸⁰ Erhan, a.g.m , s.52

¹⁸¹ Yavuz, a.g.e., s.278

çalışma ziyaretinin sonuçları hakkında “Türkiye ile ABD'nin tarihte hiçbir zaman savaşmamış olması, demokrasi ve özgürlük perspektiflerinde buluşmasının ittifakın temel özelliklerini belirlediğini kaydederek, "ülkelerin stratejik ortaklığı, aynı ittifak içinde olmaları, birçok hayati konuda işbirliğine gitmesi kendi karakteristik kimliklerini, devlet geleneklerini terk etmek ya da aynileşmek anlamına gelmez”¹⁸² dedi.

Türkiye gibi bir müttefikin çok ihmal edildiğini düşünen bazı çevreler Eylül 2007’de ilişkilerli düzeltmek için özel bir girişim başlatmışlardır. Ermeni tasarısının kabul edilmesiyle Türk tarafı şok yaşarken, ABD tarafında yaptırım korkusu ortaya çıkmıştı. İncirlik üssünün kapatılması ve Irak’ta Türkiye ve ABD’nin uzaklaşması olasılığı Amerikan yönetiminde ciddi endişelere yol açmıştır. Amerikalı yetkililer her düzeyde üzüntülerini bildirirken kararın ilişkilere zarar vermemesi temennisinde bulunulmuştur ve Türkiye’yi tepki ile karar almamaya davet etmişlerdir. Amerika’nın tansiyonu düşürme adımlarında biride tasarıyı kabul eden komitenin Türkiye’ye Perry sınıfı iki firkateyni ve Osprey sınıfı bir kıyı tipi mayın avlama gemisini hibe etmesi, bir diğer mayın avlama gemisini de gerçek değerinin oldukça altıda 27 milyon dolar gibi bir fiyata satması kararında ortaya çıktı.¹⁸³

Göreve başladığında ilk ziyaret ettiği Müslüman ülke olarak Türkiye’yi seçen Başkan Barack Obama 2009 yılında Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı konuşmada Türkiye’nin “her zaman kararlı bir müttefik, transatlantik ve Avrupa kurumlarında sorumluluk sahibi bir ülke olduğunun” altını çizdi. Başkan Obama, Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı konuşmada bunlardan birine – belki de en acil olanına – değindi. Türk ev sahiplerine, “İsrail ile komşuları arasında kalıcı bir barış yapılması hedefini paylaşıyoruz” dedi. “Birleşik Devletler ile Türkiye, Filistinliler ile İsraililere bu yolculuklarında yardımcı olabilirler.”¹⁸⁴

Türk-Amerikan ilişkileri, 2010’da Türkiye’nin BM Güvenlik Konseyi’nde İran’a karşı oylanan yaptırım kararına ret oyu vermesi ve Mavi Marmara krizi ile sarsılmıştı. Oldukça düşük seviyede devam eden ilişkiler Arap Baharı’nın yeni işbirliği alanları açması ile birlikte hareketlilik kazandı. Türkiye –ABD arasında bir

---

¹⁸² ABD Gezisi Değerlendirmesi, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/06/14/siy90.html> (30.04.2012)

¹⁸³ Laçiner, *a.g.e.*, s.492-498

¹⁸⁴ Kınzer, *a.g.e.*, s.224

“seçici ortaklık” kuruldu. Yani üzerinde uzlaşma olmayan konuların varlığına karşın çıkarların örtüştüğü alanlarda işbirliğine devam eden bir yapı. Bu durum biraz da işbirliği yapılan alanın -ki en başta Ortadoğu politikaları geliyor- her iki taraf açısından da büyük öneme sahip olmasından kaynaklanıyor.¹⁸⁵

Arap hareketliliği ile birlikte Türk-Amerikan ilişkileri gergin atmosferinden uzaklaştı. İsrail ile ilgili sorunlara rağmen ilişkiler sözde değil pratikte “stratejik ortaklık”a doğru ilerliyor. İki ülke özellikle bölgedeki gelişmeler ile ilgili konularda birlikte ve birbirine danışarak hareket ediyor. Türkiye ile ABD arasındaki üst düzey ziyaretler, telefon konuşmaları ve görüşmeler artarak devam etme eğiliminde.¹⁸⁶

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, NATO zirvesi çerçevesinde ABD Başkanı Barack Obama ile görüşmede, Türkiye'nin terörle mücadele konusunda ABD'den taleplerini gündeme getirdi.¹⁸⁷

Gül açıklamasında; ABD'den 'Predator' insansız hava aracı talebi aslında yönetimin tavrı olumludur. Kongre'yi iknaya uğraşıyorlar. Kendilerine şunu dedim: 'Eğer bunlar tehlikeli silahlarsa, F-35 daha tehlikeli, F-16'lar daha tehlikeli. Yani bu kadar önemli müttefik olan bir ülkeye, kıskanç davranmamak gerekir, güvenmek gerekir.¹⁸⁸ Amerikan ordusu, Irak'taki üslerinde konuşlu silahsız Predator insansız hava araçlarını 2007'den beri kullanıyor ve Türkiye ile istihbarat paylaşımında bulunuyor. Ancak bu işbirliği, Amerikan askerlerinin Irak'ı 31 Aralık'ta terk etmesinin ardından sona erecek¹⁸⁹ dedi.

Türkiye'nin Birleşik Devletler için önemi, genellikle Türkiye ile çevre bölgelerdeki Amerikan çıkarları ile alakalı olarak, Türkiye'nin stratejik konumu tarafından belirlenir. OPC/ONW, Türk –ABD ilişkileri tarihinde tektir. Türkiye'nin

---

¹⁸⁵ Mehmet Yegin, “Obama, Türkiye'ye Predatörleri Vere(bile)cek mi?”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2354> (17.02.2012)

¹⁸⁶ Mehmet Yegin, “ABD'nin Irak'tan Çekilmesi”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2506> (11.03.2012)

¹⁸⁷ Gül Obama'dan İHA'ların Satışı Konusunda Destek İstedi, <http://yenisafak.com.tr/Politika/?t=22.05.2012&i=384534> (25.05.2012)

¹⁸⁸ Ali Akel, “İlişkiyi Biz Değil İsrail Düzeltsin”, <http://yenisafak.com.tr/Politika/Default.aspx?t=24.05.2012&i=384792> (25.05.2012)

¹⁸⁹ <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/09/11/abd.turkiyeye.predator.verecek.mi/628913.0/index.html> (01.02.2012)

ABD’yi desteklediği başka hiçbir konu böylesine yaşamsal bir önem taşımamıştır ve Birleşik Devletler perspektifinden bakıldığında bu kadar belirsiz olmamıştır.¹⁹⁰

Türkiye Amerika için küçük kardeşti. Ama bugün Türkiye Amerika için bir arkadaştır. Türkiye Amerika ile bile arkadaş denilebilecek daha özerk ve Ankara merkezli politikalar takip etmeye başlamıştır.¹⁹¹

Türkiye Amerika ile işbirliği yaptığı sürece muvaffak olmakta, yapmadığında ise başarısız olmakta yahut çok sıkıntılı bir dönem geçirmektedir. Böylesi bir durumda zaman zaman ulusal çıkarlarını gerçekleştirememesi durumu ortaya çıkabilmektedir.¹⁹² Ak Parti dış politika anlayışında aslında Türkiye değiştiği için yeni bir anlayışı temsil etmektedir.¹⁹³

ABD ile günümüzde yürütülen ilişkiler, pragmatik; ideolojik değil çıkarıcı; işbirliği alanlarının genişletilmesi, sorunlu alanlarda vizyonların çatışması durumunda ise karşılıklı olarak tolere edici davranmak esastır. Buna rağmen Türkiye- ABD ilişkileri kolayca kırılabilir atılabilecek bir ilişki değildir. Çünkü gerek Türkiye’nin gerekse ABD’nin bölgesel ilişkilerde karşılıklı olarak birbirlerine ihtiyaçları söz konusudur.¹⁹⁴

4- Soğuk Savaş Sonrası Dünyanın Yeniden Şekillenmesi

Geleneksel söylemde Soğuk Savaş, komünizm ve kapitalizm ya da bazılarının göre, komünizm ile demokrasi arasında Avrupa sınırlarında yoğunlaşan ve dehşet dengeleri militarizmine dayanan global bir mücadele olarak tanıtılmıştır. Doğu Avrupa, 1990 başlarından itibaren bir Sovyet nüfuz bölgesi olmaktan çıkmıştır. Kızıl Ordunun eski rejimin yeniden tesisi için Gorbaçov’u hedef alan ayaklanması, hem hedefini hem de kurtarmak istediği rejimi devirmiştir.¹⁹⁵ 1990’ların başından itibaren, zamanın ABD başkanı George Bush’un “Yeni Dünya Düzeni” olarak adlandırdığı bir döneme girildi.¹⁹⁶

---

¹⁹⁰ Makovskya.g.m., s.339

¹⁹¹ İdris Bal, “Türkiye Kabağına Çekilerek Çevresindeki Sorunlardan Uzak Duramaz ” , *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.60

¹⁹² Erhan, a.g.m., s.67

¹⁹³ Müftüler- Baç, a.g.m., s.206

¹⁹⁴ Akgün, a.g.m , s.302

¹⁹⁵ Bostanoğlu, a.g.e., s.202-258

¹⁹⁶ Erhan, a.g.m., s.63

“Yeni Dünya Düzeni” kavramında “yeni” olanı belirleyen, SSCB’siz bir dünya politikası arenasıdır.¹⁹⁷ Tam soğuk savaş sonunda yok olmuş gözükürken dünyanın nihayet barış içinde olacağına, ya da birleşmiş milletler sözleşmesine uygun bir düzenin kurulacağına inanmak istedik.¹⁹⁸

Politikada karar vericilerin ve uygulayıcıların yanında “yeni dünya düzeni”, toplumsal bilimcilerce de farklı yorumlanmaktadır. Fukuyama’ya (1991) göre, dünya sadece Soğuk Savaşın bitmesinde ya da savaş sonrasında, tarihin özel bir evresine geçişine değil, bizzat “tarihin sonuna” tanıklık etmektedir. Tarihin sonu, batılı liberal demokrasinin evrenselleşmesidir¹⁹⁹ demektir.

ABD’nin değişen öncelikleri ile Türkiye’nin çeşitlenen seçenekleri bu sürecin yönlendiricileriydi. Fakat ortaya çıkan yeni duruma rağmen Türk –Amerikan ilişkilerinin ana yapısı değişmedi.²⁰⁰

1990’ların ortalarından itibaren “küreselleşme” sürecinin devamının ABD’nin dış politika ve güvenlik öncelikleri arasına girdiği görülmüştür. Kuruluşundan bugüne dış politikasını, ticaret politikasıyla ayrılmaz bir biçimde ilişkilendiren ABD,1997’den başlayarak ulusal strateji belgelerinde küreselleşmenin tanımını yapmaya ve bu süreci “Amerikan ulusunun” çıkarlarını sağlamaya yönelik bir araç olarak görmeye başlamıştır.²⁰¹

Günümüzde savaşların hepsi, liberal devletlerin “terörizm”i bastırma savaşları olarak görülmektedir, ama bu geçici bir görünümdür. Bu görünüm ABD’nin medyatik çabasının sonucudur.²⁰²

Reagan’ın BM temsilcisi Büyükelçi Jeane Kirkpatrick ise “ yeni dünya düzeni” diye bir şey olduğuna inanmamaktadır. Kendiliğinden beliren ve Amerika dışında güçlerden oluşup, Amerika’nın uyum sağlamasını, katılmasını gerektiren bir dünya düzeni söz konusu olamaz.²⁰³

---

¹⁹⁷ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.305

¹⁹⁸ Alain Joxe, *Kaos İmparatorluğu*, Işık Ergüden (çev), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.23

¹⁹⁹ Hıdır Göktaş, Metin Gülbay, *Soğuk Savaşın Sıcak Barışa, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1994, s.45-46

²⁰⁰ Erhan, *a.g.m* , s.140

²⁰¹ Çağrı Erhan, “ Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık,Nisan 2002, s.72-73

²⁰² Joxe, *a.g.e.*, s.18

²⁰³ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.307

Yeni dönemde Arap dünyasına demokrasi ve açıklık getireceğiz diyoruz ancak bizim hükümetimiz inatla bu yöndeki eğilimlere karşı çıkıyor. Biz çağdaş Ortadoğu'nun kendi müdahalemizin ürünü olduğundan habersiz görünüyoruz.²⁰⁴

Körfez Savaşı sonrasında, Türkiye uçuşa yasak bölge uygulamasında bir üs olarak hizmet etmesi yanında; İran'a karşı ideolojik bir denge, Balkan barışı koruma çabalarının bir katılımcısı, Sovyetler Birliğinden ayrılan Türk Devletler ve Gürcistan açısından Rus olmayan ve batı yanlısı bir iletişim hattı. Hazar Denizindeki enerji kaynakları için Rusya ve İran'a alternatif bir çıkış kapısı, Türk Boğazları ve Ortadoğu'ya yönelik potansiyel Rus saldırganlığına karşı bir tampon, İslam dünyasında İsrail'le ilişkilerin normalleşmesinde örnek bir ülke, İsrail-Filistin barış görüşmelerinin, her iki tarafında güvenini kazanmış güçlü bir destekçi ve İslam dünyasında demokrasinin nadir örneği olarak önemli bir rol oynamaya başladı.²⁰⁵

2000 yılını Eylül ayında "Amerika'nın Savunmasını Yeniden Kurmak: Yeni yüzyıl için strateji, Kuvvetler ve Kaynaklar" başlığıyla bir rapor hazırlandı." Reagan döneminin askeri güç politikasının canlandırılması" ilkesine dayalı bir stratejik yönelimi savunan rapor, yazarların zihniyeti iktidara gelince, W.Bush yönetiminin eylem kılavuzu oldu.²⁰⁶

Amerika 11 Eylül saldırılarından sonra dünya ülkelerini tehlikeli ve dost ülkeler olmak üzere iki kategoride değerlendirmeye başlamış ve bu doğrultuda 2002 Eylülünde ilan ettiği Yeni Güvenlik Stratejisiyle, Amerika'nın kendisini tehdit altında hissettiği her durumda saldırıya geçme hakkı olduğunu savunuyordu.²⁰⁷

11 Eylül olayları Bush'un ve ekibinin agresif ve saldırgan politikalarına meşruluk kazandırdı. Başkan teröre karşı savaş ilan etti. ABD silahlı kuvvetleri topyekun Usame bin Ladin'in peşine düştü. Bu bahaneyle Afganistan toprakları bombalanmaya başlandı. ABD terörle mücadele görüntüsü altında hedef seçtiği noktalara uluslararası meşruiyet şartı da aramadan saldırmaya başladı.

---

²⁰⁴ Hussein Ibish, "What Went Wrong in the Arab World? Ask Yourself", <http://articles.latimes.com/2001/nov/25/opinion/op-8094> (23.03.2012)

²⁰⁵ Makovskya.g.m., s.327

²⁰⁶ Haluk Gerger, *ABD Ortadoğu Türkiye*, İstanbul: Ceylan Yayınları, 2007, s.479-481

²⁰⁷ Tayyar Arı, "Türkiye Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.715

11 Eylül olayları ve ardından 2008’de başlayan ve halen derinleşerek devam eden küresel ekonomik krizin yarattığı sarsıntılar, batının birkaç asırdır süren dokunulmazlık büyümesini bozdu.²⁰⁸

5- Türk- Amerikan Ekonomik İlişkilerinin Temel Dinamikleri

ABD’nin Türkiye’ye ilgisi geçen yüzyılda tacirler aracılığıyla ekonomik güdülenmelerle başlamış, Amerika, izolasyonist döneminde Türkiye’yi “açık kapı” politikası çerçevesinde görmüştür. Buna rağmen 1945’den itibaren, ağırlık, ekonomiden güvenlik sorunsallarına kaymış, ekonomide ilişkiler, mal ve sermaye alışverişinden çok, tek taraflı yardımlarda düğümlenmiştir.²⁰⁹

Önemli bir dönüm noktası 7 Mayıs 1946’da yapılan bir anlaşmayla ABD’nin, Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı sırasında “ödünç verme ve kiralama yasası” yoluyla ABD ekonomik dar boğazdan geçmekte olan Türkiye’nin sırtından da ağır bir yükü kaldırmış oluyordu. Amerikan askeri yardımı çerçevesinde Türk ordusuna verilen malzemenin bakımı ve yedek parça ihtiyaçlarının bu ülkeden sağlanabilmesi kısa süre sonra yardımların astarının yüzünden pahalı hale gelmesine yol açtı. ABD Türkiye arasında 10 Haziran 1955’te imzalanan “Atom Enerjisi’nin Sivil Saha’da istimali hususunda iş birliğine dair anlaşma” ya göre Türkiye, ABD’nin vereceği bilimsel yardımla barışçıl ve insancıl amaçlarla nükleer araştırma merkezleri kurabilecekti. Türkiye’ye Marshall planı çerçevesinde Avrupa ülkelerine hammadde ihraç etme görevi yükleniyordu. Marshall yardımları da 1950’lerin başından itibaren Türkiye’nin her alanda dışa bağımlı hale gelmesine doğru giden yolda önemli bir kilometre taşı oldu.²¹⁰

Türk ekonomisinin 1950-60 arasındaki seyri, tarımsal ürünlere dayalı ihraç karşılığında mamul mal alımına dönük bir dış ticaret; bunun getirdiği açıkları kapatmak üzere altın ve döviz rezervlerinin eritilmesi, yüklü dış borçlanma ve IMF ile ilk tanışma olarak özetlenebilir. 1958’de Türkiye ilk kez IMF paketini açmış; lira

---

²⁰⁸ Birol Akgün, “ 2012 Yılında Dünyayı Ne Bekliyor? ”, Stratejik Düşünce Ocak 2012, s.13

²⁰⁹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.367

²¹⁰ Erhan, *a.g.m.*, s.525- 551

devalüe edilmiş, dış borçlar plana bağlanmış, Türkiye'ye ABD, IMF ve Avrupa'dan bir miktar borç aktarmıştır.²¹¹

Menderes bir noktadan sonra sanayi tesisi olmaksızın ekonominin yaşayamayacağını görmüş, Türkiye'nin sanayileşmesini istemeyen batının dışında bir kaynak arayışına girerek, sonunda kredi için Moskova'ya açılma kararı vermişti. ABD hem Menderes rejiminin pamuk satmak yerine tekstil üretip satmak istemesinden hoşlanmadı, hem de Soğuk Savaş ortamında batı bloğunda gedik açabilecek bir Moskova gezisinden özellikle rahatsız oldu.²¹²

Jeostratejik konumu sayesinde sağladığı dış yardım ve borçlanma sonucu "kazanılmamış döviz"i harcamaya alı şacak olan Türkiye, ekonomiyi ihracat seferberliğine yöneltmeyi gereksiz görecektir. Zaten bu dış borcu ödeyebilmek için dış borçlanma giderek artacaktır.²¹³

1975'deki ambargo kararıyla kongrenin ana hedefi, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda geri adım atmasını sağlamaktı. Ambargo bu hedefe ulaşılmasını sağlamadı. Tersine Türkiye ambargo kararına 13 Şubat 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulmasıyla karşılık vermişti.²¹⁴

Özal dönemine kadar, Türkiye'nin ABD ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek için ciddi ticari ve diplomatik atılımlarda bulunduğunu söylemek de güçtür. Türkiye "yardım değil, ticaret" sloganıyla, ticari engellerin ve kotaların kaldırılmasını isteyen Turgut Özal'ın yaklaşımı, Türkiye-ABD ekonomik ilişkilerinde yeni bir zihniyetin oluşması isteğinin ifadesi sayılabilir.²¹⁵ Özal Dönemi; Stratejik açıdan TAI (Türk Havacılık ve Uçak Sektörü)'nin kurulması, F16 projelerinin hayata geçirilmesi iki ülke ilişkilerinin getirisi olarak değerlendirildiğinde başarılı olmuştur.²¹⁶

1990'larda, Türkiye ABD için, stratejik ortak olmanın yanında pazar ve yatırım olanakları açısından da önem kazanmaya başladı. ABD bu dönemde ihracata ağırlık veren ve dünyada yeni pazarlar bulma ve var olan pazarlarını geliştirmeye

---

²¹¹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.360-361

²¹² Oran, *a.g.m.*, s.667

²¹³ Oran, *a.g.ms.*44

²¹⁴ Keskin, *a.g.e.*, s.710

²¹⁵ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.367-368

²¹⁶ Akgün, *a.g.m.*, s.299

dayanan politikası çerçevesinde Türkiye’de özellikle enerji alanında yeni yatırım arayışları içinde oldu.²¹⁷

Türkiye-ABD ilişkilerinde ticaret, turizm ve yatırım hacmi çok daha fazla artırılabilir. Uzun süredir var olan bir problem, Türk ihracatının –özellikle çelik, tekstil ürünleri ve işlenmiş gıda maddeleri gibi hassas sektörlerde-Amerikan pazarında korumacı önlemlerle karşılaşmasıdır. Örneğin 50 adet temel kategori tekstil ürününden 41’inde ithalat kotası uygulanmaktadır.²¹⁸

2000’li yıllarda ABD’li küresel şirketler Türkiye’nin bölgede oynayacağı ekonomik ve siyasi rolü keşfetmeye başladı. Yapılan boru hatlarında harcanan kaynakların büyük bölümü Amerikan sermayesince sağlandı.²¹⁹ Abdullah Gül, NATO zirvesi çerçevesinde ABD Başkanı Barack Obama ile görüşmede Obama’nın göreve başladığından bu yana ekonomik ilişkilerde somut adımlar atıldığını kaydeden Cumhurbaşkanı Gül, bunları takdirle karşıladığını ancak daha somut ilerlemeler beklediklerini belirtti.²²⁰ Türkiye açısından ABD’yi anlamlı kılan diğer bir faktör ise ekonomik, teknolojik konulardır. Ekonomik olarak Türkiye bölgesel standartlar da mukayeseli olarak iyi olsa da, sorunsuz olmadığı da meydandadır.²²¹

6- Türkiye- NATO- ABD İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı ayrı dünya görüşlerine rağmen batı ile Sovyetler Birliğini birlikte mücadele etmeye mecbur etmişti. 1947 Mart’ından itibaren iş birliği yerini tedirginliğe bıraktı. Sovyetler Birliği doğusunda ve batısında yayılma politikaları takip etmeye başladı. Bu yayılma politikasına karşı ABD’nin Truman doktrini ve Marshall planını uygulamaya başlaması Sovyetlerin peyk ülkeleri ile 1947’de Kominform’u kurması doğu bloğunun resmen ortaya çıkmasına yol açtı. 4 Nisan 1949’da 12 Batılı ülke arasında kısa adı NATO olan, Kuzey Atlantik İttifakı

---

²¹⁷ Uzgel, *a.g.m.*, s.69-319

²¹⁸ Ziya Öniş, “Yeni Yüzyılın Başında Türkiye Ekonomisi Eleştirel ve Karşılaştırmalı Yaklaşımlar”, Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.167

²¹⁹ <http://www.stargazete.com/politika/donusu-yok-esad-er-ya-da-gec-gidici-haber-437526.htm> (27.03.2012)

²²⁰ <http://yenisafak.com.tr/Politika/?t=22.05.2012&i=384534> (25.05.2012)

²²¹ İdris Bal, *a.g.m.*, s.162

kuruldu. ABD'nin NATO'ya katılmasıyla batı bloğu kuvvet dengesini sağlamış olarak doğu bloğunun karşısına çıkmış oldu.²²²

Türkiye üzerindeki Sovyet baskıları 19 Mart 1945'de başladı. Bu tarihte Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e Kasım ayında sona erecek olan 17 Aralık 1925 tarihli Türk- Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasının artık geçerli olmadığını söyledi.²²³

ABD, Sovyetlere karşı oluşturulan bir pakta Türkiye'nin önemli bir rol oynayacağına inanmakla beraber, diğer ülkelerin direnci karşısında üyelikten başka işbirliği yolları arıyordu.²²⁴ Türk hükümeti Kore'ye asker gönderdikten sonra faaliyetlerini yoğunlaştırdı.²²⁵

NATO'yu kuran Washington anlaşmasının 5.maddesi, bir müttefik ülkeye yapılacak saldırıya bütün müttefiklerin birlikte karşı koymasını öngörüyordu.²²⁶

Türkiye'nin üç temel nedenle ABD ile ittifak kurduğu söylenebilir: güvenliğini korumak, askeri ve ekonomik yardım elde etmek ve Batı tipi devlet yapısını güçlendirmek. Amerikan yöneticilerini Türkiye ile ittifak ilişkileri kurmaya iten başlıca neden ise ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarları ve SSCB'yi çevreleme politikası açısından Türkiye'nin taşıdığı stratejik önemdir.²²⁷

NATO üyesi olmanın bize maliyetleri olmuştur; fakat aynı zamanda komşulardan gelebilecek tehditlere karşı da kalkan olmuştur.²²⁸

Güvenlik bağlamında Türkiye o dönemde Avrupa ve Amerika için önemliydi. Bir savaş olsa ilk savaştan ülke Türkiye olacaktı.²²⁹

Türkiye NATO'ya girerek: Ülke topraklarının savunulması daha da kolaylaşacak Türk ordusu modernize edilebilecekti. 1946'da başlayan çok partili döneme geçiş sürecinin başarıyla devam edebilmesi için, Türkiye'nin demokratik

---

²²² Yusuf Sarınoy, *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi (1939- 1952)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:859, s.70-76

²²³ Nasuh Uslu, *a.g.e.*, s.91

²²⁴ Onur Öymen, *Silahsız Savaş Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.103-104

²²⁵ Nurşin Ateşoğlu Güney, "Yeni Güvenlik Stratejilerindeki Ortak Tehdit Algulamaları: AB, NATO ve ABD", 2023, Sayı.37, 2004, s.17

²²⁶ Öymen, *a.g.e.*, s.103-104

²²⁷ Uslu, *a.g.e.*, s.17

²²⁸ Gökhan Çetinsaya, "Türkiye'nin Ekseni Batı Askeri İttifakıdır", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Cilt.3 (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.114

²²⁹ Bal, *a.g.m.*, s.35

Avrupa ülkeleriyle birlikte NATO içinde yer alması gerektiğini savunuyorlardı. Türkiye 11 Mayıs 1950'de CHP iktidarının son günlerinde NATO'ya üyelik başvurusunda bulundu bir sonuca bağlanamadı. Menderes ve arkadaşları Kore'ye asker gönderilmesini NATO üyeliği için kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak görüyorlardı. 18 Şubat 1952'de Türkiye resmen NATO üyesi oldu.²³⁰ İlginç olan, kabulünden 1 yıl önce İncirlik'teki Amerikan üssünün temeli atılmıştı. NATO içindeki tek Müslüman ülke Türkiye'nin eski nüfuz sahasında yer alan komşularıyla ilişkileri bozuldu. Amerika NATO'yu kullanarak Türkiye'ye yerleşti.²³¹

Kore müdahalesi aynı zamanda ABD'nin küresel hâkimiyetini uluslar arası organizasyonlar ile meşru kılma politikasının ilk uygulaması olmuştur. En kapsamlı uluslar arası organizasyon olan BM, bundan sonra ABD'nin kendi stratejisine meşruiyet kazandırmada en önemli aygıtı haline gelmiştir.²³²

Johnson Mektubundan başlayarak Türkiye, NATO ile ilişkilerinde bazı sıkıntılar yaşadı. Türk-Yunan ilişkilerindeki sıkıntı NATO'ya da yansdı.²³³

NATO 1990'lı yılların başında Sovyetlerin çözülmesiyle kuruluş gayesini tamamlamış, adeta hedefi kaybederek yeni arayışlar içine girmiştir. İşte bu süreçte, o zamana kadar ana hedefi olan “Kızıl Tehlikeyi yok etme misyonu” yerine “Yeşil Tehlikeyi (İslam'ı)” ikame etmeye başlamıştır. Bunu yaparken de “İslami terör ile mücadele edildiğini” öne sürerek, değişik İslam coğrafyalarında “ bir savaşçı güç” olarak boy göstermeye başlamış, İslam ülkelerinde büyük tahribatlara yol açmıştır.²³⁴

2000'lerden itibaren Türkiye NATO üyesi olarak ABD ve batının müttefiki olmakla beraber gerektiğinde “hayır” demeye, özerk kararlar vermeye başladı. 1 Mart 2003 yılındaki tezkere ile Irak Savaşı bağlamında ABD'ye “hayır” diyebilirken, 2008 yılındaki Rusya- Gürcistan Savaşı sonrası ABD'nin Karadeniz'e donanmasını gönderme isteği karşısında Montrö Anlaşmasını öne sürerek “hayır”

---

²³⁰ Erhan, *a.g.m.*, s.532-550

²³¹ Banu Avar, *Hangi Dünya Düzeni*, İstanbul: Remzi Kitapevi, Mayıs 2010, s.43-47

²³² Davutoğlu, *a.g.e.* s.227-234

²³³ Onur Öymen, “ Tek Boyutlu Bir Dış Politika İzlenemez” , *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Cilt.2 (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.191-192

²³⁴ Oya Akgönenç, “*Türk Dış Politikasını Etkileyen Yeni Global Akımlar ve Stratejik Değişiklikler*”, *Kamu'da Sosyal Politika Dergisi*, Yıl.5, Sayı.18, 2011/3, s.51

diyebilmiştir.²³⁵ Aynı zamanda NATO çerçevesinde ABD ile ilişkilerimizi bütün boyutlarıyla değerlendirmemiz gerekiyor. Terörizmle işbirliği konusu bunlardan biridir. İki ülke bu alanda çok yakın işbirliği halindedir.²³⁶

Diğer bir ifade ile uluslararası terörizm, NATO'nun önemli bir mücadele alanı olarak saptanmış durumda. Terörizmle mücadelenin sadece sert güvenlik önlemleriyle sürdürülemeyeceği, toplumsal yeniden yapılanma süreçlerinin demokrasi ve hukuk devleti yönelimli olarak teşvik edilmesi gerektiğinde uzlaşmaya varılmış gibi görünüyor.²³⁷

ABD ile Türkiye'nin ilişkilerinin Özal, Reagan ve baba Bush dönemlerinde ABD-Sovyet rekabetinin yeniden güçlenmesinin de etkisiyle, yeniden olumlu sayılabilecek bir noktaya geldiği görülür. Böylece 1990'lara gelindiğinde NATO bizi korur mu düşüncesi unutulmuştur.²³⁸

Rasmussen'in NATO Genel Sekreteri olarak seçilmesiyle alakalı olarak Türkiye'nin o dönemde ortaya koyduğu tepki, Türk dış politikasının söylem düzeyindeki açılımının bir uzantısıydı aslında. Türkiye'nin popülerliğini Ortadoğu'da, Orta Asya'da, Üçüncü Dünya ülkelerinde ve Afrika'da daha pozitif yönde etkilemişken, sizin Rasmussen ile ilgili bir tepki vermemeniz kendinizi inkâr anlamına gelirdi.²³⁹ Türkiye'nin bu kadar uzun süre barış içinde yaşamasında NATO'nun caydırıcı gücünün rolü olmuştur.²⁴⁰

NATO'nun 1999 stratejik konseptine göre, örgüt bundan böyle üyelerini sadece doğrudan saldırıya karşı değil aynı zamanda, Konsept'in 20-24.maddelerinde sayılan, etnik ve dinsel rekabet, bölgesel uyuşmazlıklar, yetersiz ya da başarısız reform gayretleri, insan hakları ihlalleri, devletlerin dağılması, kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, sabotaj ve örgütlü suçlar gibi risk faktörlerine karşıda koruyacaktı. Türkiye'nin de NATO içerisinde bazı sıkıntılar yaşadığını en son 2003 yılında gördük. Türkiye'nin talebine rağmen 4.maddeyi işletmek suretiyle Türk

---

²³⁵ Bal, *a.g.m.*, s.41-49

²³⁶ Gül, *a.g.e.*, s.72

²³⁷ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.27-28

²³⁸ Faruk Sönmezoğlu, " Türk Dış Politikasında Sapma Olduğu Söylenemez ", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.126*

²³⁹ Çalış, *a.g.m.*, s.89-90

²⁴⁰ Öymen, *a.g.m.*, s.192

sınırına, Irak saldırılarına karşı, patriotlar yerleştirilmesine Fransa ve Belçika itiraz etmişlerdir. Türkiye NATO'dan aldığı fayda kadar kendisi de NATO'ya fayda sağlamıştır. Türkiye'nin askeri bir ittifak olan NATO'da veto hakkı vardır. Türkiye'nin bu kadar güçlü olduğu başka bir örgüt yoktur.²⁴¹ NATO Türkiye'nin dış dünyadaki var olma biçimini son derece güçlendirmiştir. Bir kere böylesi bir ittifakta bulunmak Türkiye'ye “ kurtlar masasında “ bir yer vermiştir. O masada olmak Türkiye'ye çok şey öğretmiştir. Diğer taraftan dönem itibarıyla NATO üyeliği, batılı olmanın garantisi de olmuştur.²⁴² NATO Türkiye'yi bir anlamda güvenlik gerekçeleriyle demokrasiye zorlamıştır.²⁴³

NATO Sovyetler Birliği'nin gerek petrol açısından çok zengin olan Orta Doğu'ya inmesini gerek Akdeniz'deki ticaret yollarını kontrol etmesini engelleyecek bir güç oluşturmasını ve Sovyetler Birliği'nin güneye doğru yani Türkiye'nin bulunduğu coğrafyaya doğru inmesini önlemiştir.²⁴⁴

2003 Şubatında Türkiye, artık nerdeyse çıkacağı belli olan savaşın sonucu olabilecek Irak'ın Türkiye'ye bir saldırısı durumunda dördüncü maddenin (saldırıya uğrayan ülkenin NATO tarafından savunulmasını öngören) çalıştırılmasını istemiştir. Başta Fransa ve Almanya olmak üzere NATO üyesi bazı ülkeler bu çıkacak olan savaş ABD'nin uluslararası hukuka aykırı olan girişimlerinden çıkacağı için, orada bizim NATO yükümlülüklerimizi yerine getirmemizi gerektirecek bir durum yoktur demişlerdir.²⁴⁵ Uluslararası terörün ortaya çıkması ve Irak'ta ve Afganistan'da gelinen durum dünyanın hala NATO'ya ihtiyacı olduğunu ve NATO'nun da Türkiye'ye ihtiyacı olduğunu göstermiştir.²⁴⁶

---

²⁴¹ Erhan, *a.g.m.*, s.56-75

²⁴² Beril Dedeoğlu, “Türkiye'nin Türk Dünyası İle İlişki Kurması Rusya'ya Rağmen Olamaz” , *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.73

²⁴³ Akgün, *a.g.m.*, s.288

²⁴⁴ Mustafa Kibaroğlu, “Dış Politikada Duygusal Boyuta Çok Fazla Yer Yok”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.157

²⁴⁵ Kibaroğlu, *a.g.m.*, s.165-169

²⁴⁶ Çetinsaya, *a.g.m.*, s.123

II. Bölüm

1990'dan Sonra Türkiye- Amerika İlişkileri

1- 1.1. ABD Açısından Ortadoğu'nun Önemi

ABD'nin genelde Ortadoğu, özelde ise Basra Körfezine bölgesine gelişi 20.yüzyıl başlarına dayanmaktadır. ABD Ortadoğu'ya petrol şirketleri vasıtasıyla girmiştir. Ortadoğu'nun devasa miktarda petrole sahip olması ve üretim maliyetinin düşük olması ABD'yi buraya çekmiştir.²⁴⁷

ABD'nin bölge politikasının temel hedefi, petrolü ulaşabileceği yerde ve fiyatta tutmak; İsrail'in varlığını ve bağımsızlığını güvenceye almak; kitle imha silahlarının yayılmasını denetlemek; istikrarı sağlamaya ve siyasal- ekonomik reformları teşvik etmeye çalışmaktır.²⁴⁸

İran Devriminin ABD'nin Ortadoğu politikası üzerinde çok köklü değişikliklere neden olduğu görüldü. Öncelikle ABD bölgedeki en büyük müttefikini kaybetti. Ortadoğu'daki Amerikan politikalarının geçmişte ve muhtemelen gelecekte de en önemli değişmezi İsrail'in varlığına ve güvenliğine olan taahhüdüdür.²⁴⁹

Basra bölgesi ABD çıkarları için hayati önem taşımaktadır ve buraya yönelik bir saldırı, güç kullanımını da kapsamak üzere "gereken her yöntem ile" savuşturulmuştur.²⁵⁰

Amerika Savunma Bakanı Dick Cheney 1991 Nisan'ında yaptığı bir konuşmada, Ortadoğu'nun, petrol kaynaklarının, Amerika'nın çıkarlarına ters düşen herhangi bir devletin kontrolü altında olmasına, Amerika'nın izin vermeyeceğini söylemiştir.²⁵¹

Ortadoğu, dünyanın tek süper gücü olan ABD'nin en çok sorunla karşı karşıya bulunduğu, ancak hayati çıkarlarını da korumak zorunda olduğu bölgesidir. ABD'nin Ortadoğu'ya yaklaşımında, Başkan Truman zamanından bu yana bir değişiklik olmadığı ortadadır.²⁵² Bu arada Amerikan kamuoyunda özellikle İsrail'e yakın yorumcuların ABD'nin Arap petrolüne olan bağımlılığını azaltılması

---

²⁴⁷ Gürler, *a.g.e.*, s.217

²⁴⁸ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.424-426

²⁴⁹ Gürler, *a.g.e.*, s.185- 281

²⁵⁰ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.283

²⁵¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.888

²⁵² Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.423-428

yolundaki çağrılarını artmaktadır. Bu bağımlılığın Amerika'nın manevra alanını kısıtladığı²⁵³ ve bu ülkelere transfer edilen zenginliğin Amerika aleyhine terör eylemlerinin finansmanında kullanıldığı yorumları yapılmaktadır.²⁵⁴

Amerika'nın kimi bölge ülkelerini işgal etmesi, İsrail'in işlediği katliamlara her seferinde göz yumması Ortadoğu halklarının gözünde kötü bir imajı olduğu için bu halkların demokratik taleplerinin “meşru bir zeminde” gerçekleşmesi noktasında onlara öncülük edecek, katalizörlük yapacak birisinin olması işine gelecekti. Türkiye'nin Arap dünyasına bir demokrasi modeli olabileceği belirtilerek, ABD Türkiye'nin bölgede giderek artan değerini zorluk olarak görmek yerine, fırsat olarak görmeli” ifadesi kullanıldı.²⁵⁵

Saddam Hüseyin'in devrilmesinin ardından Irak'ta statükodaki her hangi bir değişiklik, Ortadoğu'daki petrol ve doğalgaz jeoekonomisi /jeopolitiğini değiştirecektir. ABD'nin soğuk savaştan beri başlıca hedefi sadece ucuz petrol satın alabilmek değil, aynı zamanda İran, Çin, Almanya, Fransa ve Rusya gibi temel rakiplerini eleyerek petrol üretimi ve ulaşımını kontrol etmektir. ABD aynı zamanda Suudi Arabistan ve OPEC'e bağımlılığını azaltmayı da hedefliyor, buda Irak'ta Saddam rejimini devirerek Irak petrolünü batı rekabetine açmak istemesi için ek bir neden oluşturdu. ABD dünyanın en büyük borçlusudur ama borcu dolar ağırlıklıdır.”Eğer Ortadoğu'nun petrol gelirlerinin önemli bir miktarı bir başka dövizde kayarsa” ABD ekonomisi epey zarar görebilir.²⁵⁶

1975'den bu yana Ortadoğu'daki ABD askeri mevcudiyeti, diğer bölgelerin aksine tedricen artmıştır. ABD'nin Körfezdeki petrol sahalarının kontrolünün hasım bir ülkeye müsaade etmeyeceği açıktır.²⁵⁷

Askeri ve güç intikali açılarından Ortadoğu ve Akdeniz'deki beş deniz ulaştırma odak noktası ABD açısından önemli görülmektedir. Bunlar Cebeli Tarık Boğazı, Messina Boğazı, Süveyş Kanalı, Aden Körfezi ve Hürmüz Boğazıdır. Bu

---

²⁵³ Anatole Kaletsky, *The West Must Break Its Addiction to Oil*, The Times, 18 Ekim 2001.

²⁵⁴ Gregg Easterbrook, *Why This War Is Also About Oil*, The New Republic, 8 Kasım 2001

²⁵⁵ Abdurrahim Şen, “Kontrollü Geçiş Doktrini”, <http://www.timeturk.com/tr/makale/abdurrahim-sen/kontrollu-gecis-doktrini.html> (21.03.2012)

²⁵⁶ Fouskas, *a.g.e.*, s.36- 123

²⁵⁷ Gürler, *a.g.e.*, s.135-138

ulaştırma yollarının açık bulundurulması, ABD stratejisi bakımından hayati görülmektedir.²⁵⁸

ABD bölge (Ortadoğu) üzerinden küresel yapılanmayı tekrar düzenleme çabası içine girmiştir. Körfez savaşı bu dinamik jeopolitik konjonktür içinde hem bütün tarafların bölgeye bakışındaki değişimi yansıtmış hem de bölgeye dönük stratejik hesapların yeniden yapılmasını gerektirmiştir. Bölgenin Müslüman toplulukları arasındaki çatışma unsurları tahrik edilerek bölgenin ekonomik kaynakları sömürgeci güçlerin operasyonlarına uygun hale getirilmiştir.²⁵⁹

ABD Enerji Enformasyon İdaresi (EIA) ve İngiliz petrol şirketi BP'nin verilerine göre, 2009 yılı sonu itibarıyla dünyada ispatlanmış 1 trilyon 333 milyar varil petrol rezervinin yüzde 56,6'sı Ortadoğu'dadır.²⁶⁰

1.2. Türkiye Ortadoğu İlişkileri

Ortadoğu'da sınırlar son derece kötü örülmüş bir duvarı andırmaktadır. Bu kötü örülmüş duvardan herhangi bir taşı oynatmanın duvarı yıkmak anlamına gelebileceğini bilen ve yıkılan duvarın altında kalmak istemeyen uluslararası aktörler değişik taşları eş zamanlı bir şekilde oynatarak duvarı yıkmadan yeni bir şekil vermeye çalışmaktadır.²⁶¹ Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle münasebetlerinde, birbirinden farklı üç dönem vardır. Birinci dönem 1950-60 arası Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle çatışma içinde olduğu dönemdir. İkinci dönem 1963-1964 Kıbrıs buhranından 1973 petrol krizine kadar olan dönem ise Türkiye'nin Ortadoğu'ya ve Arap ülkelerine yaklaşma politikasına ağırlık verdiği, 1973'den sonraki dönem ise Arap dünyasının Türkiye'nin global dış politikasında temel unsur olarak yer aldığı bir dönemdir. 1973 Arap- İsrail Savaşının yarattığı petrol krizi, Türkiye'yi Ortadoğu ülkelerine daha fazla yaklaştırmıştır.²⁶²

Bölgede Arap olmayan üç askeri güç; Türkiye, İsrail ve İran, en etkili aktörler olma durumlarını muhtemelen sürdüreceklerdir.²⁶³ Türkiye'nin Ortadoğu'daki güç dengesini etkilemesinde, ulusal ve bölgesel güvenliğin sağlanmasında gittikçe artan

²⁵⁸ H. Miray Umay, *Ortadoğu'nun Terör Çıkmazı*, Cumhuriyet Strateji, Sayı: 32, s. 11

²⁵⁹ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.327-344

²⁶⁰ Ahmet Ünal, *“İran Satrancında Gizli Hamleler”*, Stratejik Düşünce Mart 2012, s.54

²⁶¹ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.323

²⁶² Armaoğlu, *a.g.e.*, s.845-849

²⁶³ Gürler, *a.g.e.*, s.227-399

bir önem taşımaktadır.²⁶⁴ Türkiye artık bölgeye sırtını dönerek yahut bölgede küresel aktörlerin tavrına bağımlı edilgen perspektifli bir bölge stratejisi geliştiremez.²⁶⁵ Türkiye bir taraftan bölgesel sorunlarda ara bulucu olarak rol alırken bir taraftan İKT içinde giderek artan oranda rol almaya başlamıştır. Bölgede 2000’li yıllarda oluşan Türkiye’nin yumuşak gücü bölge halkının güvenini sarsmadan sürdürülmelidir. Artık II. Dünya Savaşı sonunda oluşturulan suni duvarların halkın isteklerine uygun olarak oluşturulmasının şartları hızla hazırlanmalıdır.

1.2.1. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)

Amerika’nın ortaya attığı “ Büyük Ortadoğu “ inisiyatifi doğrultusunda, Amerika’nın bölgeye özgürlük ve demokrasi getireceğini söylüyor olmasına rağmen, müdahaleleri hep güvenlik ve askeri niteliklidir ve Amerikan menfaatlerini korumaya yöneliktir.²⁶⁶

Yeni Ortadoğu kavramı ve Amerika’nın buna dair dış politikasını İlter Türkmen şöyle değerlendiriyor: “Irak Savaşını haklı göstermek amacıyla ileri sürülen iddiaların hiçbirinin gerçek olmadığı artık iyice anlaşıldı. ABD’nin Irak ve Ortadoğu politikasının Eylül 2001’den önce kavramlaştırılmış olduğu da kesin”.²⁶⁷

ABD Irak Savaşı sürecinde tek taraflı ve hegemonik bir politika yürüterek BM ve AB’yi saf dışı bırakmış, Büyük Ortadoğu Projesi ile birçok devleti tedirgin etmiştir.²⁶⁸

ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ne dönersek Büyük Ortadoğu kavramıyla, Kuzey Afrika ülkeleri, Türkiye ve Filistin’i kapsayacak şekilde Basra Körfezi, Arap yarımadası, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerini kapsayan bir bölge

---

²⁶⁴ “Ortadoğu’yu Bekleyen Tehlike”, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/823/ortadoguyu-bekleyen-tehlike.aspx> (01.03.2012)

²⁶⁵ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.331

²⁶⁶ İsmail Kaplan, *Büyük Ortadoğu Kavramı ve Bölgemizde Su Meselesi*, www.dunyasugunu.org/2004/ismail_kapan.doc, 27 Mayıs 2004 (21.03.2012)

²⁶⁷ İlter Türkmen, *Ortadoğu Vizyonları*, Hürriyet Gazetesi, 28.02.2004 <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=205768> (24.03.2012)

²⁶⁸ Akif Keskin, “İran Ne Yapmak İstiyor?”, *Stratejik Analiz*, Mayıs 2006, s.69

kastedilmektedir.²⁶⁹ Bu bölge Hindistan ve Cebeli Tarık arasında bir bölgedir ve Büyük Ortadoğu olarak bilinmektedir.²⁷⁰

BOP ile amaç, ülkelerin piyasa ekonomilerine geçişlerine desteklemek.²⁷¹ Helsinki Nihai Senedi'nin bir benzerini Ortadoğu'ya ve diğer İslam ülkelerine benimsetme yolunda bazı cabalar oldu. Esasen dünya kamuoyunun gündeminde Ortadoğu'ya demokrasi getirmek gibi bir madde yoktu.²⁷²

Yeni Dünya düzeninin ekonomik temellerinden biri dünya enerji kaynaklarını kontrol altında tutmaktır. Bugün dünya ekonomilerinde kullanılan bilinen enerji kaynaklarının başında petrol, doğal gaz ve su gelmektedir. Afganistan Savaşı ABD'nin Orta Asya projesinin bir parçası ise, Irak Savaşı da Büyük Ortadoğu Projesinin bir parçasıdır.²⁷³

1990'ların sonlarından başlayarak "Büyük Ortadoğu Projesi" gibi kuramsal tartışmaları uluslararası kamuoyunun gündemine getiren ABD²⁷⁴ Büyük Ortadoğu Projesi ile yeni bir dönemi başlatmıştır.²⁷⁵

İsrail dışında bölgenin tek demokratik ülkesi olan Türkiye'nin deneyimlerinden bu alanda yararlanılabiliyor, Türkiye Batı ile Doğu arasında bir demokrasi köprüsü, bölge ülkeleri için bir örnek olabilirdi. Demokrasinin bölgeye yönelik bir sıçrama tahtası olabilecek Türkiye çoğu zaman bir boy hedefi haline getirildi, eleştiri oklarına hedef oldu.²⁷⁶

Bunun için benimsenen geniş kapsamlı stratejide Birleşmiş Milletlerin zayıflatıldığını, NATO'ya ise yeni bir yapı²⁷⁷ verilmek istendiğini anlamaktayız. BOP İsrail stratejileri ile bütünleşen bir projedir.²⁷⁸

11 Eylül hadisesinden sonra, Amerika'nın Afganistan'ı işgal etmesi, bu arada Pakistan'a, Özbekistan'a ve Gürcistan'a yerleşmesi ve nihayet 2003 Martı'nda Irak'ı

---

²⁶⁹ Yavuz Gökalg Yıldız, *Nedir Şu Büyük Ortadoğu?*, Akşam Gazetesi, 14 Şubat 2004, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/02/14/yazarlar/yazarlar241.html> (12.03.2012)

²⁷⁰ David C. Gompert-Jerrold Gren- F.Stephen Larrabe, *Common Interests, Common Responsibilities*, <http://www.rand.org/publications/randreview/issues/rr.-spring.99/atlantic.html> (11.03.2012)

²⁷¹ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.14

²⁷² Onur Öymen, *Silahsız Savaş Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.142

²⁷³ Gürler, *a.g.e.*, s.339

²⁷⁴ Erel Tellal, *Eski Sovyet Coğrafyasında "Devrimler"*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60-2, s.273

²⁷⁵ Abdullah Şahin, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye*, Truva Yayınları, 2004, s.185

²⁷⁶ Öymen, *a.g.e.*, s.158

²⁷⁷ Mesut Çaşın, *İstanbul NATO Zirvesi*, Yeditepe Haber Dergisi, Mayıs-Temmuz 2004, s.29

²⁷⁸ Gürler, *a.g.e.*, s.409-411

işgal etmesi, Büyük Orta Doğu'nun sınırlarının, ABD tarafından geniş çaplı askeri konuşlanma ve hareketle fiilen çizilmesidir. ABD Başkanı'nın Güvenlik Danışmanı Bayan Rice, 7 Ağustos 2003 tarihli The Washington Post gazetesinde yayınlanan, "Transforming The Middle East", Orta Doğu'yu Dönüştürmek başlıklı yazısında, bölgedeki 22 ülkenin yeniden dizayn edileceğini söylüyor. Avrupa Birliği, özellikle kendisinin Orta Doğu ve Orta Asya açılımını engellemesinden endişe ettiği için, Amerika'nın ortaya attığı "Büyük Orta Doğu" inisiyatifine başından beri karşı çıkıyor.²⁷⁹

BOP' la öngörülen hâkimiyeti tesis için "yumuşak gücü" de devreye sokma çabası, aslında, Amerikan emperyalizminin "hâkimiyet" yöntemine ilişkin ayırt edici özelliğine de uygundur.²⁸⁰

Büyük Ortadoğu projesi kapsamında, Ortadoğu'daki bazı ülkeler "müttefik" ilan edilirken, bazıları "şer Eksenine"ne dâhil ediliyordu. Başkan Bush Irak yönetimine karşı "düşmanca eylemler içinde olan" İran'a ve Suriye'ye karşı, askeri önlemler alınacağını söylüyordu.²⁸¹

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) Türkiye merkezli bir proje olarak sık sık gündeme geliyor ve Amerikalılar tüm İslam dünyasının Türkiye gibi yapma arzularını belirtmekten kaçınmıyorlar. İlk bakışta avantaj gibi görünen bu durum yakından bakıldığında büyük tehlikeleri ve Türkiye modelini tehlikeye atacak, Türkiye'yi diğer ülkelere benzetecek dinamikleri de içinde barındırıyor.²⁸²

Türkiye 'model' değil ancak 'yol arkadaşı' olabilir ve bunun için de AB ve ABD'nin yoğun bir maddi yardımına ihtiyaç duyar. Türkiye'nin başarısı batıya teslimiyet politikalarından değil, batıya karşı politikalarından geçmiştir. Türkiye batıya rağmen batılılaşma modelini tercih etmiştir ki, Türkiye model ise bu modelin özünde Batının bölgeye dönük politikalarına karşı çıkmak ve bunlara rağmen Batı dünyasında yer almak çabası vardır. Ortadoğu, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte âdete kontrolden çıkmıştır. İran devrimi ile Batıya meydan okumuş, Suriye ve Irak ise hem Batıya meydan okumuşlar hem de İsrail'in varlığını tehdit eder hale

²⁷⁹ <https://www.veribaz.com/login.html?m=1&ul=buyuk-orta-dogu-kavrami-ve-bolgemizde-su-meselesi-353728.html> (12.02.2012)

²⁸⁰ Haluk Gerger, *ABD Ortadoğu Türkiye*, İstanbul: Ceylan Yayınları, 2007, s.516

²⁸¹ Banu Avar, *Batı'nın Politikaları Bugün de Aynı " Böl ve Yut!"*, 13 Ülkede Batı Projeleri, İstanbul: Remzi Kitabevi, Haziran 2010, s.124

²⁸² Laçiner, *a.g.e.*, s.201

gelmişlerdir. Büyük Ortadoğu Projesinin üçüncü en önemli ayağı ise İslam coğrafyasında sosyal ve siyasal reformlar yapılarak, Türkiye gibi ‘batılı bir İslam modelini ortaya çıkarabilmektir. Böyle bir projenin Türkiyesiz yürütülemeyeceği, istese de istemese de Türkiye’nin bu projenin içinde yer alacağı da diğer bir gerçektir. Müslüman ülkelere ‘model’ olarak sunulan ve BOP içinde önemli bir araç olarak görülen Türkiye’nin Doğu’ya değil Batı’ya model olması gerekir. Çünkü şu ana kadar Türkiye terörle de terörün kaynağı olan sorunlarla da Batı ile kıyaslandığında çok daha iyi bir şekilde mücadele etmiştir.²⁸³

16 Mart 2006 tarihli George W. Bush’un ikinci iktidar dönemine ilişkin 54 sayfa ve dokuz ana başlıktan oluşan ulusal güvenlik stratejisi genişletilmiş Ortadoğu girişiminin mevcut üç sac ayağı olan güvenlik, ekonomik ve sosyo-politik düzeyleri, farklı biçimlerde teker teker düzenlenmiş, daha doğrusu düzenlenmiş hali dünya kamuoyuna duyurulmuştur.²⁸⁴

ABD'nin çok tartışılan Büyük Ortadoğu Projesi, Türkiye'nin bu proje çerçevesinde Arap dünyasına model ülke olarak görülmesi konusunda Akşam Gazetesi'ne açıklamalarda bulunan Greham Fuller, Büyük Ortadoğu Projesi için “bu bir Amerikan ideali” dedi. Bölgedeki tek liderliğin Türkiye olduğunu belirten Fuller, “Türkiye gerektiği zaman Washington’a “hayır” diyebiliyor. Arap ülkelerinin hiçbiri bunu diyemiyor. Çünkü Washington’a bağımlılar” diye konuştu.²⁸⁵

1.3. Irak- İran Savaşının Bölge Politikalarına Etkileri

1980 yılının 22 Eylül günüydü. O gün, çok az kimse tarafından beklenmekte olan bir savaş başladı. Bağdat’taki Baas rejiminin patronu Saddam Hüseyin’in emri ile, Irak ordusu, önceden hiçbir uyarı yapmadan, aniden İran sınırına saldırdı. Irak birlikleri karşı tarafın hazırlıksız olmasının da etkisiyle, kısa sürede İran içinde önemli bir mesafe kat ederek petrol bölgesi Abadan’a kadar vardı.24 Eylül günü, Abadan’daki dünyanın en büyük petrol rafinerisi alevler içindeydi.²⁸⁶

²⁸³ Laçiner, *a.g.e.*, s.201-212

²⁸⁴ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.100

²⁸⁵ Abdurrahim Şen, “Kontrollü Geçiş Doktrini”, <http://www.timeturk.com/tr/makale/abdurrahim-sen/kontrollu-gecis-doktrini.html> (21.03.2012)

²⁸⁶ Cevat Eroğlu, *İsrail’in Beka Stratejisi ve Kürtler*, İstanbul: Sayfa Yayınları, 2004, s.96-97

Saddam'ın amacı İran'ın petrol sahalarını ve Abadan rafinerisini ele geçirmek; dünya petrolünün çoğunun ihraç edildiği, stratejik konumdaki Şattularap ırmağını zapt etmek; Tahran'daki dini rejimi yıkmak ve kendisini bölgenin yeni kuvvetli şahsiyeti olarak kabul ettirmektir.²⁸⁷

Irak, Körfezdeki dolun tesislerinin İran bombardımanları sonucunda çalışamaz hale gelmesi üzerine Suriye ve Türkiye ile olan boru hatlarına bağımlı kalmıştı. Kerkük- Yumurtalık boru hattının kapasitesinin artırılmasını istedi.²⁸⁸

ABD, yeni İran rejiminin yıkılmasını, en azından Saddam'ın savaşıyla iyice güçten düşmesini ve istikrarsızlaşmasını şiddetle arzuluyor, bu nedenle de Irak'ı kolluyordu.

ABD'nin nihai hedefi, bu kıyııcı savaşla iki tarafında büyük yıkıma uğraması, zayıflaması, yakılıp yıkılmasıydı. Bu politikayı Kissinger şöyle ifade ediyordu: "Karşılıklı yıkım, Ortadoğu'yu, Ayetullah Humeyni ve Saddam Hüseyin'in saldırgan rejimlerinden kurtarabilir."²⁸⁹

Kissinger "Umarım birbirlerini öldürürler, ikisinin birden kaybedemeyecek olması çok kötü"²⁹⁰ dedi.

1984 yılı sonuna kadar Irak'la tam diplomatik ilişkilere bile sahip olmayan ABD, 1980'ler boyunca bölgede temel düşmanı olarak gördüğü İran karşısında Irak'ı herhangi bir karşılık beklemeden ve herhangi bir koşul ileri sürmeksizin desteklemiştir. ABD ile Irak arasında tam diplomatik ilişki kurulması 26 Kasım 1984 tarihine rastlamaktadır.²⁹¹

Savaş yoğunlaşınca Başkan Ronald Reagan kişisel elçisini Saddam'la buluşmak üzere Bağdat'a gönderdi ve ona Amerikan yardımı teklif etti. İran'la savaşacak herkesi desteklemeye hevesli olan Amerikalı liderler Saddam'la ortaklık kurdu. Birleşik Devletler Irak'a silah ve istihbarat sağlamaya başladıktan birkaç yıl sonra onun düşmanı İran'a da destek sağlamaya başladı. Başkan Reagan Lübnan'da

---

²⁸⁷ Stephen Kınzer, *Ezber Bozmak, İran, Türkiye ve Amerika'nın Geleceği*, Sulhiye Gültekingil (çev), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.135

²⁸⁸ Melek Fırat, Ömer Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.130-131

²⁸⁹ Gerger, *a.g.e.*, s.429-430

²⁹⁰ Kınzer, *a.g.e.*, s.136

²⁹¹ Uslu, *a.g.e.*, s.278

rehin tutulan Amerikalıları kurtarmak için İran'ın etkisini kullanacağını ümit ediyordu. Ayrıca Birleşik Devletlerin sonraki on beş yılda takip edeceği "çifte tecrit"-yani hem İran'a hem de Irak'a karşı olma- siyasetinin temellerini atmaktaydı.²⁹²

Irak- İran Savaşı'nda Türkiye taraflı tarafsızlık politikası sürdürmüş, müttefik güçlerle birlikte davranarak Irak'ın desteklenmesine yardımcı olmuştu.²⁹³

Irak ve İran 1987 Temmuzunda, savaşa rağmen karşılıklı olarak, sürdürdükleri münasebetleri kesince, her ikisi de menfaatlerinin korunmasını Türkiye'nin Tahran ve Bağdat büyükelçiliklerine tevdi ettiler. Irak- İran Savaşının çıkması, Amerika'yı, ilk defa olarak Ortadoğu petroleri bakımından bir tehlike ile karşı karşıya bıraktı.²⁹⁴

İran- Irak Savaşı ile yeni bir dönem gündeme geldi. Bu savaşta Türkiye'nin dış politikası gerçekten çok başarılıydı. Türkiye her iki ülke ile de ilişkilerini bozmamıştır. Bunu yaparken Türkiye, ABD ve batı ile ilişkilerini de aynı biçimde koruma başarısını göstermiştir.²⁹⁵ İran-Irak savaşında İran'ı destekleyen tek Arap devleti Suriye idi.²⁹⁶ Türkiye'nin İslamcı devrime rağmen İran'la ilişkilerini devam ettirmesinin diğer bir nedeni de, savaşın, Türk ticaretini artırması idi.²⁹⁷

1.4. Irak Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, Musul ve Süleymaniye'nin Türk sınırları içerisinde kalmasında ısrar etti. İngiltere ise bu fikre yanaşmadığı gibi, üstelik Hakkari ilinin dinsel çoğunluğunun Süryani olduğunu, Süryanilerin ise Irak'a göç etmeleri dolayısıyla, Hakkari'nin de Irak'a katılması gerektiğini ileri sürdü.²⁹⁸

II. Dünya Savaşı'na kadar Irak'ta İngilizler, Ruslar, Fransızlar söz sahibi iken, II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikalılar ve Ruslar hakimiyetini devam

---

²⁹² Kınzer, *a.g.e.*, s.135-136

²⁹³ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.176

²⁹⁴ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.875-876

²⁹⁵ Tayyar Arı, " Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Bir Değişiklik Yoktur" , *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.93

²⁹⁶ Türel Yılmaz, " Ortadoğu'da Güvenlik Sorunları Türkiye", (Ed) Refet Yınaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık,Nisan 2002, s.121

²⁹⁷ Olson, *a.g.e.*, s.11

²⁹⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.322

ettirmiştir; en büyük pay ise ABD'nin olmuştur. ABD Irak'taki bu nüfuzunu 1958'lere kadar devam ettirmiştir. Irak'ta Kasım ihtilali sonrasında Baas Partisi ile birlikte SSCB'nin etkisi görülmeye başlanmış ve bu süreç 1980'e kadar devam etmiştir.²⁹⁹ Bağdat Paktı Arap ülkelerinde bir kutuplaşma oluşturmuş ve bu kutuplaşmadan Rusya yararlı çıkmıştır. Rusya böylece Orta- Doğu'da daha etkin bir duruma gelmiş, Mısır ve Suriye Rusya'nın etkisine girmiştir.³⁰⁰ ABD 1990'dan sonra SSCB'nin parçalanma sürecine girmesiyle bölgedeki nüfuzunu kaybetmeye başlaması ile bölgenin tek hakimi konumuna gelmiştir.³⁰¹

Körfez Savaşı Bush'un iddia ettiği gibi “ yeni bir dünya düzeni” kurmak için değil; Amerika'nın, bölgede baskın gücünü yerleştirmek için krizin sıcak çatışmaya turmandırılmasıyla çıkmıştır.³⁰² ABD'nin hedefi insani değildir.³⁰³

Irak ile İran arasında 1980 Eylül'ünde patlayan savaşta Türkiye'nin bölgesel önemini artıran bir etken olmuştur. Körfez Krizi ABD önderliğinde, batılı ülkeler Ortadoğu'nun önemli petrol alanlarını oluşturan Suudi Arabistan ve Kuveyt'te tartışmasız bir egemenlik kurmuşlardır. Körfezin petrol üreticilerinde akan servet, ABD ve İngiltere'yi zenginleştirmiştir.³⁰⁴

ABD'nin Irak politikası incelendiğinde Amerikalı karar alıcıların politikalarını İsrail, İngiltere ve Avustralya dışındaki müttefikleriyle paylaşmaya pek istekli olmadığı anlaşılır. Adı geçen müttefikleriyle gerçek politikaların ne kadar tartışıldığı dahi açık değildir.³⁰⁵

Irak yönetimi bölgedeki Türkmen nüfusunu her zaman bir tehdit ve tehlike unsuru olarak görmüştür.³⁰⁶

Irak- İran Savaşıyla Kuzey Irak'ta kontrolsüz bir boşluk oluştu. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esat PKK terör örgütünün Kuzey Irak'ta yerleşebilme iznini bölgedeki Kürt özerk lideri Barzani'den almıştır. Bu tarihten sonra Barzani ve PKK işbirliği yaparak Irak-İran-Türkiye üçgeninde örgütlenmeye başlamıştır. PKK terör

---

²⁹⁹ Yüksel Kaştan, *agm*”, s.313

³⁰⁰ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s.534-537

³⁰¹ Kaştan, *a.g.m.*

³⁰² Bostanoğlu, *a.g.e.* s.428

³⁰³ Fouskas, *a.g.e.*, s.44

³⁰⁴ Bostanoğlu, *a.g.e.* s.304-352

³⁰⁵ Laçiner, *a.g.e.*, s.24-25

³⁰⁶ İrfan Ülker, “ *Baas Partisi İdeolojisi*”, Avrasya Dosyası, Ankara, Cilt.2, Sayı.3, s.106-110

örgütünün bu hareketından edişe duyan Türkiye 1983 yılında Saddam Hüseyin’le Sınır Güvenliği Anlaşması yaparak sınırlardan içeriye 10 km girebilme imkanı sağlamıştır.³⁰⁷ Türkiye bundan sonra sürekli sınır ötesinden kaynaklanan saldırıları önlemek için sınırı geçti. Türkiye’nin bu hareketiyle bölgeyi denetim altına alabileceği düşünölmeye başlandı.

ABD Başkanı Clinton Çankaya’da Demirel’le yaptığı görüşmede net konuştu: ABD Türkiye’nin bölgedeki en güçlü ölkö olmasını ve bunu yaparken de kendisinin müttefiki kalmasını istiyordu.³⁰⁸

Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin İran-Irak savaşı sonuçlandıktan sonra savaş sırasında İran’ı destekleyen Kürt aşiretlerini affetmeyerek KDP ve KYP yönetimindeki Kürt bölgelerinin üzerine yürümüş ve cezalandırma operasyonuna girişmiştir.³⁰⁹

Obama’nın Barzani’ye neredeyse devlet başkanı ihtimamı göstermesi, 2003’te Saddam Hüseyin’e karşı Irak’taki tek yerli işbirliği imkânını sağlayan Kürtleri, Amerikan birliklerinin ölkeden ayrılışı sonrasında da yalnız bırakmayacağı mesajını veriyor. Bu gelişmelere göre Barzani’nin ABD askerinin Irak’tan çekilmesini takiben giderek daha önemli bir bölgesel aktör olma yolunda ilerlediği yorumu yapmak hiç de zor değil.³¹⁰ İsrail, özellikle ABD’nin Irak’ı işgal ettiği 2003 yılından beri istihbarat servisi ve ajan şebekesi vasıtasıyla Irak’ın kuzeyinde yoğun faaliyet içinde bulunmaktadır.³¹¹ Türkiye’nin Körfez politikası, ABD ile olan stratejik ilişkileri ile ABD’nin Kürtler ve Saddam’a yönelik politikaları arasında sıkışıp kalmıştır.³¹² 11 Ekim 2011’de Irak Başbakanı Nuri El Maliki, Reuters Ajansına verdiği demeçte ölkenin iç işlerine yapılan müdahaleleri engellemek için Irak’ın Kuzeyindeki dağlarda saklanan PKK ve PJAK teröristlerinin varlığına son

---

³⁰⁷ Hasan Özmen, “Kürt Partileri Arasında İlişkiler”, Avrasya Dosyası, Ankara, Cilt.3, Sayı,1, 1996, s.56-60

³⁰⁸ Murat Yetkin, *Tezkere Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004, s.31

³⁰⁹ Yakup Şalvarcı, *Pax Aqualis, Türkiye- Suriye- İsrail İlişkileri Su Sorunu ve Ortadoğu*, İstanbul: Zaman Kitabevi, 2003, s.298-299

³¹⁰ Murat Yetkin, “Barzani Devlet Başkanı Gibi Karşılanıyor”, Radikal Gazetesi, 19.04.2012

³¹¹ Türel Yılmaz Şahin, “Türkiye- İsrail İlişkilerinde Yaşanan Son Gelişmeler Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2316> (27.02.2012)

³¹² Tayyar Arı, *a.g.m.*, s.701

vermeleri gerektiğini söyledi.³¹³ Irak savaşını haklı göstermek amacıyla ileri sürülen iddiaların hiçbirinin gerçek olmadığı artık iyice anlaşıldı. ABD'nin Irak ve Ortadoğu politikasının Eylül 2001'den önce kavramlaştırılmış olduğu da kesin.³¹⁴ ABD arkasında her geçen gün mezhep çarpışmalarının pençesinde ızdırap çeken bir Irak bıraktı.

1.4.1. I. Körfez Savaşı

Irak, İran ile yapmış olduğu 8 yıllık savaş sonunda askeri ve ekonomik açıdan zayıflamış ve bu kayıplarını telafi etmek maksadıyla kendisine komşu olan Kuveyt'e, bazı noktalarda suçlamalarda bulunarak ve tarihi iddialarını gündeme getirerek baskı yapmaya başlamıştır. Irak, 2 Ağustos 1990 günü Kuveyt'i önce işgal daha sonra ilhak ettiğini açıklamıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgali ABD'nin bölgedeki çıkarlarını ve temel politikasını her açıdan olumsuz yönde etkilemekteydi. Irak bu hareketi ile dünya petrol rezervinin %20'sini elde etmiş oluyordu. Bu da ABD'nin hoş karşılayacağı bir durum olamazdı ve Irak'ın derhal Kuveyt'ten çıkarılması gerekiyordu.³¹⁵

Babil İmparatorluğunu yeniden kurmak fikri Saddam Hüseyin'in en büyük düşü haline gelmişti. Kuveyt bu genişleme stratejisinin ilk hedefi olmuştu.³¹⁶

Irak Kuveyt'i kaba güç kullanarak işgal etmekle kalmamış, fakat zor kullanarak bir başka devletin varlığını ortadan kaldırmıştı.³¹⁷ Dört aylık sürede BMGK 11 karar almak zorunda kalmıştır. Irak'ın Kuveyt'ten çekilmemesi üzerine, 17 Ocak 1991 sabahı Suudi Arabistan'dan kalkan yüzlerce Amerikan ve İngiliz uçağı Irak'taki askeri hedefleri bombalamaya başladı. Başkan Bush 28 Şubat sabahı, Kuveyt'in tamamen "kurtarılmış" olduğunu açıkladı ve hareketin tek tarafı olarak durdurulduğunu bildirdi.³¹⁸ ABD'nin ve Amerikan kamuoyunun, Vietnam Sendromundan kurtulması için de bir başarıya ihtiyaç vardı.³¹⁹ BMGK almış olduğu

³¹³ Ayın Tarihi 2011 Ekim-Kasım-Aralık. TC Başbakanlık Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara: Altan Özyurt Matbaacılık, s.30

³¹⁴ İter Türkmen, "Ortadoğu Vizyonları", Hürriyet Gazetesi, 28.02.2004

³¹⁵ Gürler, a.g.e., s.233

³¹⁶ Yaşar Onay, *Neden Irak? Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak*, Ankara: Babil Yayıncılık, 2003, s.86

³¹⁷ Ramazan Gözen, "Türkiye'nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.726

³¹⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.885-886

³¹⁹ Arı, a.g.m., s.97

12. Kararla da ABD önderliğindeki çok uluslu güce kuvvet kullanma izni çıkarmıştır. Savaşın uluslararası hukuki zemini bu kararlarla meşruiyet kazanmıştır.³²⁰

Irak'ın Kuveyt'ten barışçı yolla çıkarılması için harcanan çabaların hiçbiri başka bir kriz de görülmemiştir.³²¹

Yıllardır körfeze kendi askeri gücüyle sarkmak, orada bir köprübaşı oluşturmak, bölgeyi kendi silahlı kuvvetleriyle denetim altına almak isteyen Amerika'ya gün doğmuştu.³²²

17 Şubat 1991 günü, müttefik birlikler hava ve deniz desteğiyle Kuveyt'e asker indirmiş ve Irak'a saldırmıştır.³²³

Irak BM Güvenlik konseyinin aldığı kararı dinlemeyince, Amerika'nın liderliğindeki koalisyon güçleri Irak'a saldırdı ve Kuveyt'i kurtardı.³²⁴ Bush "Vietnam hayaleti, sonsuza dek Arap yarımadasının çöllere gömüldü" açıklamasını yaptı.³²⁵

Özal'ın Körfez politikası da, "sadık müttefik" imajını ABD- batı sisteminin ekonomik yönüne entegre olabilmek amacına yönelmiştir. Çöl Fırtınası adı verilen ve dünya tarihine TV'den naklen yayınlanan ilk harp olarak geçen Körfez Savaşına ilişkin gariplikler³²⁶ vardır.

(1990-1991) Körfez Savaşı denilebilir ki, dünyamızın yeni planlamasında ilk merhaleyi teşkil eder. Bu savaş ve sonuçları ile Ortadoğu'nun tüm yapısı değişmeye başlarken yaklaşık altı ay sonra, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla, dünya tümüyle yeni bir yapılanma dönemine girmiştir.³²⁷ Savaştan önce zor durumda olan Amerikan ekonomisinin toparlanmasını sağladı.

Hiç tartışmasız, savaş, Amerikan ekonomisinin gelişmesinin garantisidir. Eğer savaş olmazsa, Amerikan ekonomisi bir güç olarak ayakta kalamaz. Irak'taki Körfez savaşından hemen sonra, Amerikan silah satışları %64 artış gösterdi.

---

³²⁰ Mesut H. Çaşın, *Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları II*, Avrasya Dosyası, Cilt.3, Sayı:2, Yaz 1996, s. 47

³²¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.885-872

³²² Gerger, *a.g.e.*, s.454-455

³²³ Cemal Acar, *Soğuk Savaş Dönemi Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası*, Ankara: As-Tek, 1991, s. 220-221

³²⁴ Yılmaz Dikbaş, *Yanlış Hesap Bağdat'tan Döner Amerika'nın Irak Yalanları*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2003, s.168

³²⁵ Gerger, *a.g.e.*, s.459-460

³²⁶ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.400-403

³²⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.877

NATO'nun Yugoslavya'ya saldırısı da Amerika'ya fazladan 17 milyar dolar kazandırdı.³²⁸

1991'de SSCB'nin dağılması sonucunda SSCB'nin ABD yanında yer alması ve Saddam'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan savaş sonunda Ortadoğu'da dengeler tekrar bozulmuştur.³²⁹ Amerika'nın Irak'a karşı politikası Irak tankları Kuveyt'e girene kadar yapıcı bir yapıya sahipti. Çöl Fırtınası Harekatı³³⁰ denen Irak'a karşı girişilen bu savaşın birinci aşamasını teşkil eden stratejik hava bombardımanları, çağın en üstün silah teknolojisi kullanıldı.

ABD dominant bir güç olarak Körfez Krizinin mali portresinin bir bölümünü sırtlanmış; maliyeti bir yandan Suudi Arabistan ve Kuveyt'e; bir yandan da bölge petrolünden kendisi kadar yararlanan batılı ortaklarına ve Japonya'ya yüklemiştir.³³¹

Çevik Kuvvetin Türkiye'deki tesislerden yararlandırılması konusundaki çekingenliği dışında, Ortadoğu'da ABD ile çıkarlarının uyduğuna düşünüyordu ve işbirliğine gitmeyi gerekli buluyordu.³³² Türkiye, Saddam'a karşı diğer Ortadoğu ülkelerinin de katıldığı batılı ülkelerin oluşturdukları koalisyona destek vermiş ve Çöl Fırtınası Operasyonu sırasında topraklarını ABD'nin kullanımına açmıştır.³³³

Türkiye-ABD ilişkilerinde 1990'ların en önemli sayılabilecek olayı, Saddam'ın Irak'ına karşı girişilen "Çöl Fırtınası" hareketinde yapılan işbirliğidir.³³⁴

Türkiye bölgede yerleştirilen Çekiç Güç sayesinde KDP lideri Mesut Barzani ve KYP lideri Celal Talabani ile PKK terör örgütüne karşı iyi ilişkiler içine girerek zaman zaman onları desteklemiştir. Türkiye zaten daha önce de Saddam Hüseyin'le yaptığı bir anlaşma (1983 Sınır Güvenliği Anlaşması) gereği sınır ötesi hareket yapma hakkına sahip olmuştu. Türkiye 1991 sonrası sınır ötesi hareketlerde bulunmuştur.³³⁵

---

³²⁸ Dikbaş, *a.g.e.*, s.150

³²⁹ Soli Özel, *105 Yıllık Mesele*, Türkiye Günlüğü, 2002-1, Sayı.68, s.14

³³⁰ Eric Laurent, *Çöl Fırtınası*, (çev) Erden Akbulut, T. Ahmet Şensilay, E Yayınları Çağaoğlu, İstanbul, Kasım 1999, s.3

³³¹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.305

³³² Uzgel, *a.g.m.*, s.43

³³³ Tayyar Arı, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.682

³³⁴ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.368

³³⁵ Kaştan, *a.g.m.*

1991'deki Körfez Savaşından sonra ABD Ortadoğu'da kesin ve belirleyici güç haline geldi. BM'nin 6 Ağustos'taki ambargo kararına uyan hükümet Irak'tan gelen Kerkük- Yumurtalık boru hattını 8 Ağustos'ta kapattı ve Irak'la ticareti durdurdu.³³⁶

Türkiye'nin dış politikası bölgede esasen Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasından yana olmuştur. Fakat Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal bunu ön plana çıkarmadan PKK'yı engelleyebilmek amacıyla bölgede bulunan Barzani ve Talabani'yi Türkiye'ye davet etmiş, kendilerine Türk pasaportu sağlamış ve hatta Türkiye'de birer şubelerinin açılmasına imkan bile tanımıştır. Türkiye ile Kürt liderler arasındaki karşılıklı bu ilişkiler geliştirilirken bu defa da bölgede Çekiç Güç sayesinde PKK zemin bularak gelişmiş ve Türkiye'ye de sızarak Türkiye'de zemin bulmaya başlayarak birçok kanlı eylemde bulunmuştur. Sonuçta Türkiye bu çabalarıyla bölgede istediği ölçüde başarıya ulaşamamıştır.³³⁷

Özal'ın Körfez politikasını Türkiye'nin menfaatlerine uygun bulmayan ordu, "ABD'nin ve NATO üyesi ülkelerin kendi ulusal çıkarlarına da saygılı ve destekçi olması kaydıyla" kanaatine sahipti.³³⁸

Türkiye bir yandan ABD'nin Kuzey Irak'ta Kürt devleti kurma girişimlerinin içinde yer alır görünürken, diğer yandan kendi politikası olan Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması için çabalarını sürdürüyordu.³³⁹

Suriye, İran ve Türkiye bölgede meydana getirilmeye çalışılan Kürt Devleti nedeniyle 1992 yılında bir araya gelmiş Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması yolunda karar almıştır.³⁴⁰

Bir Amerikalı yazar, Türk kamuoyunda "Çekiç Güç" olarak bilinen bu gücün Türkiye'deki varlığına ilişkin o dönemde yapılan itiraz ve tartışmalar konusunda şunları yazıyor: Kuşkusuz Türkiye'ye de pek çok yarar sağlamıştır. PKK teröristlerini izlemek için Kuzey Irak'a yapılan askeri girişlere, bir noktaya kadar koruma sağlamıştır. ABD'nin PKK'nın terörist örgüt olduğuna ilişkin Türk politikasına bağlanmasına yardımcı olmuş. PKK lideri Öcalan'ın yakalanmasında

³³⁶ Uzgela.g.m., s.254-255

³³⁷ Hasan Köni, "Körfez Savaşı Sonrasında Türkiye", Avrasya Dosyası, Ankara, 1996, Cilt.3, Sayı.1, s.127

³³⁸ Sabri Yirmibeşoğlu, Askeri ve Siyasi Anılarım, İstanbul: Nisan 1999, s.140

³³⁹ Fırat, Kürkçüoğlu, agm s.555-557

³⁴⁰ Ümit Özdağ, "PKK ve Kuzey Irak", Avrasya Dosyası, Irak Özel Sayısı, Ankara, Cilt.3, Sayı.1, s.81

Washington'un yardım ve işbirliğini dahi bu gücün görev süresinin uzatılması belki de hiçbir zaman tehlikede olmamıştır çünkü son dakika hep Türk askeriyesi onayını belli etmiştir.³⁴¹

KDP ve KYP süreç içerisinde İran, Türkiye, ABD ve Batı arasında devamlı ikili oynamayı hep sürdürmüştür.³⁴²

1991'de ABD, Körfez Savaşı'nın görülmedik reklamını yaptığı silah ve mühimmat ihracatını hemen hemen ikiye katlar.³⁴³

Körfez savaşı sonrası, Amerikan ve İngiliz hükümetleri Irak'ta ‘uçuşa yasak bölgeler’ ilan ettiler. bu tek taraflı alınmış karara göre, 36.paralelin kuzeyinde ve 30.paralelin güneyinde Irak uçaklarının uçması yasaklanmıştı. Irak'ta neden uçuş yasaklı bölge ilan ettiniz diye sorulduğunda Amerikan ve İngiltere hükümetleri, kuzeydeki Kürtlerle güneydeki Şiileri Saddam'ın olası saldırılarına karşı korumak için, diye yanıt veriyorlardı.³⁴⁴

Çekiç Güç “PKK'ya yardım etmek ve Türkiye'nin altını oymak” ile suçlanmıştır. Saddam'ın Irak'taki faaliyetine 1990'da izin verdiği PKK, giderek daha rahatsız edici eylemlerde bulunmaya başlamıştır. Ankara, 1992 Ekim'inde iki ay sürecek bir hareket için Kuzey Irak'a girmiştir.³⁴⁵

Türkiye'nin Ortadoğu'ya dönük daha önceden izlediği “geleneksel tarafsızlık” politikasının devam ettirmesi çok güçtü. Türkiye iki gerçekçi alternatiften, Irak karşıtı olmayı seçti ve bu çerçevede bu ülkeye karşı ekonomik yaptırımlar uyguladı, diplomatik baskı yöntemleri kullandı ve savaşta rol oynadı.³⁴⁶

Huzur Operasyonu'na katılan Amerikan helikopterlerinin Kuzey Irak'taki PKK'lı teröristlere yardım bıraktıklarına ilişkin iddialar halkı rahatsız etti. Bu iddialar yönlendirilmiş Türk basını tarafından dile getirildi. Böylece generaller ABD'ye karşı tavır almamış oldular. Böyle yapılmakla, aynı zamanda, Irak

---

³⁴¹ Gerger, *a.g.e.*, s.471

³⁴² Kaştan, *a.g.m.*

³⁴³ Roger Garaudy, *Amerikan Efsanesi ABD'nin Dünyayı Yönetme Felsefesi*, Cemal Aydın (çev), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, Nisan 2002, s.53-54

³⁴⁴ Dikbaş, *a.g.e.*, s.65-67

³⁴⁵ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.404-409

³⁴⁶ Gözen, *a.g.m.*, s.729-732

politikasında çok daha dikkatli olması için ABD'yi üstü örtülü olarak uyarmak amaçlanmıştı.³⁴⁷

Türkiye'nin en büyük endişesi, 36.paralelin kuzeyinde bağımsız bir Kürt devleti kurulmasıydı. Körfez krizi sırasında Genel Kurmay Başkanı olan Doğan Güreş de batının önce bir Kürt devleti istediğini ancak, ABD'nin böyle bir varlığın Ortadoğu'da çıban başı olacağını anlamasıyla³⁴⁸ vazgeçtiğini açıkladı.

Körfez'de, bir istilayı cezalandırmak bahis konusuydu. Oysa mesela Birleşmiş Milletler tarafından kınanmış olan Batı Şeria, Golan, Güney Lübnan ve hatta Kudüs'ün ilhakı meselesinde böyle bir cezalandırma hiç düşünülmemişti.³⁴⁹

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın talimatıyla 10 Aralık 1996'dan itibaren Kerkük- Yumurtalık petrol boru hattı yeniden devreye girdi.³⁵⁰

Amerikan iddialarına göre, Irak'ta kitle tahrip silahlarına sahip olma arzusunun taşıyan ve kendisine hasım bir yönetimin iş başında bulunması ve bu yönetimin İsrail'in güvenliği için öncelikli tehdit oluşturması, ABD'nin Irak'a karşı yapacağı bir harekâtın asli sebebinin³⁵¹ oluşturmuştur.

1.4.2. II. Körfez Savaşı

George Bush, babası eski başkan George Bush'un 1991'deki Körfez savaşı sırasında Bağdat'a 100 kilometre kala savaşı durdurmasından dolayı olaya, "Babanın başladığı işi oğul bitirecek" şeklinde bakıyordu. Başkan Bush'un 11 Eylül'ü bahane ederek Irak'ı istila etmesi, Lewis Doktrini uygulamaya koymasından başka bir şey değildi. Bernart Lewis doktrini için biçilmez kaftan olan Türkiye böylece 11 Eylül saldırılardan sonra Washington'un "onlarsız olmaz" dedirten bir konuma yükselmişti.³⁵²Dünyanın büyük çoğunluğu Irak'taki savaşa karşıydı.2003 Şubatının

---

³⁴⁷ Çandar, a.g.m., s.179-200

³⁴⁸ Nilgün Cerrahoğlu, "Doğan Güreş'le Siyaset, Güneydoğu ve Çekiç Güç Üzerine: Amaç Kürt Devletiydi", Milliyet Gazetesi, Kasım 1995.

³⁴⁹ Garaudy, a.g.e , s.61

³⁵⁰ Fırat, Kürkçüoğlu, a.g.m , s.563

³⁵¹ Onay, a.g.e s.104-105

³⁵² Yavuz, a.g.e., s.97-98

ortasında 1,5 milyon Avrupalı Irak savaşına kaştı olan muhalefetini ifade etmek üzere sokaklara döküldü.³⁵³

Bush ve Blair Irak'ı kontrol ederek Irak'ın elindeki kitle imha silahlarının zararsız hale getirileceğini ileri sürdü. Irak'ın silahlanması, muhtemel terör bağlantıları ve Saddam'ın kişiliği gibi bazı iddiaların ötesinde, ABD'nin Irak'a müdahale faktörleri olarak tek süper güç olma özelliğini devam ettirmek, hidrokarbon kaynaklarının zengin olduğu bölgeleri denetim altına almak, Saddam'ın ABD iç ve dış politikasının temel konularından biri olması, ABD dış politikası kararları birçok aktörün yer aldığı pazarlıklar mekanizması ürünüdür.³⁵⁴

Her ne kadar söylem Irak'ın kitle imha silahları (kimyasal, biyolojik vb.) şeklindeyse de gerek Amerikan Başkanı George Bush gerekse bakanları gerçeğin farklı olduğunu, silahların aslında bahane olduğunu birçok konuşmalarında ağızlarından geçiriyorlardı.

Silahlar dışında en çok kullanılan argüman küresel terör oldu. ABD'li yöneticiler bir seferinde 'Bu savaşı Bağdat'ta yapmazsak New York'da yapmak zorunda kalırız' da dediler.³⁵⁵ Bush yönetiminin Saddam Hüseyin'i devirme kararının gerçek güdülerini gizemini koruyor.³⁵⁶

Irak halkını sefaletten kurtarmak için de Saddam'ın devrilmesi öneriliyordu. Irak halkı ise sefaletin asıl nedenini Saddam'ın uygulamaları değil, ülkeye ilaç bile sokmayan BM ambargosu idi. Kaldı ki Irak, savaş koşullarında bile halkına 30 yıldan fazla bir zamandır parasız sağlık, eğitim ve barınma sağlayan bir ülke olmuştur.³⁵⁷

ABD'nin amacı dünya üzerindeki askeri ve siyasi egemenliği pekiştirmek ve sağlamlaştırmaktır. O yüzden de Ortadoğu'nun enerji kaynaklarını kontrol etmek istiyor.³⁵⁸

CIA'in bizzat yaptığı araştırmalarda da Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmadığı ve El Kaide ile hiçbir bağlantısının bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Daha

---

³⁵³ George Soros, *Amerikan Üstünlüğü Hayali Yanlış Kullanılan Amerikan Gücünün Düzeltilmesi*, Doğan Selçuk Öztürk (çev), İstanbul: Truva Yayınları, 2005, s.41

³⁵⁴ Bal, *a.g.m.*, s.164-166

³⁵⁵ Laçiner, *a.g.e.*, s.235

³⁵⁶ Soros, *a.g.e.*, s.67

³⁵⁷ Gürler, *a.g.e.*, s.263

³⁵⁸ Mahir Kaynak, *Amerika 11 Eylül Afganistan Irak*, İlk Yayınları, Ekim 2003, s.59-60

sonra Powell bunun büyük bir yalan olduğunu itiraf ederek bundan kendisinin utanç duyduğunu ifade etmiştir.³⁵⁹

Irak'ın işgal edilmesiyle birlikte Amerika bu ülkede oldukça önemli ve aynı zamanda büyük üslere kavuşmuş oldu. Söz konusu askeri üsler Amerika'nın Fars Körfezi bölgesindeki uzun vadeli konuşlanmasının merkezleri olacaklardır.³⁶⁰

Muhlifler arasına Türkmenlerin alınmaması sıkıntıyı derinleştiriyordu. Amerikalılar Irak'a kuzeyden Türkiye üzerinden kara birlikleri sokmak istiyorlardı. Bunu için de Türkiye'ye ihtiyaçları vardı. Amerikalılar Türkiye'den aktif destek bekliyorlardı ve bu destek kuzey cephesinin açılmasıyla verilmeliydi. 3 Kasım seçimlerinde koalisyon partilerinin tamamı seçmen tarafından ağır şekilde cezalandırılarak yüzde 10 seçim barajının altında kalmıştı. CHP lideri Deniz Baykal Antalya'da yaptığı ilk değerlendirmede “tek başımıza iktidar olmak istedik, tek başımıza muhalefet olduk” diyordu. Ak Parti on iki yıl aradan sonra tek başına hükümet kurma şansı yakalamış ancak Irak krizini kucağında bulmuştu. İngiltere'de Türkiye'ye Irak amaçlı birlik göndermek istiyor, ama “hayır” yanıtı bile verilmiyordu.³⁶¹

Başkan George Bush imzalı davet mektubunu aldıktan bir hafta sonra 10 Aralık Salı günü AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, kurmayları ile birlikleri beyaz Sarayın içinden içeri giriyordu.

ABD'nin Irak'ta sonuca hızla gidebilmesi için Türkiye'ye ihtiyacı vardı.³⁶² 10 Aralık'ta Beyaz Saray'da yapılan görüşme Amerikan tarafı açısından bir fiyasko oldu. Erdoğan görüşmede “Girsek de girmesek de zarar göreceğiz,” noktasına gelse de Bush'a diğer Müslüman ülkelerin tutumuna ilişkin sorular sormuştu. Irak'a karşı koalisyona katılan tek Müslüman nüfuslu ülke olmaktan rahatsızlık duyduğunu belli etmişti. Erdoğan henüz başbakanı olmadığı hükümet ve üyesi olmadığı meclis adına söz vermesini bekleyenler yanılmıştı.³⁶³

2003 Mart'ındaki işgal öncesinde Türkiye'nin Irak politikası öncelikle sorunun barışçıl yollardan çözülmesi, Irak'ın BM kararlarına uyması ve BM kararı

---

³⁵⁹ Arı, *a.g.m.*, s.97

³⁶⁰ Gürler, *a.g.e.*, s.201-208

³⁶¹ Yetkin, *a.g.e.*, s.67- 104

³⁶² Yavuz, *a.g.e.*, s.156

³⁶³ Yetkin, *a.g.e.*, s.109

olmaksızın Irak'a güç kullanılmaması doğrultusunda idi. Bu doğrultuda Türkiye bir taraftan, Irak hükümeti ile diyalog içinde olmaya ve onu BM ile işbirliği yapmaya ikna etmeye çalışırken bir taraftan da bölge ülkeleri nezdinde yaptığı girişimlerle sorunun güç kullanımına varmadan çözülmesi için işbirliği olanaklarını araştırmaktaydı.³⁶⁴

Başbakan Abdullah Gül'ün savaş karşıtı diplomasisi bu bağlamda değerlendirilebilir. Ancak Türkiye de Irak konusunda Saddam Hüseyin rejiminden çok Amerikan politikalarından endişe etmektedir. ABD'nin iknadan çok tehdide dönük yaklaşımları da bu korkuları artırmaktadır. Kimilerine göre PKK'nın uzun bir aradan sonra yeniden eylemde bulunması da 'Amerikan tehditlerinin eyleme dönüşmüş bir halidir. Bu ortamda bir tür terör ortamı yaratarak Türkiye'nin panik içinde sağlıksız kararlar vermesini sağlamaya çalışmaktadır.³⁶⁵

Bu arada 25 Şubat günü TBMM Başkanı Bülent Arınç, ABD askerinin Türkiye'de konuşlanıp konuşlanmayacağı konusunda son kararı parlamentonun vereceğini açıklıyordu.³⁶⁶

Ak Parti milletvekilleri durmaksızın "Elinizi kana bulamayın," "Hayır'da hayır var," "İşgale ortak olmayın," türü mesajlar alıyordu. 1 Mart günü hükümet tezkeresinin geçmesi yönündeki tek olumlu haber ABD ile yapılan görüşmeler sonucu mutabakat muhtırasının tamamlandığı haberi idi.

6 Şubat'ta Meclis yalnızca üs modernizasyonuna gelecek ABD askerlerine izin veren hükümet tezkeresini 193 ret oyuna karşı 308 oyla kabul etti. Ak Parti grubu bu kararında bile 53 fire vermişti.³⁶⁷

Türkiye'yi yaklaşan savaşta aktif olmaya, ABD'nin taleplerine evet demeye teşvik eden faktörlere rağmen, TBMM 1 Mart 2003 tarihinde, ABD'ye Türk topraklarını kullanma ve Türk askerlerinin yurt dışına gönderilme izinlerini içeren tezkereyi reddetti. Bu ABD için büyük bir sürpriz oldu. Kuzeyden cephe açma planları boşa çıktı. Bu sonucun ortaya çıkmasında birçok faktör rol oynadı.³⁶⁸

Televizyonlar, Tezkerenin kabul edildiğini müjdesini duyurmaya başlamışlardı ki,

---

³⁶⁴ Arı, *a.g.m* s.685

³⁶⁵ Laçiner, *a.g.e.*, s.45-49

³⁶⁶ Yavuz, *a.g.e.*, s.25-174

³⁶⁷ Yetkin, *a.g.e.*, s.151-172

³⁶⁸ Bal, *a.g.m.*, s.171

kimsenin aklına bile gelmediği bir istatistikî hatanın ortaya çıktığı fark edildi. Anayasa'nın ve Meclis iç tüzüğünün öngördüğü çoğunluk sağlanamamıştı. Üç oy eksik kalmıştı.³⁶⁹

ABD'yle ilişkiler açısından neredeyse "tabu" sayılan şey kırılmış Türkiye resmen ABD'nin stratejik işbirliği talebine bütün dünyayı hayretler içinde bırakacak şekilde "Hayır," demişti. Meclis uzun yıllardan beri ilk defa sokağın sesini dinlemişti. Avrupa Birliği'nin ABD'yle işbirliği yapmayan kanadından övgüler yağıyordu. Alman ve Fransız basınında "Türkiye, Avrupa'nın bir parçası olduğunu gösterdi," türünden yazılar çıkıyordu. Arap ülkeleri basınında, uzun yıllardan bu yana ilk defa Türkiye'yi öven yazılara rastlanıyordu. İşin ilginç yanı, Amerikalıların tamamı da "Türkler bizi yüz üstü bıraktı," düşüncesinde değildi. Eski bir Amerikalı diplomat aynen şunu söyledi: "Televizyonda Türkiye'nin Amerika'ya hayır dediğini duyduğumuzda çok sevindik. Neredeyse kutlama yapacaktık. Birilerinin bu Neocon'lara bütün dünyanın onların emir kulu olmadığını göstermesi gerekiyordu. Bu siz oldunuz."³⁷⁰

ABD 2003 Irak'a müdahalesi ile Körfez bölgesinin merkezine hem askeri hem de siyasi olarak yerleşmiştir.³⁷¹

Irak petrolünün emsallerine oranla çok düşük maliyetle üretme avantajı da (varili 2 dolar) dikkate alındığında merkeziliğinin azalmasını beklemek yanıltıcı olacaktır.³⁷²

6 Ekim'de Bakanlar Kurulu toplantısında hükümetin meclisten Irak'a asker gönderme konusunda 1 yıllığına yetki istemesi kararı çıktı. 7 Ekim 2003'de yapılan oylamada, Meclis 183 ret ve 2 çekimsere karşı 358 oyla hükümete 1 yıl boyunca Irak'a asker gönderme yetkisi verdi. Felluce kentinin Arap belediye başkanı Şafî İrfan "Irak'a Türk askeri çağırmak, ABD'nin Iraklıları cezalandırması anlamına gelecektir," diye şiddetli bir çıkış yapmıştı. Rumsfeld 10 Kasım'da yaptığı bir açıklamayla, Türkiye'den asker isteme kararını geri çekmelerinde en büyük faktörün, Irak geçici konseyinin muhalefeti olduğunu söyledi.³⁷³

---

³⁶⁹ Gerger, *a.g.e.*7, s.493-494

³⁷⁰ Yetkin, *a.g.e.*, s.51-189

³⁷¹ Gürler, *a.g.e.*, s.226

³⁷² Irwin M. Stelzer, *Can We Do Without Saudi Oil ?*, The Weekly Standard, 19 Kasım 2001

³⁷³ Yetkin, *a.g.e.*, s.81-267

Afganistan’da Taliban rejiminin El-Kaide ile işbirliği yaptığı için devrilmesinden hemen sonra Irak üzerindeki Amerikan baskıları yoğunlaştırılmış ve en sonunda BM kararına dayanmaksızın tek başına harekete geçen ABD, Irak’ı 2003 Martının sonlarına doğru işgale başlamıştır.³⁷⁴

Irak 2003’ün Mart ayında Afganistan Savaşından alınan güç ve moral ile ve herhangi bir güvenlik konseyi kararı olmaksızın işgal edildi. Bush Doktrininde uluslararası işbirliği çerçevesinde hareket edileceği öngörülmemiş, yani ABD’nin yeni süreçte tek taraflı girişimlerinin gündeme gelebileceği işaret edilmişti. ABD bu doktrinle, tehdit olarak tanımladığı ülkelere karşı tek taraflı müdahalenin zeminini hazırlamış olmaktadır. Irak zemini hazırlanan müdahalenin hayata geçirilmiş haliydi.³⁷⁵

20 Mart 2003 tarihinde başlayan ve 9 Nisan 2003 tarihinde Saddam rejiminin devrilmesiyle sonuçlanan ikinci ABD- Irak Savaşı sırasında, Um Kasır direnişi hariç, Iraklılar ABD ordusuna karşı hiçbir direniş göstermemişlerdir. 1 Mayıs’ta ise ABD Başkanı Bush asıl savaşın bittiğini açıklamıştır. 14 Aralık’ta devrik lider Saddam yakalandı. İdari bölgelere ayrılan Irak ABD, İngiltere ve Polonya tarafından kontrol edilmekte iken öte yandan Irak Savaşı’nın Amerikan kamuoyunda meşruiyetinin sağlanması için kullanılan kitle imha silahları ve nükleer tehlike, hatta El Kaide bağlantısı gibi argümanların hiçbiri kanıtlanamamıştır.³⁷⁶

2002-2003 krizinde İsrail çok az bir maliyet ile en önemli tehdit kaynaklarından birinden kurtulmaktadır.³⁷⁷

Mayıs 2003’teki bir röportajda “Wolfowitz yönetiminin politikasının arkasında birçok etkenin yattığını söyledi, fakat bürokratik nedenlerden dolayı kitle imha silahlarını öne sürdük, çünkü herkesin üzerinde anlaşabileceği tek neden oydu” diyordu. Yönetimin politika tercihlerinde petrol ve İsrail birbiriyle büyük ölçüde ilintili idi, fakat bunlar Bush ve danışmanları tarafından Irak’ın işgali için halka anlatılan nedenler değildi.³⁷⁸

---

³⁷⁴ Arı, *a.g.m.*, s.701-702

³⁷⁵ Tayyar Arı, *a.g.m.*, s.97

³⁷⁶ Gürler, *a.g.e.*, s.242-333

³⁷⁷ Laçiner, *a.g.e.*, s.55

³⁷⁸ Soros, *a.g.e.*, s.68-70

ABD, Irak Savaşı ile bir taş atıp birkaç kuşu birden vurmuştur. Kendisi için küreselleştirme önünde engel görülen ve silahlanmasıyla İsrail için bir tehdit oluşturan Saddam rejimi devrilmiş, yaratılan kargaşa döneminde İsrail'in Filistin üzerindeki baskıları dünya gündeminden kaçırılmış, yeşil kuşakta yer alan diğer ülkelere Amerika'nın gücü hissettirilerek, yaptırımlara boyun eğmeleri sağlanmıştır.

Irak Savaşı'nın ardından Washington, dünyanın tek süper gücünün bile yardıma ihtiyacı olduğunu anlamaya başladı. Artık global düzeni “ tek başına “ sağlayabilmek gerçekçi bir seçenek değil.³⁷⁹

Son dönemdeki gelişmelerin hızlı akışı ile birlikte bölgede adım atmak isteyen ABD, Türkiye ile koordineli bir şekilde hareket etmek istiyor. Bu durum da ABD'li yetkililerin bölgeye yönelik gerçekleştirdikleri ziyaretlerde Türkiye'yi de programlarına almalarını zorunlu kılıyor. Türkiye, bir bakıma bölgede uğramadan geçilemeyecek bir ülke haline geliyor. ABD, Irak'tan çekilmiyor, sadece askerlerini çekiyor. ABD, Irak'ta etkisini büyük ölçüde devam ettirecektir. Bu konuda uzun dönemde stratejik ortaklık planlanıyor. ABD, Irak'tan askerlerini çekti ancak kendisi çekilmedi.³⁸⁰

ABD Irak'a büyük siyasi ekonomik askeri beklentiler ile gitti. Karşılığında ise küresel liderliğini riske attı. Orta Asya'nın kalbine Afganistan sayesinde yerleşen ABD, Irak sayesinde de Ortadoğu'nun kalbine yerleşmeyi hedefledi. ABD Irak'ta özgürleştirilmeyi bekleyen bir halk bulamadı. ABD Irak'ta Müslüman müttefik bulamazken komşu ülkelerin desteğini de sağlayamadı. Irak'ta batağa saplanmış olan sadece Amerikan askeri güçleri değil, Amerika'nın küresel liderliği de.³⁸¹

Irak'ın parçalanmaması için çeşitli adımlar atılmış olsa da parçalanmış olan bir Irak'a ilişkin etkin politikalar geliştirilememiştir.³⁸²

ABD Irak'ı hem kendisi için hem de bölge için daha tehlikeli hale getirirken, diğer taraftan kendi askeri, ekonomik ve stratejik amaçlarına ulaşmış, bu bağlamda Irak'ı bir tehlike olmaktan çıkartmış ve bölgede İsrail'i tehdit edebilecek önemli bir ülkeyi bertaraf etmiştir. ABD'nin Ortadoğu'da bulunması bu ülkelerin dolardan

---

³⁷⁹ Gürler, *a.g.e.*, s339-343

³⁸⁰ Mehmet Yegin, “ABD'nin Irak'tan Çekilmesi”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2506> (11.03.2012)

³⁸¹ Laçiner, *a.g.e.*, s.242-243

³⁸² Erhan *a.g.m.*, s.66

vazgeçmesini zorlaştırmış oldu. Irak, 2002 Kasım'ında dolardan Euro'ya geçtikten sadece dört ay sonra işgale uğradı.³⁸³ Irak'ta askeri işgali kontrol edilemeyen bir yağma takip etti ve zafer harabeye döndü. Irak halkı Amerikalıları kurtarıcılar olarak karşılamaktan uzaktı, kızgınlıkları gittikçe artıyordu.³⁸⁴

ABD tarafından savaşı meşrulaştırmak için kullanılan Irak'ın terör bağlantısı ve kitle imha silahları konuları ve savaş sonrası ABD'nin henüz ortaya bir delil koyamaması, meşruiyetle ilgili daha önemli bir argüman olarak güncelliğini korumaktadır.³⁸⁵

1.4.3. 1 Mart Tezkeresinin Reddinin Nedenleri

ABD'nin Türkiye'nin desteğini kesin olacağı varsayımıyla hareket etmesi, konuyu yeterince ciddiye almaması ve çalışmalar yapmaması. 6 Şubat 2003'te kabul edilen bir tezkere ile Türkiye'deki üst ve limanların modernize edilmesine ve bu amaçla bir kısım Amerikan askeri personelin Türkiye'ye gelmesine izin verilmiş olması ümitlenmesine yol açarken ABD'nin Türkiye'yi her zaman yanında görme alışkanlığı aslında ABD'nin Türkiye'yi ihmal etmesine yol açmıştır. Türk medyasında, akademik çevrelerde Türkiye'nin ABD'ye hayır demesi ve savaş dışı kalması gerektiğini ileri süren argümanların yaygın olması. İktidara yeni gelen AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın milletvekili olmaması Abdullah Gül başbakanlık yapıyor bu durum ise parti içinde disiplin açısından sorunlar oluşturuyordu. Hem Erdoğan hem de Gül böyle bir kriz karşısında tecrübesizdi.³⁸⁶

Türkiye'ye verilecek 24 milyar doların ne zaman verileceği havada kalmıştı. Savaş başladıktan sonra Türk silahlı kuvvetlerinin Kuzey Irak içinde nereye kadar gidebilecekleri, Musul ve Kerkük'ün durumu, ABD'nin Kürt devletinin kurulmayacağına dair vereceği güvence. ABD askerlerinin Türkiye'de ne zamana kadar kalacakları. Milletvekilleri üzerinde oluşturulan baskıların geri tepmesi.³⁸⁷ ABD'nin yaklaşan Irak'ın işgali sürecinde Türkiye ile hangi çerçevede ve ne kadar bir işbirliği arzuladığının yeterince açık olmamasının Türk siyasetçilerinde yol açtığı

---

³⁸³ Tayyar Arı, *a.g.m.*, s.98-99

³⁸⁴ George Soros, *a.g.e.*, s.76-81

³⁸⁵ İdris Bal, *a.g.m.*, s.172-175

³⁸⁶ İdris Bal, *a.g.m.*, s.171

³⁸⁷ Turan Yavuz, *a.g.e.*, s.192-195

tereddütler 1 Mart tezkeresinin Meclise takılmasına neden olmuştur. Türkiye'nin Kuzey Irak'a sevk edeceği asker sayısı ve bunların nerelerde konuşlanacağı gibi konularda ABD yönetimi ile tam bir uzlaşma sağlanamaması tezkerenin geçmemesinde etkili olmuştur. Çünkü bu konularda askeri ve siyasi çevreleri tam anlamıyla tatmin edecek bir sonuca ulaşılamamıştı.³⁸⁸

AKP hükümeti, Dış işleri, medya ve TSK' nın ABD'ye karşı muhalefeti göz önüne almak zorunda idi. Türkiye'deki anketler, Türk halkının % 87'sinin savaşa karşı olduğunu gösterdi.³⁸⁹Türkiye'nin askeri ve siyasi konulardaki kaygıları Amerikalı yetkililerce yeterince giderilmemişti.³⁹⁰

Türk Silahlı Kuvvetleri de açıkça olmasa bile, zımni olarak Iraktaki savaşa ve ABD taleplerine karşıydı. Bazı durumlarda bu karşıtlığın açıkça dile getirildiği de oldu. Örneğin 26 Mart'ta Genelkurmay başkanı Özkök Diyarbakır'da bir basın toplantısında "Bu savaş bizim savaşımız değil, bu görev bizim görevimiz değil" diyerek Türk silahlı kuvvetlerinin yaklaşımına açıklık getirdi.³⁹¹

Muhalefet Partisi olan CHP de tezkereye açıkça karşıydı. Türkiye'de ABD'yi, Türkiye'deki "statiko"yu yok edebilecek bir güç olarak algılayan kesimlerde vardı.³⁹²

1.4.4. 1 Mart Tezkeresinin Reddinin Sonuçları

Türk hükümeti için halkının tamamına yakını Müslüman olan bir ülkeye karşı ABD'nin yanında savaşa destek olmak gerçekten zor bir karardı. Üstelik 'İslami' olarak algılanan bir hükümet için bu karar siyaseten intihar anlamına da gelebilirdi. Hükümet savaştan aylar sonra asker gönderme kararını TBMM'den geçirebildi, fakat bu kez de ABD Türk askerini Irak'ta istemedi. Takip eden aylarda Amerika'nın Irak'ta belki de en çok ihtiyaç duyduğu gelişme Türkiye'nin ABD'ye asker göndermesi olabilirdi. Ancak El Salvador'un dahi askerlerine ihtiyaç duyan Washington, Türkiye'nin asker gönderme konusundaki arzusuna olumlu bir cevap

---

³⁸⁸ Arı, *a.g.m.*, s.701- 717

³⁸⁹ Olson, *a.g.e.*, s.167-168

³⁹⁰ Tayyar Arı, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.686

³⁹¹ Gencer Özcan, "*Dört Köşeli Üçgen Olmaz: Irak Savaşı Kürt Sorunu ve Bir Stratejik Perspektifin Kırılması*", Foreign Policy Türkiye Baskısı, Mart-Nisan/Mayıs-Haziran 2003, s.48

³⁹² Bal, *a.g.m.*, s.172-175

vermedi. Şaşırtıcı bir şekilde hem Ankara hem Washington gerçekte istemesine, ABD'nin Türk askeri ve siyasi desteğine inanılmaz ihtiyaç duyuyor olmasına karşın Türkiye Iraktan askeri ve siyasi olarak adeta 'bir güç tarafından' uzak tutuldu.³⁹³

1 Mart tezkeresini reddederek Irak'ın hem de kendisi açısından en çok önem taşıyan kuzey bölgesini 30 bin askerle kontrol altına alma imkânını da reddetmiş olan Türkiye, şimdi Amerikan işgal ordusuyla birlikte, Kuzey Irak dışında bir yere asker göndererek ilişkileri tamir etme kaygısına düşmüştü. 1 Mart oylaması, Türkiye'yi savaşın dışında tutmuş, Arap ülkelerinde Türkiye'ye sempati duyulmasını sağlamış, bütün dünyaya da bu kadar yakın bir müttefikinde gerektiğinde ABD'ye "hayır" diyebileceğini göstermişti. Ama aynı zamanda yanı başında Irak'taki gelişmelerin giderek dışına itiliyordu.³⁹⁴

Türkiye tezkere oylamasında ciddi bir risk aldı ve ABD ile ilişkilerini bir anlamda tehlikeye soktu. Oylamanın çok küçük bir oy farkı ile sonuçlanması aslında ret kararının bilinçli bir karar olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle bilinçli bir şekilde 'hayır' demeyen Türkiye aldığı bu kararın gereklerini de yerine getiremedi. Vazgeçemeyeceği bir ABD ve haklılığına inanmadığı bir savaş arasında kalan Türkiye içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi zorluklarında etkisiyle karar vermekte oldukça zorlanmıştır.³⁹⁵

"1 Mart 2003 bir rezalettir" diyen Hasan Celal Güzel sonucu şöyle değerlendiriyordu: Türkmenler ortadan kalktı, adları bile silindi. Kerkük, Musul işgal edildi. Kuzeyde başımıza Kuzey Irak bölgesel Kürt yönetimi çıktı ve hala mücadele ettiğimiz PKK da azdı. Türkiye aleyhine de koz olarak kullanıldı. En önemlisi Türkiye'nin Ortadoğu'daki itibarı sıfırlandı.³⁹⁶

İdris Bal değerlendirmesinde: 1 Mart tezkeresine " hayır" dediniz, çekildiniz ama sonunda eyvah demeye başladınız. Niye eyvah demeye başladınız? Çünkü bu sefer Kuzey Irak'ı PKK kullanmaya başladı ve oradan vurup kaçıyor. " Lütfen müsaade edin biz de girelim" demeye başladık. Türkiye'nin etrafında Türkiye'nin birinci derecede etkilediği ve etkilendiği bir bölge olduğunu hem Türkiye hem de

---

³⁹³ Laçiner, *a.g.e.*, s.324

³⁹⁴ Yetkin, *a.g.e.*, s.218-227

³⁹⁵ Laçiner, *a.g.e.*, s.56-62

³⁹⁶ Hasan Celal Güzel, " Osmanlı Milletler Topluluğu Kurabiliriz ", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, Cilt.3 (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.219-220

Amerika ve diğerleri keşfetmeye başladı. Bu görüldükten sonra bakın biz Türk-Amerikan ilişkilerini stratejik ortaklık olarak adlandırmaya başladık.³⁹⁷

ABD ile de aslında o kadar kritik dönemler yaşanmıştır. Bunun en açık örneklerinden biri 2003'te tezkereye hayır diyen Ak partinin çoğunlukta olduğu bir meclis olmasıydı. 1 Mart Tezkeresinin reddi temelde statükoculuğun tekrarından başka bir şey değildir.³⁹⁸

Türkiye, bu savaş nedeniyle belki de cumhuriyet döneminin kendisi açısından güvenlik anlamında en tehlikeli olacak sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla 2003'den itibaren Türk diplomasisinin en önemli uğraş alanlarından birisi Irak, Irak'la bağlantılı diğer Ortadoğu sorunları, Kürt meselesi ve bundan dolayı ortaya çıkmış olan Türk- Amerikan ilişkilerindeki kırılmanın nasıl onarılacağı konusu olmuştur. Bu karar nedeniyle Türk- Amerikan ilişkileri gergin bir sürece girince, Türkiye'nin Karadeniz politikaları bundan etkilenmiştir. Karadeniz'de biz Amerika Birleşik Devletleri ile 2005-2007 yılları arasında ciddi bir rekabet ve mücadele içerisine girdik. Tüm Kafkasları biz kontrol ederken, Amerika'ya yer açmak ve dolayısıyla Rus-Amerikan rekabetine göz yummak durumunda kaldık. O yüzden 2003'deki bu karar, sadece Irak'la bağlantılı değil, Amerika ile ilişkili olduğu için Türkiye'nin tüm dış politikasını çepeçevre etkileyen bir konudur.³⁹⁹

Bu tezkere kabul edilmiş olsaydı, Irak'ın genel durumu daha çabuk iyileşebilirdi ve daha iyi olabilirdi denilebilir. Irak'taki Kürt sorunu, Türkiye optiği açısından bu boyutlarda olmayabilirdi. Türkmen sorunu daha farklı bir konumda olabilirdi. Kerkük sorunu üzerindeki etkimiz daha fazla olurdu. PKK bugünkü ve 2003'den beri olduğu konumda olamazdı. Tezkerenin reddiyle bu şansları kayıp etmiş olduk.⁴⁰⁰

TBMM'nin izin vermemesiyle Türkiye Cumhuriyeti, Irak'ın yeniden yapılanmasında söz sahibi olma şansını kaybetmiştir. ABD Irak'ın işgalinde istediği

---

³⁹⁷ Bal, *a.g.m.*, s.38

³⁹⁸ *a.g.m.*, s.301

³⁹⁹ Mustafa Aydın, "Türkiye, Farklı Alternatifleri Bir Arada Yaşatmak Zorunda ", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.23

⁴⁰⁰ O. Faruk Loğoğlu, " Türk Dış Politikası Fedakar ve Seçkin İnsanlarla Dolu Dışişleri Bakanlığının Ürünüdür ", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.258

desteği Türkiye’den alamayınca Kürtlerden almış ve bugün için Irak yönetiminde, Kürtler önemli mevkilere gelmiştir, ülkenin yönetiminde ve anayasanın şekillendirilmesinde söz sahibi olmuşlardır.⁴⁰¹

AK Partinin tercihleri bilhassa tezkerenin reddi ve sonrası dönemlerde ciddi problemlere yol açmıştır. Özellikle Türkiye’nin Kuzey Irak’tan kaynaklanan güvenlik endişelerinin yeniden kabarmasına neden olmuştur.⁴⁰²

Türkiye’nin Amerika’nın yanında Irak’a girmemiş olması bölgeye oldukça pahalıya mal oldu, ancak Türkiye için uzun dönemde ciddi kazanımlar sağladı. Her şeyden önce tezkereyi istediği zaman ret deden ve istediği zaman Meclis’ten geçiren Türkiye gerektiğinde küresel glere karşı siyaset yapabileceğini kanıtladı. Bu karar hem Türkiye’nin kendine olan güvenini artırdı, hem de bölge lkelerinin Türkiye’ye güvenmesini sağladı. Dürüst ve samimi’ hareket tüm Arap dünyasından büyük bir takdir topladı. Bu sayede Türkiye Arap basınının da sık sık ‘bölgenin süper gücü’ olarak tanımlanmaya başlandı. Üstelik Suriye ve İnan başta olmak üzere tüm Ortadoğu’da da Türkiye önemli bir prestij kazandı. Tezkerenin reddi Avrupa’da da olumlu bir hava oluşturdu. Ancak tüm bunlara karşın Irak cehenneme döndü.⁴⁰³

1 Mart Tezkeresinin reddedilmesi Batıdan ve daha ziyade ABD’den korkan, çekinen gizli ABD düşmanı olan Arap hakları nezdinde Türkiye’ye kredi kazandırmıştı.⁴⁰⁴

Tezkerenin reddedilmiş sayılması; bir yandan Türkiye’nin dünya kamuoyu önünde zedelenen imajının onarılmasına imkan sağlarken, diğer yandan uluslararası hukuku hiçe sayan İngiltere ve ABD’nin Irak’a karşı giriştikleri tecavüze ortak olunması ve Türk topraklarının ne zaman çıkacağı bilinmeyen ABD silahlı kuvvetlerinin işgali altında kalması riski de ortadan kaldırılmıştır.⁴⁰⁵

---

⁴⁰¹ Turan Silleli, *Büyük Oyunda Türkiye-İrak İlişkileri*, İstanbul: 1Q Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s.225-226

⁴⁰² şevket Ovalı, “ Dış Politika Sadece Kendi Tercihlerimizi Değil, Uluslararası Konjonktürün de Bir rndr ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. zdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.355

⁴⁰³ Laçiner, *a.g.m.*, s.244-266

⁴⁰⁴ Akgün, *a.g.m.*, s.296

⁴⁰⁵ mer Lütfi Taşcıoğlu, *ABD’nin Küreselleştirme Politikaları, İnan Krizi ve Türkiye’ye Biçilen Rol*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s.44

1.4.5. II. Körfez Savaşı Sonrası Gelişmeler

ABD'nin Irak'ı işgal ettikten sonra işgal nedeni olarak öne sürdüğü kitle imha silahlarının gerçekte var olmadıklarının anlaşılması, diğer taraftan Irak'ta demokrasi yerine şiddet ve etnik çatışmalarının hakim olması ABD politikalarının ve güvenilirliğinin önemli oranda sorgulanmasına neden olmuştur. 28 Mayıs 2007 tarihinde İran ve ABD'li yetkililer arasında Irak'ın güvenliği ve Irak'ın geleceğine yönelik meseleler tartışılmıştır. İki tarafında çıkarına hizmet edecek olan “güvenli ve istikrarlı bir Irak” hususunda fikir birliği sağlanmıştır.⁴⁰⁶

Amerika Birleşik Devletleri ve diğer batılı güçler Kürtlerin ayaklanmalarına karşı çok duyarlı olmalarına karşın, Şii'lere karşı aynı duyarlılığı göstermemişlerdir. Bunu en önemli nedeni Şii'lerin kendilerini İran'a yakın hissetmeleridir.⁴⁰⁷

ABD'nin Irak'a yönelik politikası, Irak'ta bir rejim değişikliğini öngörmektedir. ABD Irak'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini ifade etmekte ve Irak'ta çoğulcu bir yönetim sistemi oluşturmaya çalışmaktadır.⁴⁰⁸

İşgal için Türkiye ABD'ye istediği desteği vermezken, Kürtler verdikleri destekle ABD'nin en büyük müttefiki olmuşlardır. Öyle ki ABD Güneyden Irak'ı işgal ederken, kuzeyden de Kürtler ilerleyerek, en büyük Türkmen kenti Kerkük'ü Türkiye'nin tüm uyarılarına rağmen işgal etmişler, ancak daha öncede olduğu gibi çekilmek zorunda kalmışlardır. Binlerce Kürdün sabah Erbil'de, akşam Kerkük'te oy kullandığı; seçmen kartları olmayan Kürtlere beyan usulüyle oy kullandırıldığı kanıtlanmış olmasına rağmen, Irak seçim komitesi Kürtlere karşı duramayarak, seçimi geçerli ilan etmek zorunda kalmıştır.⁴⁰⁹

Kasım 2007 tarihinde Irak'ın istikrarı ve güvenliği hususunda gerçekleşen İstanbul Konferansı'nda İran, “Irak Güvenlik Planı”nı açıklamıştır. İran'a göre Irak'taki kaosu güvenlik politik ve ekonomik olmak üzere üç farklı boyutu bulunmaktaydı.⁴¹⁰

‘Irak Savaşı’ını sadece ‘Irak Savaşı’ olarak anlamak yanıltıcı olacaktır. Ortada üstü örtülü bir dünya savaşı vardır. ‘Medeniyetler çatışması’ yoksa da ‘medeniyetleri

⁴⁰⁶ Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, Ankara: USAK Yayını, 2009, s.2-309

⁴⁰⁷ Yaşar Onay, *Neden Irak? Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak*, Ankara: Babil Yayıncılık, 2003, s.67

⁴⁰⁸ Hicran Kazancı, *Irak'ta Seçim Bilmecesi*, Cumhuriyet Strateji, Sayı: 24, s.18

⁴⁰⁹ Silleli, *a.g.e* s.215-218

⁴¹⁰ Ekinci, *a.g.e.*, s.311

çatıştırmaya çabası vardır. Sonuç olarak Irak 2002 yılında seçilmiş 2003 yılında işgal edilmiş bir ülke değildir.⁴¹¹

Irak'ta Kürt desteğine ihtiyaç duyan ABD, Kürt grupların ayrı bir devlet isteğini görmezden gelemezken başta Türkiye olmak üzere İsrail hariç tüm bölge ülkeleri bağımsız bir Kürt devletine karşı çıkıyorlar.⁴¹²

ABD'nin Irak'a müdahalesinde amaç sadece petrol rezervlerini kontrol altına almak değil, ekonomisini içinde bulunduğu kötü durumdan çıkartacak yeni pazarların açılmasıdır.⁴¹³ Amerika Ortadoğu'da demokrasiyi yerleştirme idealindedir. Demokrasilerde dürüst milletvekilleri, profesyonel hakimler, bozulmaz kamuoyu yapıcıları gerekir.⁴¹⁴ İlk denemesi de Irak'ta yapılmıştır.

İstikrarsız ortamdan yararlanan terör örgütü de dış faktörlerin de desteğiyle, yardımıyla, himayesiyle veya hoşgörüsüyle faaliyetlerini orada sürdürebildi.⁴¹⁵

Kuzey Irak'ta gözle görülen bir şekilde bir Kürt devleti kurulmaktadır. Türkiye'nin buna ön ayak olması gerekmektedir.⁴¹⁶ Yoksa denklemin tamamen dışında kalacaktır.

Irak Başbakanı Nuri El Maliki'nin açıklamalarından El-Kaide'nin Irak lideri El Zerkavi ve yedi yardımcısının Amerikan hava saldırısı sonucunda öldüğü açıklandı. Dünyada tek bir insanı öldürmek ABD hava saldırısı yapabileceğini gösterdi.⁴¹⁷

Malikinin Sünni Arapların üstüne gidişinin ana noktalarından biride, Sünni Arapların ağırlıkta oldukları Anbar, Musul, Diyala gibi bölgelerin vilayet meclislerinde, fedaral bölge statüsüne doğru geçme yönünde kararlar almalarıdır. Sünniler Bağdat'ta iktidarı ele alamayacaklarını anlamayacaklarını gördüklerinden bölgelerinde daha güçlü iktidarlar kurmaya yönelmişlerdir.⁴¹⁸

---

⁴¹¹ Laçiner, *a.g.e.*, s.2-42

⁴¹² Laçiner, *a.g.e.*, s.191

⁴¹³ Onay, *a.g.e.*, s.11

⁴¹⁴ Fania Oz- Salzberger, "Are Egyptians the new Israilites?", Newsweek, February 14, 2011, s.13

⁴¹⁵ Onur Öymen, *a.g.m.*, s.189

⁴¹⁶ Mehmet Hasgüler, "Adalet ve Kalkınma Partisi, Özal'ın Dış Politikada Yapamadıklarını Yapmaya Çalışmaktadır", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.331

⁴¹⁷ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.161

⁴¹⁸ Hasan Kanbolat, *Arap Baharı Bir -İki Yıla Bitmez*, 2023 Dergisi, Şubat 2012, s.30

Nuri el Maliki, önde gelen Sünni lider Haşimi'yi terör eylemlerini yönlendirmekle suçlayıp hakkında tutuklama kararı çıkartmıştı.⁴¹⁹ Bu yolla Sünnilere göz dağı verme arzusuna yöneldi. Türkiye Haşimi'ye tam desteğini açıkladı. Maliki İran desteğiyle yerini sağlama almaya çalışıyor. Irak'ta İran'a bağlı bir yönetime izin vermezler. Maliki ve onun üzerinden Irak daha çok karışacak.⁴²⁰

Maliki'nin İran yanlısı siyaseti Irak parlamentosunu harekete geçirmiş, Maliki'yi düşürmek için çalışmalar başlatılmıştır. Türkiye bütün engellemelere rağmen Kuzey Irak'ta etkinliğini artırmıştır. Kuzey Irak'ın dünyaya açılacak tek kapısı olan Türkiye, Kuzey Irak'a ekonomik olarak büyük ölçüde Türkiye'ye bağımlı hale getirmiştir.

ABD işgal ettiği Irak'tan 16 Aralık 2011'de tamamen çekildi. Arkasında kelimenin tam anlamıyla bir enkaz bıraktı. İşgalin kanlı bilançosu insanlık adına utanç verici. 1 milyonun üzerinde sivil Iraklı öldü. 5 bin Amerikan askerinin öldüğü söylene de gerçeğin bunun 4-5 katı olduğu biliniyor. Savaşın ABD'ye faturasının 1 trilyon doları geçtiği belirtiliyor. Irak'ta bir tarih ve uygarlık mirası hoyratça yağmalandı. İslam dünyasında ve bütün dünyada Amerikan karşıtlığı tavan yaptı. Ortadoğu'da sadece bölgesel, siyasal, sosyal bir enkaz değil arkalarında ciddi bir stratejik boşluk bıraktılar.⁴²¹

1.4.6. Körfez Savaşlarının Türkiye'ye Etkileri

Körfez Krizine genel olarak bakıldığında Türkiye bu bunalımda hem ekonomik, hem de siyasal açıdan büyük kayıplara uğradı. Güneydoğu Anadolu'da yaşanan ekonomik sorunlar Kürt sorununu ağırlaştırdı. Kuzey Irak'ta oluşan güç boşluğundan yararlanan PKK buraya yerleşerek Türkiye'ye yönelik faaliyetlerini artırdı. Saddam'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan Iraklı Kürtler Kürt sorununun ağırlaşmasına yol açtı. Türkiye'nin Kuzey Irak politikası burada oluşan otorite boşluğunun doldurulmasına çalışmak, PKK'nın burayı bir üs olarak kullanmasını önlemek ve bir Kürt oluşumunun önüne geçmek şeklinde belirlendi. ABD yönetimini

⁴¹⁹ Alihan Hasanoğlu, "Haşimi İstanbul'da", Aksiyon Dergisi, 16-23 Nisan 2012, Sayı.906, s.15

⁴²⁰ Murat Aksoy, "PKK Taşeron Olarak Kullanılıyor", Deniz Ülke Arıboğan İle Yapılan Röportaj, Yeni Şafak Gazetesi, 18.06.2012

⁴²¹ Aydın Bolat, "ABD Sonrası Ortadoğu'da Dengeler", Stratejik Düşünce Ocak 2012, s.23-25

ise, PKK'nın terörist bir örgüt olduğunu ve Türkiye'nin meşru savunma hakkını kullandığını ileri sürerek bunu anlayışla karşıladı.⁴²²

Türkiye'ye konuşlandırılan çekiç gücün şemsiyesi altında Kuzey Irak'taki Kürt hareketi giderek gelişti bir devlet için gerekli olan alt yapıyı tamamlamaya başladı.⁴²³ İlk başta 1991'de kuzey Irak'taki Kürtlerin güvenliğini sağlamak adına özellikle Özal'ın girişimleri sonucu oluşturulan bu güvenli bölge oluşumu ve bu bağlamda gündeme gelen Çekiç Güç bir süre sonra Türkiye'nin aleyhine işlemeye başlamıştır.⁴²⁴

1 Temmuz 2003'te Irak'ın ABD tarafından askeri olarak işgali, Türkiye'yi Irak'taki Kürtlere, KDP' ye ve YNK' ya yönelik politikalarını değiştirmeye zorladı; bu değişimin en önemli göstergesi, Türkiye'nin Süleymaniye ve Erbil'e konsolosluk göndermesiydi.⁴²⁵

Türkiye petrol ihtiyacının % 60'ını Irak'tan karşılıyordu. Ayrıca petrol hatlarından geçiş ücreti olarak yılda 400 milyon dolar gelir sağlıyordu. Türkiye'nin dış ticaretinde Irak önemli bir yer tutuyordu.⁴²⁶

Türkiye'nin ABD'nin Körfezdeki savaş politikasını desteklemesi, Türkiye'ye "Ortadoğu ticaretinde gelir kaybına neden olmuştur."⁴²⁷

Irak'a uygulanan BM yaptırımlarının yapılamayan ticaret, inşaat hizmetleri ve ulaştırma gelirleri bakımından Türkiye için büyük bir ekonomik maliyeti olmuştur. 1991'de Türkler, Amerikalılar ve Iraklı Kürtlerden çok az kişi Saddam'ın on yıl sonra hala iş başında kalacağına inanmamıştı.⁴²⁸

Türkiye Körfez Savaşı sonunda Kerkük Yumurtalık boru hattının kapanması sonucunda ekonomik olarak zarara uğramış, bu ülkedeki müteahhit hizmetleri karşılığında Türk iş adamlarının alacakları ve Türkiye'nin verdiği borçlar geri alınamamıştır. Türkiye'nin ihracatının %50'si Ortadoğu ülkelerine yapılmakta iken

---

⁴²²Uzgel, *a.g.m.*, s.257-269

⁴²³Eroğlu, *a.g.e.*, s.157

⁴²⁴Arı, *a.g.m.*, s.95

⁴²⁵Olson, *a.g.e.*, s.219

⁴²⁶Öymen, *a.g.e.* s.210-211

⁴²⁷Fouskas, *a.g.e.*, s.123

⁴²⁸ Morton Abramowitz, "Amerika'nın Türkiye Politikasının Belirlenmesi Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler", Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.227

Körfez savaşı sonunda BM tarafından Irak'a uygulamaya geçirilen ambargo nedeniyle tamamıyla yok olmuştur. Türkiye Irak'taki Türk nüfusunun haklarının korunması ve savunulması konusunda yeterince etkili olamamıştır. PKK terör örgütü kuvvetlenmesi ve Türkiye'nin savunma harcamalarını arttırması yukarıda ki meblağa dahil değildir. Kısaca ABD ve Irak arasındaki bu savaştan bölgede en fazla Türkiye etkilemiş ve zarara uğramıştır.⁴²⁹

Irak Türkiye'nin üçüncü büyük ticaret ortağı ve en büyük petrol tedarikçisiydi. Georgetown Üniversitesi'nin Türkiye araştırmaları Bölüm Başkanı Sabri Sayarı durumu şu şekilde görüyor: Washington'un bakış açısına göre, Türkiye Amerika'nın ulusal çıkarlarını ilgilendiren birçok bölgesel sorunda stratejik bir role sahip önemli bir müttefiktir. Bunların içinde Körfez ve Doğu Akdeniz'de çeşitli olasılıklar, Balkanlar ve Kafkasların istikrarı ve Hazardaki enerjiyle ilgili gelişmelerde var. ABD'nin ulusal çıkarları ve dış politika hedefleri için Türkiye'nin önemini sürdürdüğünün anlaşılması sonucunda, Washington Türkiye'nin AB'ye tam üye olma girişimini destekliyor, Türkiye'nin Azeri petrolünün Batı piyasalarına nakleden başlıca boru hatlarından birine ev sahipliği yapma isteğine olumlu bakıyor ve Türkiye ile ticari bağlarını genişletmek istiyor.⁴³⁰

Haziran 2003'te Türkiye'nin kesinlikle ABD trenine atlamayacağı ve azalan jeopolitik alanını, Washington aksini istemedikçe, İran ve Suriye gibi komşuları ile işbirliği yaparak genişletmeye çalışacağı görüldü.⁴³¹

Türkiye ABD ile Irak konusunda devamlı işbirliği içinde olmuştur. Büyük zarar verse de ambargoya ilk günden itibaren riayet etmiştir. Saddam'ın Kuzey Irak'a kontrolünün engellenmesin de Türkiye anahtar rol oynadı.⁴³²

Körfez savaşını gerçekte tek bir mağlup ülkesi bulunmaktaydı. Bu ülke Türkiye'ydі. Özellikle Türk ekonomisinin savaştan sonraki zararı 14 milyar dolar olarak değerlendirilmişti. Türkiye-Kerkük-Yumurtalık boru hattı üzerinden günde 1,6 milyon varil ham petrolün İskenderun Körfezine akıtılmasından sağladığı yılda

---

⁴²⁹ Kaştan, *a.g.m.*

⁴³⁰ Fouskas, *a.g.e.*, s.116-121

⁴³¹ Olson, *a.g.e.*, s.230

⁴³² İdris Bal, "Türkiye-ABD ilişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.163-164

yaklaşık 300 milyon dolar civarındaki kazancı ve ham petrol tüketiminin yarısına yakın bölümünden sağladığı kazancı kaybetmişti.⁴³³

2003'te ABD ve İngiltere'nin Irak'a saldırısının ilginç yönlerinden birisi, Irak'a yönelik ABD ile olan 20 yıllık işbirliğine rağmen, Türkiye'nin de Jeopolitik kayba uğraması idi. Olayların bu olağan üstü değişimi, Ortadoğu'da süper bir güce bağımlı orta düzeyde bir güç olmanın, o gücün düşmanı olmak kadar dikkat gerektiren nazik bir durum olduğunu gösterir. Bölgesel ittifaklar, bölgesel düşmanlar tarafından çok çabuk bir şekilde bozulabilir veya yok sayılabilir.⁴³⁴

Ortadoğu'daki diğer olgularla birlikte, su sorununu da temelden önemli biçimde etkileyen ABD'nin Irak'a müdahalesi, konuyu daha da karmaşık bir hale sokmuştur. Bu gelişmeyle birlikte Türkiye ve Suriye'nin sorun ile ilgili komşuları arasında ABD de girmiştir. ABD'nin güdümündeki Kuzey Irak yönetimi aracılığıyla su kartını kendi stratejisi doğrultusunda kullanmaktan çekinmeyeceği bilinmektedir.⁴³⁵

Amerika arkasında siyasi açıdan karışık bir tablo bırakırken Irak'ın yegane ekonomik kaynağı olan petrol kaynaklarının da parçalanmasına yol açarak gelecekte de bölgede tehlike oluşturabilecek güçlü bir devletin oluşumuna baştan engel olmuştur.

1.4.7. Irak'ta Türkiye- ABD Sürtüşme Konuları

Türkiye, ABD, İngiltere ve İsrail'in Irak politikalarını kendi çıkarları için tehdit kaynağı olarak görmektedir.⁴³⁶

İlk sürtüşme Türkiye'nin Kuzey Irak'tan gelebilecek olası riskleri önlemek üzere Irak'ın kuzeyine askeri güç sevk etme olasılığı üzerine belirmiş ve Amerikalı yetkililer buna karşı olduklarını açıklamışlardır. İkinci kriz Bağdat'ın düşmesinin ardından kuzeyde peşmergelerin Kerkük'te başlattıkları yağma olayları ve bu çerçevede Türkmenlere karşı saldırı eylemleri üzerine Türkiye'nin Amerikan

---

⁴³³ Onay, *a.g.e.*, s.86

⁴³⁴ Olson, *a.g.e.*, s.227

⁴³⁵ "Ortadoğu'yu Bekleyen Tehlike", <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/823/ortadoguyu-bekleyen-tehlike.aspx> (01.03.2012)

⁴³⁶ Laçiner, *a.g.e.*, s.30

yönetiminden bölgeyi denetimi altına alması çağrısında bulunması veya bunu yapamayacaksa Türkiye'nin bunu yapabileceğini açıklaması olmuştur.⁴³⁷

Amerikalılar Saddam'la savaşmak üzere Iraklı Kürtlere silah dağıtmak istiyorlardı. Bu silahlar Türkiye üzerinden geçecekti. Bu durum Türk tarafında Amerikalıların Kürtleri, hem de Türkiye üzerinden silahlandırma planları olduğu kuşkusunu doğurdu.

Irak Kürtleri, Türk askerinin hiçbir şekilde Irak topraklarına girmesini istemiyor, bu amaca ulaşmak için de Amerikalıları kullanıyorlardı.⁴³⁸

Türkiye'nin istemi dışında da gelişse, Türkiye'nin Irak ya da Kuzey Irak politikasında PKK ile Kerkük sorunu eş zamanlı bir nitelik gösteriyor. İşte bu durum, Türkiye'nin hem Irak hem de ABD yetkililerince soruşturulmasına yol açıyor. PKK meselesinin Kerkük'e müdahale için bir bahane olabileceği düşünülüyor, dolayısıyla güven ortamı inşa edilemiyor.⁴³⁹

2003'ün Ağustos ve Eylül aylarında ABD güçlerinin Türkiye sınırının dibinde ve safkan bir Türkmen kenti olan Telafer'e düzenledikleri saldırılarda 100 binden fazla Türkmen kenti terk etmek zorunda kalmış, Türkiye Türkmenlerin düştüğü bu duruma da müdahale edememiştir.⁴⁴⁰

Kasım 2004'te TBMM İnsan hakları Komisyonu Başkanı Mehmet Elkatmış Felluce'de ABD güçlerince gerçekleştirilen insan hakları ihlallerini ve toplu öldürmeleri "soykırım" olarak değerlendirmiş, Türkiye'yi de ciddi anlamda zor durumda bırakmıştır.⁴⁴¹

ABD açısından, Kürt sorununu taşıdığı sürece, Türkiye Ortadoğu'da batının, ABD ve NATO'nun tam bir stratejik ortağı olamayacaktır, çünkü böyle bir ortaklık Ankara'nın çıkar ve davranışlarına önemli sınırlamalar getirmek durumundadır. PKK sorunu Türkiye'nin Ortadoğu'da etkin, güçlü ve sözü geçen bir üyesi olma şansını da azaltmaktadır. İlginç olan, bu durumun da ABD stratejileri sonucu ortaya çıkmasıdır.⁴⁴²

---

⁴³⁷ Arı, *a.g.m.*, s.686

⁴³⁸ Yetkin, *a.g.e.*, s.139-147

⁴³⁹ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.110-111

⁴⁴⁰ T Silleli, *a.g.e.*, s.216

⁴⁴¹ Sedat Laçiner, *Türkler ve Ermeniler Bir Uluslar Arası İlişkiler Çalışması*, Ankara: USAK Yayınları, 2005, s.145

⁴⁴² Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.418-419

Türk halkının çoğu, ABD'nin Kuzey Irak'ta Kürt bağımsızlığı teşvik ettiğini ve PKK'nın bu bölgeyi bir üs olarak kullanmasını kolaylaştırdığını düşünmeye başladı. Gazeteler 1992'nin Ocak ayında Kuzey Irak'ta insani gıda yardımı yapmakla görevli bir ABD helikopterinin, yardımı sınırın Türkiye tarafındaki bir PKK kampına attığını iddia etmişlerdi.⁴⁴³

Musul 36.paralelin üstünde yer almasına karşın himaye dışında bırakılmıştır. Bunun yegane nedeni bölgenin petrol kaynakları oluşturmaktadır.⁴⁴⁴

Türkiye ABD'nin Irak'ı çevreleme politikasından birçok açıdan zarar gördüğü halde buna uymak ve bu konuda genel politika düzeyinde işbirliğine gitmek zorunda kaldı. ABD'nin bölgeye yönelik en büyük tehlike olarak Irak'ı, Türkiye'nin ise kurulması olası bir Kürt devletini görmesinden kaynaklanıyordu. ABD yönetimi resmi açıklamalarında Türkiye'nin toprak bütünlüğünü desteklediğini belirtmiş ve hatta PKK'yı terörist bir örgüt olarak tanımlayan bir ülke olmuştu. Ayrıca Türkiye'nin yürüttüğü mücadeleyi ve askeri önlemlerini meşru savunma olarak gördüğünü ifade etmişti.⁴⁴⁵

Türkmenlere verilen destek artırılmıştır. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta giderek kültürel varlığını, ekonomik yardımını ve bölgenin ikinci en büyük etnik grubu olan Türkmenleri güçlendirecek ekonomik ve siyasal önlemler geliştirmeye çalışması değişik olasılıklara göre hazırlanmaya başlandığının işareti sayılabilir.⁴⁴⁶

Türk-ABD ilişkilerindeki 1 Mart tezkeresiyle başlayan düşüş Irak'taki PKK terör kampları konusuyla dibe vurmuştu. Türk kamuoyu terör saldırıları nedeniyle ABD'yi suçluyordu. Pentagon'un Irak'ta 190 bin kadar tüfek ve diğer silahları kayıp ettiklerini kabul etmesi ve buna benzer hataların sonucu olarak Türkiye'nin en üst düzeyde ABD'yi suçlar tutumu Amerikalıları oldukça zor durumda bırakıyordu. Yakalanan PKK'lılar silahları Amerikalıların verdiğini söylerken, Başbakan Erdoğan PKK'nın elinde Amerikan yapımı tank dahil ağır silahlar olduğunu söylüyordu. Tüm bu geliştirmeler Türkiye'deki Amerikan karşıtlarının zirve yapmasına yol açmıştır.⁴⁴⁷

---

⁴⁴³ Makovskya,g.e., s.325

⁴⁴⁴ Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, *Irak Krizi 2002-2003*, Ortadoğu Araştırma Dizisi, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, 2003, s.185

⁴⁴⁵ Uzgel, a.g.m., s.270- 295

⁴⁴⁶ Bostanoğlu, a.g.e., s.413-414

⁴⁴⁷ Laçiner, a.g.e., s.490-491

ABD tezkere konusunda Türkiye’den duyduğu hoşnutsuzluğun ilk gösterisini 23 Nisan tarihinde Erbil yakınlarında göstermişti. Türkiye’den bölgedeki Türkmenlere yollanan yardım malzemelerini taşıyan kamyonlar durdurulmuş ve bazılarında silahlar ele geçirilmişti. Özel kuvvetler tarafından bölgeye götürülen silah ve patlayıcı maddelere el konmuş ve askerler kısa bir süre gözaltında tutulmuştu. ABD, tezkerenin rövanşını almaya başlamıştı.⁴⁴⁸ Temmuz Süleymaniye baskını 60 yıllık Türk-Amerikan ilişkileri tarihinin ’şimdilik’ en karanlık sayfası olmuştur.⁴⁴⁸

2003 Temmuzunun başında 11 Türk subayının Süleymaniye’de tutuklanması olayı Türkiye’de soğuk duş etkisi yapmıştır. Bu olayın ABD’nin PKK/KADEK terör örgütünü kollamak istemesinden çıkması ise olayın asıl endişe verici tarafı olmuştur.⁴⁴⁹ Süleymaniye olayıyla Türk-Amerikan ilişkilerinde bir yol ayrımına girildiği anlaşılmıştı. Türk askerlerinin başlarına birkaç aşiret reisini memnun etmek için geçirilen çuvalar Amerika’nın müttefikleri ile olan ilişkilerini gösteren en trajik tablodur.⁴⁵⁰

Süleymaniye baskını her ne kadar onaylanmayacak ve iki ülke arasında kara bir leke olarak kalacak ise de, Türkiye’nin boş durmadığı ve konjektürün içinde yer alan önemli aktörlerden biri olduğunun çok ciddi göstergelerinden biridir.⁴⁵¹

Amerikalılar, Türkleri ve Türkmenlerin Kerkük’ün yeni atanan Kürt valisine suikast düzenlemeyi planladıklarını ileri sürdü. Ankara bu iddiaları reddetti. Türkler ve Amerikalılar arasında birçok sert söz gelip gitti. Amerikalılar, operasyonlarının ABD tarafından onaylanmayan davranışlarda ve ABD tarafından desteklenen sivil liderlere karşı faaliyetlerde bulunan Özel Türk birlikleri Subaylarına yönelik olduğunu belirtti. TSK’nin bu olaya tepkisi çok sert oldu. İsraili yetkililerle birtakım görüşmeler yapan Genel Kurmay Başkanı Özkök, hemen Ankara’ya döndü ve ABD elçisi Person ile yaptığı bir görüşmeden sonra “bu olay, hiç şüphe yok ki, Türk ve Amerikan silahlı kuvvetleri arasındaki şimdikiye kadar en büyük güven krizine yol açtı”⁴⁵² dedi.

---

⁴⁴⁸ Yavuz, *a.g.e.*, s.202-216

⁴⁴⁹ Arı, *a.g.m.*, s.701-702

⁴⁵⁰ Laçiner, *a.g.e.*, s.220

⁴⁵¹ Yavuz, *a.g.e.*, s.25-35

⁴⁵² Robert Olson, *Türkiye- İran İlişkileri: 1979- 2004 Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*, Kezban Acar (çev), Ankara: Babil Yayıncılık, 2005, s.230-234

ABD-Türkiye ilişkileri bakımından savaş sonrası en önemli gelişme 4 Temmuz'daki bu olay iki ülke arasındaki güvensizliğin bir göstergesi olmuş, Soğuk Savaş sonrası gelişen Türkiye-ABD ilişkileri ve stratejik ortaklığa büyük zarar vermiştir. Türkiye'de bu olayın psikolojik savaş olduğu değerlendirilmesini yapanlar olmuştur.⁴⁵³

Asıl patlama Amerikan kontrolündeki Irak'tan gelip Türk askerini şehit eden PKK saldırıları sonucunda ortaya çıkmıştır. Şehit haberleri hükümeti Irak'a müdahale için tezkere almaya zorlamış ve 17 Ekim 2007'de ezici bir çoğunluğun kararıyla TBMM hükümet tezkeresine olumlu yanıt vermiştir. 21 Ekim Dağlica saldırısı ise Türkiye'nin üzerindeki sınır ötesi operasyon baskısını daha fazla artırmıştır. Türkiye'nin Irak dengelerine “kontROLSÜZ bir şekilde” girmesi olasılığı Amerika'da paniğe neden olurken böyle bir ortamda Ermeni yasa tasarısının ilerlemesinin Amerikan çıkarların açısından ne kadar zararlı olabileceği anlaşılmış ve tarsı adeta dondurulmuştur.⁴⁵⁴

ABD'nin gerek Kuzey Irak'taki belirsizlik ve iç çekişmelerdeki gerekse Irak'ı fiilen üçe bölen statükodaki uzun dönemli stratejik hesabı ve prensibi açıktır. Bölgeyi mümkün olduğunca daha küçük ölçekli birimlere indirerek bölgesel güç temerküzü gerçekleştirebilecek ülkelerin sayısını azaltmak ve bu küçük ölçekli birimlerin iç çekişme ve ittifaklarını kullanarak müdahil pozisyonunu sürdürebilmek.⁴⁵⁵

1.5. İran Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim

Şah döneminin bütün insan hakları ihlallerine rağmen, ABD'nin önemli bir müttefiki ve petrol satıcısı, silah ihracatının da en önemli müşterilerinden biridir. Şah ülkeyi terk etmek zorunda kalmış; İran şiddetle anti- Amerikan İslami ve milliyetçi bir grubun yönetimine girmiştir. Amerika açısından, yenilgi bu kadarla kalmamış

⁴⁵³ Ümit Özdağ, “Türk Amerikan ilişkilerinde Irak Krizi”, Stratejik Analiz, Cilt.4, Sayı 40, Ağustos 2003.

⁴⁵⁴ Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, Ankara: USAK Yayınları, Kasım 2008, s.493

⁴⁵⁵ Davutoğlu, *a.g.e.* s.443

küçültücü bir şekilde, 4 Kasım 1979'da elçiliğin 100 kadar personeli İslamcı öğrencilerce rehin alınmıştır.⁴⁵⁶

Amerika bankalarında milyarlarca dolar olan İran paralarını dondurdu. 7 Nisan 1980'de İran'la münasebetlerini kesti.Cezayir'in aracılığı ile Amerika dondurulmuş olan İran alacaklarını serbest bırakmış, İran da Reagan'ın Amerika'nın 40.başkanı olarak göreve başlamasından birkaç dakika sonra rehineleri Amerika'ya yolcu etmiştir.⁴⁵⁷

Amerikan hegemonyasının çöküşe geçtiği yolundaki pozitivist iddiaların temelinde 1973 OPEC bunalımı, İran'la yaşanan rehineler krizi gibi olaylar yatmaktadır.⁴⁵⁸ İran'daki rejim değişikliği sonrasındaki Türkiye, ABD açısından çok önemli bir müttefik haline geldi.⁴⁵⁹

Devrim sonrası İran'dan Türkiye'ye geçen İranlılar başlı başına sorun kaynağı oldular. Türkiye'deki İranlıların sayısı 1.5 milyona ulaşmıştı.⁴⁶⁰

Şah'ın devrilmesi, ABD kadar İsrail'i de rahatsız etmişti. Çevre stratejisinin en önemli partneri olan Tahran, bir anda "Kudüs'ü kurtarmayı" kendisine en büyük Ortadoğu hedefi olarak belirleyen bir rejimin eline geçmişti.⁴⁶¹

ABD bu devrimden sonra, ciddi düşman gözüyle baktığı İran'ın nükleer program hususundaki adımlarını her fırsatta baltalamaya çalışmıştı. Çin ve Rusya üzerinde bu hususta kurmaya çalıştığı baskı yanıt vermeyince de İran'ın nükleer silah üretme hedefi güttüğünü iddia etmeye başlamış ve o tarihten buyana bu iddiasını farklı zaman dilimlerinde dile getirmiştir. İran'daki nükleer program ABD eliyle başlatılmış ve o dönemde bu teknolojinin zaruretine ciddiyetle vurgu yapılmıştır. Devrim sonrasında bir anda zaruri değil zararlı bir teknoloji haline dönüşmüştür.⁴⁶²

Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasında İran stratejik bir yer işgal etmektedir. Bu faktörler Türkiye ile İran'ı iş birliği için teşvik etmektedir. Fakat batı,

---

⁴⁵⁶ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.284-285

⁴⁵⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.759-760

⁴⁵⁸ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.223

⁴⁵⁹ Arı, *a.g.m.*, s.93

⁴⁶⁰ Atay Akdevelioğlu, Ömer Kürkçüoğlu, "İran İle İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.153

⁴⁶¹ Cevat Eroğlu, *İsrail'in Beka Stratejisi ve Kürtler*, İstanbul: Sayfa Yayınları, 2004, s.99-106

⁴⁶² Ekinci, *a.g.e.*, s.32-41

ABD, Türkiye ve dünyadaki diğer demokratik ülkeler, İran'ı potansiyel tehlike olarak değerlendirmektedir.⁴⁶³

İran sadece sahip olduğu uzun menzilli füzeler veya geliştirebildiği nükleer silahlarla değil Bush yönetiminin Irak için planladığı siyasi ve ekonomik yeniden yapılanmasını bozan Irak'taki Şii çoğunlukla yakın bağlara sahiptir.⁴⁶⁴

İran üzerinden bir Ortadoğu dengesi kuruluyor ve bunun bir cephesi de Suriye toprakları. Batı için öncelik İran'ın bölgedeki etkinliğini kırmak.⁴⁶⁵

İran'ın çevrenmesi ABD açısından çok başarılı olamamış İran'ın baskı altına alınması Irak kadar kolay olmamıştı. İran'ın çevrenmesinde bu gevşeme, Türkiye'nin tutumuna da yansdı. Türkiye'nin İran'ın çevrenmesi politikasına karşı en önemli çıkışı Refah Yol koalisyon iktidarı sırasında yaşandı. Dönemin Başbakanı Erbakan İran'ı ziyaret etmiş ve bu ülkeyle D'Amato Yasasından kısa bir süre sonra 23 milyar dolarlık bir doğal gaz anlaşması imzalamıştı.⁴⁶⁶

Türkiye ve ABD İranlı rejim muhalifi örgüt üyeleriyle temasta bulunduğu anlaşılması, İran'ın Türkiye'ye yönelik suçlamalarını artırdı. Çok sayıdaki kriz gibi bu sefer de belli süre sonra olaylar unutuldu ilişkiler normale döndü. Elçibey döneminde Azerbaycan'ın dış politika hedefleri arasında İran Azerbaycan'ının ilhak edilmesi de vardı. İran bu nedenle Karabağ sorununda Ermenistan yanında yer alırken, Türkiye'nin Elçibey'e verdiği destekten kuşkulanıyordu.⁴⁶⁷ İran- Ermenistan-Rusya aksının ortaya çıkmaya başlaması, boru hatları siyaseti çerçevesinde İran ve Rusya ile rekabete girmiş olan Türkiye ile arasını daha da açtı.⁴⁶⁸

Türk- İran ilişkileri Ortadoğu dengelerinin en temel belirleyici faktörlerinden birisidir. Türk-İran ilişkilerinin diğer iki önemli kanadı olan Kafkaslar ve Orta Asya

---

⁴⁶³ İdris Bal, "Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.837

⁴⁶⁴ Tom Barry, "Is Iran Next ? ", In These Times, September 28, 2004, http://www.inthesetimes.com/site/main/article/is_iran_next (15.03.2012)

⁴⁶⁵ Murat Aksoy, "PKK Taşeron Olarak Kullanılıyor", Deniz Ülke Arıboğan İle Yapılan Röportaj, Yeni Şafak Gazetesi, 18.06.2012

⁴⁶⁶ İlhan Uzgel, *a.g.m.*, s.271-273

⁴⁶⁷ Akdevelioğlu, Kürkçüoğlu, *a.g.m* s.580-585

⁴⁶⁸ Mustafa Aydın, " Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişliler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.412

dengelerinin Ortadoğu ile oluşturduğu etkileşim havzaları bu belirleyiciliği daha da artırmış bulunmaktadır.⁴⁶⁹

Türkiye ve İran bölgede ekonomik nüfuz mücadelesine giriştiler. Her iki ülke de ticaret, transit gelirleri ve kendi topraklarından geçmesini istedikleri boru hatları ve ulaşım yollarından faydalanmayı ummaktaydılar. Petrol konusundaki uzmanlığı İran'a belli avantajlar sağladıysa da İran'a yönelik ABD ambargosu ve batı pazarına ulaşmada İran'ın Körfez limanlarının Türkiye'nin Akdeniz limanlarından daha uzak olmaları dezavantaj olarak öne çıktı.⁴⁷⁰

ABD, İran'a gelişmiş silahların veya teknolojilerin transfer edilmesine karşı çıkmaktadır. ABD İran'a ticari, mali ve askeri yönden destek verilmemesi, petrol ve doğalgaz boru hatlarının bu ülkeden geçirilmemesi yolunda uluslararası ortama çağrıda bulunmaya devam etmektedir.⁴⁷¹

İran'ın nükleer güç olarak ortaya çıkması durumunda Ortadoğu'da bütün güvenlik dengeleri değişecek ve bu durumdan en çok etkilenecek ülke hiç şüphesiz İsrail olacaktır. Kendisi de nükleer güç olan İsrail, İran'ın nükleer silahlara sahip olmasını, güvenliği için kabul edilemez olarak görmektedir.⁴⁷²

İran'la yaşanan nükleer sürecin gerginliği ile Saddam diktatörlüğü döneminde ki Irakla yaşanan 'kitle imha silahları gerginliği' birebir aynıdır.⁴⁷³

ABD, İran'ın doğusunda Afganistan'a, batısında ise Irak'a askeri gücünü yerleştirmiştir. Afganistan ile Irak'taki askeri güçleri arasında sıkışmış olan İran Ortadoğu ve Orta Asya coğrafyalarını birleştirici bir unsur olarak hayati öneme sahiptir. İran ABD için vazgeçilmez öncelikli bir hedeftir.⁴⁷⁴

Doksanlı yılların sonuna doğru Türk-İran ilişkilerini etkileyen küresel dengelerde yeni unsurlar devreye girmeye başlamıştır. Bu unsurlardan biri ABD-İran ilişkisi ile ilgilidir.⁴⁷⁵

---

⁴⁶⁹ Davutoğlu, *a.g.e.* s.436

⁴⁷⁰ Aydın, *a.g.m.*, s.422

⁴⁷¹ Gürler, *a.g.e.*, s.139- 227

⁴⁷² *a.g.e.*, s.381

⁴⁷³ Erdal Şimşek, *Kod Adı: Pegasus Amerika'nın İran'ı İşgal Planı*, İstanbul: Neden kitap Yayıncılık, 2006, s.53

⁴⁷⁴ Ercan Çitlioğlu, *İran Irak Olur mu ?*, Cumhuriyet Strateji, Sayı. 24, 13 Aralık 2004, s.13

⁴⁷⁵ Davutoğlu, *a.g.e.* s.432

İran kaynaklarına yansıyan üst düzey demeçlere baktığımızda gerek Rafsancani gerekse Hatemi döneminde İran'ın Türkiye-İsrail ilişkilerinin her geçen gün gelişmesinden duyduğu rahatsızlığı her fırsatta dile getirdiğini görüyoruz.⁴⁷⁶

İran Cumhurbaşkanı Hatemi 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında uluslar arası terör faaliyetlerini ve mevcut saldırıyı kınayan ilk devlet başkanları arasındaydı. Beklenmedik önemli bir gelişme yaşanmış ve bu trajediyle birlikte Washington ve Tahran Yönetimleri ortak bir çıkar ve işbirliği alanında buluşmuşlardı. ABD'nin Taliban rejimi ve El-Kaide'ye açtığı savaş sonrasında ise, yapılacak araştırma ve kurtarma çalışmalarında kendi topraklarının kullanılmasına izin vermiştir.⁴⁷⁷

11 Eylül saldırıları Washington'la Tahran arasındaki uzlaşmaya acil siyasi bir mantık kazandırdı. İran Şii İslam'ın yok olmasını arzulayan Taliban'ın ve El-Kaidenin amansız düşmanı idi. Şimdi bu kuvvetler Birleşik devletlere saldırmıştı. İran ve Birleşik Devletler kendilerini aynı düşmanla karşı karşıya buldular. Saldırlardan sonraki birkaç ay boyunca iki ülkenin diplomatları düzenli olarak bir araya geldiler.⁴⁷⁸

2002 yılının sonuna doğru başlayan ve günümüze kadar devam eden İran nükleer krizi, ABD'nin son dönemdeki öncelikli konuları içersine girmiş ancak izlenen elverişsiz politikalar dolayısıyla bu kriz her geçen gün daha karmaşık bir hale dönüşerek varlığını devam ettirmiştir.⁴⁷⁹

Nükleer silaha sahip olabilmek için mutlaka bir düşmana sahip olmaya ve nükleer silahlanmada o ülkeyi hedef almaya gerek yoktur. Aksine nükleer silahın spesifik fonksiyonu onun kullanılması değil, düşmana karşı caydırıcı ve dengeleyici bir rol oynamasıdır.⁴⁸⁰

İran'ın nükleer silah programı yürüttüğüne dair herhangi somut bir bulguya rastlanamamıştır. Ancak her ne kadar İran, NPT^{481*} (Nükleer Silahları Yayılmasını

---

⁴⁷⁶ Gökhan Çetinsaya, “ İran ve Güvenlik Algılamaları”, (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002, s.159-160

⁴⁷⁷ İkinci, *a.g.e.*, s.281

⁴⁷⁸ Kinzer, *a.g.e.*, s.141

⁴⁷⁹ İkinci, *a.g.e.*, s.2

⁴⁸⁰ Farideh Farhi, “ *To Have or not to Have? Iran's Domestic Debate On Nuclear Options* “, in *Iran's Nuclear Weapons Options: Issues and Analysis*, The Nixon Center, Ocak 2001, s.46

^{481*} Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması (NPT), 1 Temmuz 1968 yılında İrlanda'nın önerisi ile imzaya açılmış ve egemen devletlerin büyük bir çoğunluğu tarafından da imzalanmıştır. NPT prensip olarak, barışçıl amaçlı olarak kullanılan nükleer teknolojinin insanlığa faydalarını kabul

Önleme Anlaşması) anlaşmasının imzacılarından biri olarak nükleer teknolojiye erişim ve bu alanda faaliyetler yürütme hakkına sahip olsa da, kriz sonrasında uluslararası platformdaki güvenilirliği zedelenmiştir. Ortadaki kriz, salt bir nükleer krizden ibaret olmadığı ve ABD ile İran'ın üstünlük yarışının sahnelendiği bir platforma dönüştüğü için bahsi geçen krizle ilgili tüm çabalar yetersiz kalmış ve günümüzde halen krize bir çözüm bulunamamıştır. Büyük devletlerin nükleer teknolojiyi kontrol altına almaya çalıştıklarını savunan uzman görüş, özellikle Müslüman ülkelerin bu çemberin dışında tutulmaya çalışıldığına dikkat çekerek, bugün İran'la yaşanan nükleer krizin temelinde de bu gerçeğin yattığını söylemektedir.⁴⁸²

İran parlamentosundan bir temsilci''artık euro dolardan daha güçlü olduğuna göre, petrolümüzü dolarla değil euro ile satmak daha karlı olur'' demiştir. Nitekim İran 2002 senesinde merkez bankasındaki dolar birikiminin büyük bir kısmını euro'ya çevirerek bu konuda kararlı olduğunu açıkça göstermiştir.⁴⁸³

Kısaca petrol hangi ülkenin parası ile satılıyorsa, o ülke tüm dünya ticaretine egemen olur. Para matbaalarının iki sat fazla çalışmasıyla tüm borçlarını ödeyebilecek dünyanın tek ülkesi Amerika Birleşik Devletleri'dir.⁴⁸⁴

Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan Körfez Krizi sırasında ve sonrasında meydana gelen hadiselerle hem bölge dengeleri değişmiş hem de Türk-İran ilişkilerine yeni boyutlar katılmıştır.⁴⁸⁵

25 Nisan 2007 tarihinde Baş Müzakereci Ali Larijani ve Avrupa Birliği Ortak savunma ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solana arasındaki görüşmeler Abdullah Gül'ün çabalarıyla Ankara da yeniden başlamıştır.⁴⁸⁶

---

etmenin yanı sıra, aynı teknolojinin nükleer silah yapımında da kullanılabilmesi nedeniyle, barışçıl amaçlar dışındaki kullanımına kısıtlama getirilmesi gerektiğini benimsemiştir. Bu amaçla bu yeni koruma rejiminde 'Nükleer silaha sahip devlet' ve 'Nükleer silahlara sahip olmayan devletler' ayrımı yapılmıştır. NPT'ye taraf olan nükleer silaha sahip olmayan ülkeler, nükleer silaha sahip olma girişiminde bulunmama şartıyla nükleer teknolojinin barışçıl amaçlı kullanımından yararlanabilme sözü almışlardır. Bahsi geçen bu devletlerin faaliyetlerini ve bu taahhütlerine ne kadar riayet ettiklerini kontrol etme yetkisi de Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA)'nındır.

⁴⁸² Ekinci, *a.g.e.*, s.3-20

⁴⁸³ Onay, *a.g.e.*, s.128

⁴⁸⁴ Cengiz Özakıncı, *Dolma Kalem Savaşları*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2003, s.167-169

⁴⁸⁵ Çetinsaya, *a.g.m.*, s.156-157

⁴⁸⁶ Ekinci, *a.g.e.*, s.127-131

Nükleer madde kaçakçılığı Soğuk Savaş'ın sonuçlarından birisidir. Rusya'nın elindeki silah yapımında kullanılmaya hazır parçalanabilir nükleer madde stokları, bu maddenin kaçakçılık yoluyla teröristleri ya da nükleer silahlara kavuşmak için gizli programlar yürüttüğü sanılan "sorumsuz ülkelerin" eline geçmesi ve bunları kontrolsüz olarak kullanma ihtimalleridir. Çoğunda da maddenin hedeflenen son durağının İran ya da Libya olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴⁸⁷ Bu bilgiler ışığında İran'ın nükleer güce ulaşabileceğini düşünmek hiç de hayalcilik değildir.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Erdoğan; İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, Brezilya Cumhurbaşkanı Lu Da Silva arasında nükleer takas anlaşması yapmıştı. ABD'nin tavrı dolayısıyla söz konusu anlaşma hayata geçirilme imkânı bulunmamışsa da iki ülke arasındaki ilişkiler bahar havasında idi. Ta ki Türkiye önce karşı çıkıp sonra da onayladığı NATO örtüsü altındaki ABD'nin "Füze Kalkanı" Projesinin Malatya'nın Kürecik bölgesine konuşlandırılması kararına onay vermesine kadar. Bu onay iki ülke arasındaki ilişkileri zehirlemeye yetmiştir.⁴⁸⁸

Başbakan'ın Güney Kore dönüşü İran'a yapacağı ziyaret kritik değer taşıyordu. Görüşmede Kürecik radar üssü da gündemdedi. Obama açık ve net bir şekilde bu konudaki tartışmaları bitirerek, "Kürecik'de ki radar kesinlikle bir NATO uygulamasıdır" dedi.⁴⁸⁹

Erdoğan'ın Obama ile görüşürken İran'ın "Nükleer silah değil nükleer enerji peşindeyiz" ifadesinin altını çizmesi ilginç bir söylem seçimi olarak kayda geçti.⁴⁹⁰

ABD-İran krizinde Türkiye'nin belirleyici rol oynamasını beklemek, bugünkü hükümete karşı haksızlık olurken, en azından kara harekatına engel olabileceğini beklemek, kuşkusuz bu ülke insanının en büyük hayali ve beklentisidir.⁴⁹¹

İstanbul'da 12 Nisan 2012 tarihinde yeniden bir araya gelen İran ile P5+1 ülkeleri arasındaki görüşmelerden umut doğdu. İstanbul'daki müzakerelerin öncekilerden daha olumlu ve başarılı geçtiğini belirten Celili ise şunları söyledi: "İşbirliğine dayalı yaklaşım çerçevesinde başarılı bir görüşme yaptığımızı

⁴⁸⁷ Ayşenur Topçuoğlu, "Nükleer Kaçakçılık", Bilim ve Teknik, Temmuz 2001, s.59-61

⁴⁸⁸ Özcan Yeniçeri, *Medeniyet İçi Çalışmanın Tarafı Haline Gelmek ya da Dış Politikada Küçük ABD Rolü Oynamak*, 2023 Dergisi, 15 Şubat 2012, s.20

⁴⁸⁹ Mustafa Karaalioğlu, "Obama Duyması Gerekenleri Duydu", Star Gazetesi, 26 Mart 2012

⁴⁹⁰ <http://haber.mynet.com/2-saat-15-dakika-ne-konustular-622296-guncel/> (27.03.2012)

⁴⁹¹ Erdal Şimşek, *Kod Adı: Pegasus Amerika'nın İran'ı İşgal Planı*, İstanbul: Neden kitap Yayıncılık, 2006, s.62

düşünüyorum. İleriye doğru bir adım attık ve ileriye doğru devam ettiğimizde bundan sonraki görüşme turunda da başarılı olabileceğimizi umuyorum”⁴⁹² dedi. Avrupalı ve ABD’li yetkililer “toplantının amacının İran’ın ciddi bir biçimde müzakere etme isteğini test etmek” olduğunun altını çizdi.⁴⁹³

İran’ın nükleer programı ile ilgili İstanbul’da gerçekleştirilen müzakereler uzlaşılı ile sona erdi. İran’ın uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi ve barışçıl amaçlı nükleer programın sürdürmesi konusunda mutabakata varıldı.⁴⁹⁴ Ancak bir taraftan ABD’ye “meydan okuyan” ya da küreselleşme dışında kalmakta direnen ülkeler için Washington yönetiminin etkili biçimde kullandığı araç ekonomik yaptırımlardır.⁴⁹⁵

ABD’nin baskısıyla Avrupa Birliği’nin Ocakta kararlaştırdığı İran’a kademeli petrol ambargosu 1 Temmuz 2012’de yürürlüğe girdi.⁴⁹⁶

Türk-İran ilişkilerinde ilk önemli test alanını İran’ın nükleer güç olma arzusu oluşturuyor. Kim ne derse desin, enerji zengini İran’ın nükleer programı, bölgesel güç olma yönündeki stratejik hedefine yöneliktir. Böylesi bir projenin bölgede çatışmayı artırmaması ise olanaksız.⁴⁹⁷

İran’ın büyük bir felaketten kurtulmasını engellemek için samimi gayret gösteren tek ülke Türkiye’dir. Yüzyıllardır olduğu gibi bugün de Türkiye ve İran’ın bölgedeki çıkarları büyük oranda birbiriyle ayrılmaktadır. Türkiye’nin İran’ın nükleer programından kaynaklanan krizin aşılması için bu kadar aktif olmasının sebebi, İran kadar İsrail’e de güvenmemesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁹⁸ İran’ın endişesi ise Türkiye-İsrail askeri işbirliğinin İsrail’i İran sınırına getirmiş olmasıdır.⁴⁹⁹

Türkiye’yi İran’a yabancılaştırmak, patlamaya hazır bir saatli bomba görünümündeki Orta Doğu’da barışın tesis edilmesine hizmet etmez. Nükleer

---

⁴⁹² Duygu Güvenç, “İstanbul Zirvesi Umut Verdi”, Sabah Gazetesi, 15.04.2012

⁴⁹³ <http://www.haberturk.com/polemik/haber/734270-istanbul-gorismeleri-basari> (17.04.2012)

⁴⁹⁴ <http://www.trthaber.com/haber/gundem/nukleer-muzakerelerden-olumlu-sinyaller-36774.html> (17.04.2012)

⁴⁹⁵ Çağrı Erhan, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002, s.76

⁴⁹⁶ <http://www.taraf.com.tr/haber/ve-iran-a-ambargo-basladi-2.htm> (02.07.2012)

⁴⁹⁷ İhsan Bal, “İranlı Generalin İlk Hedefi Türkiye”, Habertürk Gazetesi, 28 Kasım 2011

⁴⁹⁸ Çağrı Erhan, “İsrail İran’ı Vurursa Ne Olur?”, Türkiye Gazetesi, 3 Nisan 2012

⁴⁹⁹ Yılmaz, “a.g.m”, s.138

programının barışçı amaçlara yönelik olduğu konusunda ABD ve AB ülkeleri başta olmak üzere dünyanın önemli devletlerinden birçoğunu ikna edemeyen İran, ağır ekonomik yaptırımların cezasını halkına ödetiyor.⁵⁰⁰

Chicago Küresel İlişkiler Konseyi'nde de konuşan Cumhurbaşkanı Gül, İran'daki nükleer sorunun askeri yöntemle çözülmesinin imkansız olduğunu söyledi. Gül, 'Bölgemizde, İran ve İsrail dâhil hiçbir şekilde kitle imha silahı görmek istemiyoruz' dedi.⁵⁰¹

Türkiye'nin İran ile olan ilişkilerinin, arada ortak sınır olduğu için, özellikle ekonomik boyutu ve güvenlik boyutu çok önemlidir. Bu öteden beri önemliydi ama ABD'nin bölgeye gelmesiyle, İran'ın Türkiye'ye olan yaklaşımı da değişmiştir. ABD'nin Irak'taki varlığı İran'ın Türkiye'yi kendi tarafında görme isteğini artırmıştır. Bu da Türkiye'ye İran konusunda avantaj sağlamıştır.⁵⁰²

Türkiye İran'ın nükleer silah geliştirmesine karşıdır ama İran'a yönelik ekonomik ambargoya da karşıdır. Eğer Ambargo kararını desteklemezse ABD gibi bazı ülkeleri küstürecektir. Desteklerse de İran'ı küstürecektir. Yani dış politikada her zaman kazan-kazan olmayabilir.⁵⁰³

İran-Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler ise 10 milyar dolar düzeyindedir. ABD ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiler de 10 milyar dolar düzeyindedir.⁵⁰⁴

İranlıların vize gerekmeden seyahat edebildikleri tek ülke Türkiye'dir.⁵⁰⁵ Türkiye 1979'dan beri İran'a vize uygulamamaktadır. Bu uygulama iki ülke ilişkilerini değerlendirirken önemlidir. İdeolojik ve askeri anlamda kutuplaşmalara gidilmediği sürece ABD, Türkiye'yi kendi yanında görmek isteyecektir.⁵⁰⁶

---

⁵⁰⁰ Çağrı Erhan, "İran Ne İstiyor?", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2639> (29.04.2012)

⁵⁰¹ Ali Akel, "İlişkiyi Biz Değil İsrail Düzeltsin",

<http://yenisafak.com.tr/Politika/Default.aspx?t=24.05.2012&i=384792> (25.05.2012)

⁵⁰² Mustafa Kibaroglu, "Dış Politikada Duygusal Boyuta Çok Fazla Yer Yok", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.163-185

⁵⁰³ Kamer Kasım, "Orta Doğu, Türkiye'nin Mevcut Dış Politikasına Alternatif Olamaz", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.260

⁵⁰⁴ Akgün, *a.g.m.*, s.295

⁵⁰⁵ Kınzer, *a.g.e.*, s.157-158

⁵⁰⁶ Akgün, *a.g.m.*, s.302

Dış politikayı okumak aynı zamanda olaylara nereden baktığımızla ilgilidir. Örneğin, Türkiye, yanı başında nükleer silahlara sahip olma amacı güden İran'ı bir tehdit olarak mı yoksa bir ortak olarak mı değerlendirecektir.⁵⁰⁷

Ülkesi hem iç hem dış kaynaklı ciddi istikrarsızlığa gebeysen, akli başında hiçbir İranlı yöneticinin, ABD'nin yoğun baskılarına direnerek, bugüne kadar İran'la dostane ilişkilerini sürdürmeye çalışan Türkiye'yi karşısına almaması beklenir.⁵⁰⁸

İran'ın nükleer programıyla ilgili gelişmeler de bizi son derece kaygılandırmaktadır. Soruna ivedilikle ve diplomatik yollardan çözüm bulunması için herkesin gerçekçi olması ve bölgede yaşanan olaylardan ders çıkarması gerekmektedir.⁵⁰⁹

İran, OPEC' ten sonra dünya petrolleri açısından ikinci büyük kaynak olan hazar denizi bölgesinde sahip olduğu jeostratejik güç açısından da önemlidir. İran'ın Türkiye ile mantıklı ilişkileri vardır ve 7 komşusuna göre en güçlüsüdür.⁵¹⁰

Başbakan'ın İran ziyareti Türkiye'nin "komşularıyla sıfır problem" esasına dayalı yeni dış politikasının bir yansıması olması açısından oldukça önemlidir ve keza ilişkilerde olumlu yönde mesafe kat edildiği de görülmektedir.⁵¹¹

Türkiye daha önce olduğu gibi "kolaylaştırıcı bir rol oynamaya" hazır ve gerektiğinde her şeyi yapmaya kararlı. Çünkü İran'a uygulanan ambargolardan en büyük sıkıntıyı biz çekiyoruz.⁵¹²

İran Türkiye yakınlaşmasının komşuluk ilişkileri, ortak çıkar, ticari ilişkiler, petrol ve doğal gaz kaçınılmaz kılıyor".İran, Türkiye'nin Asya kapısı, Türkiye ise İran'ın batı kapısı konumunda.⁵¹³Asıl sorun gelişmelerin her iki ülkeyi Ortadoğu'da rakip haline getiriyor oluşu. Türkiye Ortadoğu'ya İran'dan bir hayli sonra girdi; yumuşak güce dayalı stratejisini henüz test etme aşamasında. Ekonomik olarak 450

---

⁵⁰⁷ Ovalı, *a.g.m*, s.355

⁵⁰⁸ Erhan, "*a.g.m* (26.04.2012)

⁵⁰⁹ Gül, *a.g.e.*, s.522

⁵¹⁰ Yavuz Cankara, *Yeni Oyun İran'ın Nükleer Politikası*, İstanbul: IQ Kültür sanat Yayıncılık, Mart 2005, s.200-212

⁵¹¹ Z. Tuba Kor, "*Türkiye İran İlişkileri*", Anlayış Aylık Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi, Sayı: 16, Eylül 2004, s.65

⁵¹² Ahmet Davutoğlu, "*Adil Bir Ekonomik Düzen Gerekliyor Türkiye'yle Amerika'nın Suriye Konusunda Ortak Pozisyonu Var*", Aydın (İstanbul Aydın Üni.Uygulama Gazetesi), Mart 2012-Nisan 2012.

⁵¹³ Thaer Abbas, "*Askeri ve Dini Dengeler Türkiye ve İran...Üçüncü Sahadaki Mücadele*", Aydın (İstanbul Aydın Üni.Uygulama Gazetesi), Mart 2012- Nisan 2012.

milyar dolar üreten İran'a karşı 800 milyar doların üzerinde GSYH'ye sahip bir Türkiye var.⁵¹⁴

1.5.1. ABD'nin İran'a Yönelik Askeri Müdahale Seçeneği Hangi Sonuçları Getirir?

İran'a saldırmak ya da İran'ı bombalamak bu programı durdurmaz. Hatta İranlıları gelecekteki saldırıları caydırmanın tek yolunun nükleer silahlar olduğuna ikna ederek tersine bir etkisi olur.⁵¹⁵ Netanyahu'nun Obama'yı etkileyip İran'a savaş açtırma niyeti öğrenilince Amerikalı generaller gazetelere tam sayfa ilan verip, Başkan Obama'ya "sizi İran'la savaş baskısına karşı direnmeniz için uyarıyoruz" dedi.⁵¹⁶

Daha önce Irak ve Suriye'yi benzer sebeplerle vurmaktan çekinmeyen İsrail'in tüm Orta Doğu'nun kan gölüne döneceğini bile bile kendisi için bir tehdit hissettiğinde İran'a da saldırmaktan çekinmeyeceği açıktır.⁵¹⁷

Askeri saldırı neticesinde NPT sisteminin anlamını ve kredibilitesini yitireceği açıktır. Dolayısıyla imzacı devletlerin üyeliklerini sürdürmek, imzalamak isteyenlerinde sisteme dâhil olmak için bir nedenleri kalmayacaktır. ABD İran nükleer tesislerine havadan vurma yoluna gidebilir. Ancak yer altındaki nükleer tesislerin bu saldırılardan ne kadar zara göreceği tartışmalıdır. Nükleer tesisler, yerleşim yerlerine yakın olduğundan sivil ölümlerin sayısı fazla olacaktır ki bu da İran vatandaşları da dahi dünya kamuoyunun tepkisini çekecektir.⁵¹⁸

Iraktan sonra ABD'nin hedeflerinden birisi olan İran sahip olduğu silah ve füze sistemleriyle Ortadoğu'nun önde gelen askeri güçlerinden birine sahiptir.⁵¹⁹ İran nükleer programı ileriye giderse, belli bir noktada İsrail'in, İran'a yönelik hava saldırılarına kalkışacağı neredeyse kesin gibi gözükmektedir. Bu da elbette bölgede muazzam bir siyasi krizin yaşanacağı anlamına gelmektedir.⁵²⁰

---

⁵¹⁴ İhsan Bal, "İran Neden Geriyor ve Geriliyor?", Haber Türk Gazetesi, 09.04.2012

⁵¹⁵ Kinzer, *a.g.e.*, s.230

⁵¹⁶ <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/03/28/generallerden-irana-saldirma-ilani> (30.03.2012)

⁵¹⁷ Çağrı Erhan, "İsrail İran'ı Vurursa Ne Olur?", Türkiye Gazetesi, 3 Nisan 2012

⁵¹⁸ Ekinci, *a.g.e.*, s.336-390

⁵¹⁹ Onay, *a.g.e.*, s.171

⁵²⁰ Cankara, *a.g.e* s.187

ABD'nin İran'a karşı yapabileceği askeri manevralar birkaç askeri ya da sivil sanayi tesisinin bombalanmasının ötesine geçemeyecektir. İsrail'in İran topraklarına saldırması karşısında İran'ın nasıl bir adım atacağı ise meçhuldür.⁵²¹

Nükleer silahlar varsa ve kullanılacak ise de ilk vuruşu kimin yaptığı, nereye ve nereden yaptığı ve bu vuruşa nasıl karşılık verildiği birer değişken hal alır.⁵²² Tahran'ı kızdıracak birkaç füzenin bütün bölgeyi nasıl kaosa sürükleyeceğini bilenler, İsrail'den atılacak füzelerin Amerika'yı nasıl bir hezimete sürükleyeceğini de takdir ederler. Öncelikle şunu belirtmekte fayda var, Türk hükümeti açık ve kesin bir dil ile bu savaşa karşı olduğunu, toprak ve hava sahasını Amerika ile müttefiklerinin kullanımına açmayacağını defalarca belirtti.⁵²³

1.5. İsrail Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim

Güç merkezinin Atlantik Eksenine kayışı Yahudi toplumuna Siyonist kongresinin belirlediği nihai hedefi gerçekleştirmek için uygun bir zemin sağlamıştır. İsrail Devleti'nin kuruluşunun temel taşı olan 1917 yılındaki Balfour Bildirisi ve Yahudi göçü birbirini tamamlayan adımlardır.⁵²⁴

İsrail'in kurulması için çalışan Siyonist akıl Filistin'in "halksız bir toprak", Yahudilerin de "topraksız bir halk" olduğu yolundaki evlere şenlik bir slogana yol açmıştır.⁵²⁵ 1948'de İsrail Devleti'nin kuruluşuna değin aradan geçen yaklaşık 25 asır boyunca hep buraya dönmeyi arzulamışlar ve bunun için büyük çabalar sarf etmişlerdir.⁵²⁶

Amerika Birleşik Devletlerinin 20.yüzyılda dış politika alanında karşılaştığı ve meşgul olduğu konu kuşkusuz Arap-İsrail anlaşmazlığı ve daha sonraları bunun yerini alan İsrail-Filistin sorunu oldu.⁵²⁷ Amerika'nın desteği olmasa İsrail 6 ay

---

⁵²¹ Hasan Kösebalan, " *İran ABD'nin Hedef Tahtası mı ?*", Anlayış Aylık Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi, Sayı:16, Eylül 2004, s.69

⁵²² Dedeoğlu, a.g.e., s.176

⁵²³ Şimşek, a.g.e., s.98-110

⁵²⁴ Davutoğlu, a.g.e., s.379-380

⁵²⁵ Mustafa Armağan, *Yakın Tarihin Kara Delikleri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007, s.217

⁵²⁶ Mim Kemal Öke, *Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002, s. 24.

⁵²⁷ Yavuz, a.g.e., s.66

yaşayamaz. Bunun içindir ki Kudüs meselesi Kudüs'te değil Amerika'da çözülecektir.⁵²⁸Filistin'i Arap ve İsrail kesimlerine ayıran bir BM kararına dayandırılan İsrail'in bağımsızlık ilanı (14 Mayıs 1948), beş Arap devleti için savaş anlamına geliyordu.⁵²⁹

1948 yılında, Arapların bir askeri hezimetinin de eşlik ettiği Filistin'in Birleşmiş Milletler kararıyla bölünmesi ve İsrail'in kurulması, Arap Coğrafyasına ve yüreğine bir ölümcül hançer olarak saplandı.⁵³⁰ Sanki tatbikat yapar gibi sivillere karşı "asimetrik savaş" deneyimi uygulayan İsrail, Filistin topraklarına koloniler yerleştirmek için buralara özellikle el koyduğundan, bu savaşa sömürge savaşı denebilir.⁵³¹

Türkiye 1949'da İsrail'i tanıyan, halkı Müslüman olan ilk ülke oldu. Henry Kissinger 1970'de" ABD İsrail'in fetihlerini değil, İsrail'in varlığını savunmayı taahhüt etmiştir⁵³² diyordu.

İsrail'in kurulmasıyla birlikte Atlantik-eksenli batı hem Yahudi meselesini yabancı bir coğrafyaya ihraç etmiş hem de şuur altlarında yer etmiş olan günah çıkarma psikolojisi ile asırlardır sürdürdükleri anti-semitik ırkçılığın en son misali olan Nazizm için gerekli diyeti ödemiştir.⁵³³ABD ve SSCB İsrail Devleti'ni hemen tanımıştır. İsrail'e diğer Arap ülkeleri Yemen, Fas ve Irak'tan yaklaşık 700.000 Yahudi göç ettirilmiştir.⁵³⁴

İsrail Devleti, kurulduğu günden itibaren Filistin'deki varlığını sağlamlaştırmaya yönelik bir siyaset izledi. 5 Temmuz 1950'de İsrail Parlamentosu tarafından çıkarılan Geri Dönüş Kanunu ile ,"dünya üzerindeki her Yahudi'nin bir göçmen olarak İsrail'e yerleşme hakkı vardır "hükmü kabul edildi.⁵³⁵İsrail'i besleyen göç depoları günümüzde kurumuştur. İsrail dışındaki Yahudiler buldukları ülkelerde hayatlarından memnundur.

---

⁵²⁸ Roger Garaudy, *Amerikan Efsanesi ABD'nin Dünyayı Yönetme Felsefesi*, Cemal Aydın (çev), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, Nisan 2002, s.112

⁵²⁹ Fouskas, *a.g.e.*, s.92

⁵³⁰ Gerger, *a.g.e.*, s.27-28

⁵³¹ Alain Joxe, *Kaos İmparatorluğu*, Işık Ergüden (çev), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.214-215

⁵³² Fouskas, *a.g.e.*, s.93

⁵³³ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.382

⁵³⁴ Soli Özel, *105 Yıllık Mesele*, Türkiye Günlüğü, 2002-1, Sayı.68, s.7-9

⁵³⁵ Cevat Eroğlu, *İsrail'in Beka Stratejisi ve Kürtler*, İstanbul: Sayfa Yayınları, 2004, s.13

Türkiye'nin İsrail'i tanıma kararı almasından yaklaşık bir yıl sonra 9 Mart 1950'de iki devlet arasında, elçiler düzeyinde diplomatik ilişkiler kuruldu.⁵³⁶ Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişiminde 70'ler boyunca gözlenen soğukluk, 80'lerin büyük bölümünde de devam etti. Lübnan'ın işgali, hiç beklenmedik bir anda Türkiye-İsrail ilişkilerinin kısa süreli bir yumuşamaya girmesine de yol açtı.⁵³⁷

Camp David Anlaşmasından sonra İsrail'in Arap ülkelerine karşı yaptığı her hareket Türkiye tarafından tepkiyle karşılanacaktır.⁵³⁸ İsrail Ortadoğu'da her zaman "radikal" diye nitelediği Arap rejimlerine karşı müttefikler bulma politikası izlemiş ve bu çerçevede Türkiye ve İran ile yakın ilişkiler kurmaya özen göstermiştir.⁵³⁹

Ortadoğu son derece önemli stratejik konumu sebebiyle insanlık tarihinin maddi ve ruhi planda ana çizgilerini üzerinde taşımaktadır. İsrail'in kurulması ile doğan ve gittikçe tırmanan bölge-içi siyasi çatışma alanı haline geldi.

İsrail'in su kaynakları konusunda çektiği sıkıntı Ortadoğu Barış sürecini de doğrudan etkilemektedir.⁵⁴⁰ Türk-İsrail ilişkilerinin, Ankara ile Washington arasındaki ilişkiler ile benzer yanları vardır. Tek farkı, ABD ile ilişkilerin aksine, çok fazla inişli çıkışlı olmasıdır.⁵⁴¹

GAP bölgesinden Kürtlerin batıya göçü, İsrail gibi ülkeler için bölgeyi çekici kıldı. Tel Aviv; Fırat, Ceyhan, Seyhan'ın sularına ve GAP projesinin bir parçası olan kaynaklara ulaşmak istedi.⁵⁴²

Amerika, Filistinlilerin bütün iddialarına karşı tartışmasız olarak hep İsrail'e destek verdi. İsrail büyükelçisi ABD ve İsrail arasında ittifakın, kuvvetten daha stratejik bir yükümlülük olduğunu belirtti.⁵⁴³

---

⁵³⁶ Fırat, Kürkçüoğlu, *a.g.m* s.642

⁵³⁷ Çağrı Erhan, Ömer Kürkçüoğlu, "Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.149-151

⁵³⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.850

⁵³⁹ Kamer Kasım, "Türkiye-İsrail ilişkileri: İki Bölgesel Gücün Stratejik Ortaklığı", İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.809

⁵⁴⁰ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.131-135

⁵⁴¹ Yavuz, *a.g.e.*, s.87-88

⁵⁴² Olson, *a.g.e.*, s.19

⁵⁴³ Joe Klein, "What the U.S. can do to Encourage Democratization in Egypt and Other Countries in the Middle East", *Time*, February 21, 2011, s.11

Türkiye İsrail ikili ilişkileri yükselişe 1990 yılında başlamış. 1996 yılında Serbest Ticaret Anlaşması⁵⁴⁴, STA'nın Türkiye'ye sağladığı en büyük getiri, uygulanmakta olan kotalar nedeniyle ABD'ye ihraç edilemeyen tekstil ürünlerinin İsrail üzerinden satılması oldu.⁵⁴⁵

İsrail Milli Eğitim Bakanı Yosi Sarid'in, " Ermeni soykırımının liselerde okutulan tarih kitaplarına alınmasını istemesi Avrupa sınırlarını aşan Ermeni kampanyasına yeni bir boyut getirerek, İsrail ile Türkiye arasında diplomatik gerginliğe yol açtı.⁵⁴⁶ 1999 depremi sonrasında ilişkiler gelişmeye başladı. Türkiye-İsrail işbirliğine en büyük tepki bölgedeki İslam ülkelerinden geldi.⁵⁴⁷

Körfez savaşı yıllarında Türkiye kendini parçalanmak istenen bir ülke olarak algılıyordu. Türkiye ABD'ye ve İsrail'e ciddi biçimde yanaştı, Ocak 1995 başından itibaren de İsrail'in F-16'ların modernizasyonu, PKK'yla mücadele ve ekonomi konularında Türkiye'ye yardım edeceği açıklandı.⁵⁴⁸

Türkiye ve İsrail arasındaki işbirliği ve özellikle Askeri Eğitim ve İşbirliği anlaşması bölge ülkeleri tarafından "güvenliklerine tehdit" olarak algılanmış ve çok ciddi eleştirilere hedef olmuştur.⁵⁴⁹ Türkiye ve İsrail arasındaki askeri iş birliğinin her ne kadar üçüncü bir ülkeyi hedef almadığı vurgulansa da, bu iş birliği İran, Suriye ve Irak gibi Türkiye ve İsrail ile problemlili ilişkilere sahip olan ülkeleri stratejilerini yeniden gözden geçirmeye zorladı.⁵⁵⁰

İsrail'e yönelik gerçekleştirilen intihar saldırılarının artması üzerine İsrail, 2002 yılından itibaren Batı Şeria'yı kontrol altına almaya yönelik duvar yapımına başladı. İsrail'in benzer duvarları kuzeydeki Suriye ve Lübnan sınırları ile doğudaki Ürdün sınırında da bulunuyor.⁵⁵¹ İsrail'in Filistin topraklarını işgali ile ABD'nin Irak'taki konumunun ilişkilendirilmesi ABD'yi rahatsız etmektedir. Filistinlilerin ve

---

⁵⁴⁴ Ata Atun, "İsrail'in Türkiye'ye Karşı Oyunu", <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ata-atun/886983-israilin-turkiye-ye-karsi-oyunu> (06.06.2012)

⁵⁴⁵ Erhan, Kürkçüoğlu, *a.g.m.*, s.572-575

⁵⁴⁶ Mustafa Aydın, " Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişliler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.413

⁵⁴⁷ Erhan, Kürkçüoğlu, *a.g.m.*, s.572-575

⁵⁴⁸ Oran, *a.g.m.*, s.236

⁵⁴⁹ Yılmaz, *a.g.m.*, s.137

⁵⁵⁰ Kasım, *a.g.m.*, s.819

⁵⁵¹ Cumali Önal, "İsrail Batı Şeria'dan Sonra Mısır Sınırına da Duvar Öriyor", <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=938999&title=israil-bati-seriadan-sonra-misir-sinirinda-duvar-oruyor> (15.02.2012)

Müslümanların ABD'ye tepki göstermesi ABD açısından istenmeyen bir durumdur.⁵⁵²

Bu arada ABD'nin önerileri doğrultusunda İsrail'in Musul-Hayfa petrol boru hattını devreye sokarak Kerkük-Ceyhan boru hattını devre dışı bırakmaya çalışması Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin farklılaştırdığını gösteren bir başka gelişme olmuştur.⁵⁵³

Soğuk Savaş döneminde kendisi için gerekli güvenlik alanını temin etmek amacıyla sürekli yayılma politikası izleyen İsrail bu yeni dönemde barış yoluyla bölgeye sirayet kabiliyeti kazanma stratejisi izlemeye başlamıştır.⁵⁵⁴ Türkiye İsrail'le ilkesel bazda ilişkileri sürdürmenin gereğine inanıyor.

Davos Ekonomik Forumu'nda "Gazze: Ortadoğu'da Barış Modeli" başlıklı panelde, İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez sesini yükselterek İsrail'in Gazze saldırısının haklı olduğunu iddia edince Erdoğan Perez'i eleştirmiş ve İsrail'in Gazze'de ölçsüz güç kullandığını vurgulamıştır. İsrail'in her türlü hukuka aykırı davranış içine giren politikalarını Türkiye'nin tasvip etmesi kesinlikle mümkün değildir. Gazze'de yaşanan ve hepimizi derinden sarsan olaylar ise, ölçünün tamamen kaçırılması anlamına gelmektedir. İsrail'in Gazze'ye yardım götüren uluslararası yardım konvoyuna 31 Mayıs 2010 tarihinde yaptığı baskın Türkiye-İsrail ilişkilerinde onarılması zor bir hasar meydana getirdi.⁵⁵⁵

Mavi Marmara sonrasında Anadolu Kartalı uluslararası tatbikatından "Türk hükümetinin talebiyle," İsrail'in çıkartıldığını bildirdi.⁵⁵⁶

Ahmet Davutoğlu, İsrail'in, "Türkiye'den özür dilenmesi, tazminatların ödenmesi ve Gazze'deki ablukanın kaldırılması" talepleri yerine getirileceği tarihe kadar yaptırım uygulanacağını açıklamıştır.⁵⁵⁷

---

⁵⁵² Daniel B. Barasch, Lala R. Qadir, "US National Security Interests and the West Bank Separation Barrier", John F. Kennedy School of Government, April 8th 2004, <http://www.hks.harvard.edu/cchrp/pdf/danlala.pdf> (20.03.2012)

⁵⁵³ Arı, a.g.m., s.694

⁵⁵⁴ Davutoğlu, a.g.e., s.383

⁵⁵⁵ Atilla Sandıklı, "Türkiye- İsrail İlişkileri Dibe Vurdu", http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1512:tuerkiye-srail-likileri-dibe-vurdu&catid=168:ortadogu-analizler (15.04.2012)

⁵⁵⁶ Lale Kemal, "Türkiye'de Güç Dengesi Siviller Lehine Değişirken İsrail", Taraf Gazetesi, 14.10.2009

⁵⁵⁷ Sandıklı, a.g.m., (15.04.2012)

BM İnsan Hakları Konseyi için hazırlanmış olan ve 13 Eylül 2011’de yayınlanan uzmanlar raporu, Gazze ablukasının gayri meşru ve kabul edilemez olduğunu ortaya koymuştur.⁵⁵⁸

Mavi Marmara olayında Türkiye’nin her açıdan haklı olduğu, İsrail’in uluslararası hukuku ayaklar altına aldığı, orantısız güç kullandığı gerçek. Ankara ayrıca Gazze’ye, yani Hamas’a uygulanan ambargonun, ablukanın kalkmasını istiyor. Fakat bazen Türkiye Hamas’a yaptırım uygulayan tek ülkenin İsrail olmadığını gerçeğini unutuyor.⁵⁵⁹

Türkiye, İsrail arasında İlişkilerin seviyesinin düşürülmesi yeni değildir. 1948 yılında kurulan İsrail devletinin Türkiye tarafından tanınmasından (1949) sonra iki ülke ilişkileri 2000’li yılların başlarına kadar askeri, güvenlik ve istihbarata dayalı olarak –zaman zaman siyasi krizlere rağmen- inişli/çıkışlı olarak devam etmiş; diplomatik ilişki, bu krizlere paralel olarak 1956’da “maslahatgüzarlık”, 1980’de “ikinci kâtiplik” seviyesine indirilmiş, 1990 yılında yeniden “büyükelçilik” seviyesine yükseltilmiş ve geçtiğimiz günlerde yeniden “ikinci kâtiplik” seviyesine indirilmiştir.⁵⁶⁰

Türkiye’nin arabuluculuk girişimleri sonucunda; 18 Ekim 2011’de 2006 yılında Hamas tarafından kaçırılan İsraili asker Gilad Şalit’e karşılık 1027 Filistinli tutsaktan 477’si bırakıldı. İsrail’in Gazze ve Batı Şeria’da kalmalarında sakınca gördüğü tutsaklardan 11’i 19 Ekimde Türkiye’ye geldi.⁵⁶¹

Yorgun bir klişe ile belirtmek gerekirse, belki de, ABD için eğer İsrail var olmasaydı onu icat etmek gerekebilirdi. Ama yine de kabul etmek gerekir ki İsrail’in ABD’ye olan ihtiyacı ABD’nin Yahudi devletine olan ihtiyacından çok daha

---

⁵⁵⁸ Hakan Taşdemir, “*Gazze Ablukası ve Türk Dış Politikası*”, Kamu’da Sosyal Politika Dergisi, Yıl.5, Sayı.18, 2011/3, s.44

⁵⁵⁹ Mensur Akgün, “*Mavi Marmara’nın Üçüncü Yılına Girerken*”, Star Gazetesi, 26 Mayıs 2012

⁵⁶⁰ Türel Yılmaz Şahin, “*Türkiye- İsrail İlişkilerinde Yaşanan Son Gelişmeler Üzerine Kısa Bir Değerlendirme*”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2316> (27.02.2012)

⁵⁶¹ Ayın Tarihi 2011 Ekim-Kasım-Aralık. TC Başbakanlık Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara: Altan Özyurt Matbaacılık, s.49

fazladır.⁵⁶² Filistin İsrail sorunu çözülmeyen bölgedeki terörün önlenmesi demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi ile mümkün olmayacaktır.⁵⁶³

TRT ekranlarında gösterime başlayan ve Filistinlilerin dramını anlatan “Ayrılık” dizisine İsrail tarafından gösterilen tepki, İsrail’de Türkiye’nin Tel Aviv Büyükelçisinin alçak bir koltuğa oturtulmasıyla yaşanan “Alçak Koltuk Krizi” ve nihayet 2010 Mayıs ayının sonunda Gazze’de sivil halka yardım götürme amacıyla yola çıkan insani yardım konvoyunda bulunan Mavi Marmara gemisine İsrail askerlerince uluslararası hukuku çiğneyerek, kendi karasuları dışında yapılan saldırıyla başlayan “Mavi Marmara Gemisi Krizi”, Türkiye-İsrail ilişkilerini geri dönüşü çok zor bir döneme soktu.

Cumhurbaşkanı Gül, ABD Başkanı Barack Obama ile yaptığı görüşmede 'Türkiye-İsrail' ilişkilerinin de konuşulduğunu açıklayarak, 'bozulan diyalogu önce İsrail düzelsin' mesajını muhatabına iletmiş olduğunu belirtti.⁵⁶⁴ Bizler Filistin’in her mekân ve ortamda sesi ve destekçisi olacağız. Ta ki Filistin halkı onuruyla özgür bir şekilde yaşayana kadar.”⁵⁶⁵

ABD’nin İsrail’e desteği, tıpkı bir zamanlar İngiltere’nin desteği gibi, petrolün varlığına ve bölgedeki stratejik hesaplarına bağlıdır. Bu hesapların ihtimalidir İsrail’i asıl korkutan.⁵⁶⁶

İsrail Türkiye ile tek başına baş edemeyeceğini bildiği için Türkiye’nin karşısına farklı düşmanlar çıkararak karşısındaki gücün üçe bölüneceğinin ve ancak bu şekilde Türkiye ile baş edebileceğinin hesaplarını yapıyor. ⁵⁶⁷

Türkiye ile İsrail arasında yaşanan siyasi krize rağmen, ticari ilişkilerin hacmi giderek artıyor. İsrail Sanayiciler Birliğinin Dış Ticaret Bölüm Başkanı Dan Katarivas, Türkiye ile İsrail arasında ithalat ve ihracatta yaşanan artışın, iki ülkenin siyasi ve ekonomik ilişkileri birbirinden ayırma konusundaki olgunluğuna bağladı.⁵⁶⁸

---

⁵⁶² Hussein Ibish, “ *What Went Wrong in the Arab World ? Ask Yourself* “ , Los Angeles Times, 25 Kasım 2001, <http://articles.latimes.com/2001/nov/25/opinion/op-8094> (10.04.2012)

⁵⁶³ Ümit Özdağ, *Cephe Ülke- Büyük Orta Doğu*, Avrasya Dosyası, Kış 2003, s.41

⁵⁶⁴ Ali Akel, “*İlişkiyi Biz Değil İsrail Düzelsin*”, <http://yenisafak.com.tr/Politika/Default.aspx?t=24.05.2012&i=384792> (25.05.2012)

⁵⁶⁵ “*Davutoğlu dünyaya Üsküdar’dan Seslendi*”, <http://www.haber7.com/haber/20120505/Davutoglu-dunyaya-Uskudardan-seslendi.php> (07.05.2012)

⁵⁶⁶ Armağan, *a.g.e* , s.219

⁵⁶⁷ Bal, *a.g.m.*, s.155

⁵⁶⁸ http://www.bbc.co.uk/turkce/ekonomi/2011/11/111121_turkey_israel.shtml (20.02.2012)

1.6.1. Türk- İsrail Yakınlaşmasının Nedenleri

İsrail'in tanınması, doğrudan bu ülke ile var olabilecek çıkarların geliştirilmesine dönük değil; Türkiye'nin ABD ve batı bloğunun uyumlu bir üyesi olduğunu göstermeye yönelik türevsel bir siyasettir.⁵⁶⁹

ABD Ortadoğu'da İsrail'i destekleyip onun yalnızlığını gidermeyi ve Ortadoğu da barışı sağlamayı amaçlarken, Türkiye de özellikle 1996 sonrası İsrail ile kendi güvenlik kaygılarından dolayı yakınlaşmaya başladı.⁵⁷⁰

Türkiye'nin güvenlik sorunları tamamen ortadan kalkmadığı için ABD'nin desteğinin ancak İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesiyle sağlanabileceği Türk politikacılar tarafından dikkate alınmıştır.⁵⁷¹

Türkiye'nin ABD'den almakta zorlandığı saldırı helikopterleri ve fırkateynler konusunda Yahudi lobisinin desteği arandı. Yahudi lobisi yalnızca yardım konusunda değil, Ermeni karar tasarıları konusunda da Türkiye'ye destek veriyordu. İsrail aracılığıyla, ABD'nin kendisine uyguladığı ithalat kısıtlamalarını aşmaya çalıştı. Türkiye'nin İsrail'le geliştirdiği işbirliği sonucu ABD'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki etkinliği daha da artmış oldu. Türkiye ise ABD ile ilişkilerinde, İsrail ve Yahudi lobisinin desteğini de kazanmış oldu.⁵⁷²

İsrail için Türkiye nüfusu ile iyi bir Pazar ve Suriye, Irak, İran gibi İsrail'in tehdit algıladığı ülkelere komşu konumuyla Stratejik açıdan önemli bir ülkeydi.⁵⁷³“ Yeni Dünya Düzeni” için ABD'nin bölgede sağlam müttefiklere ihtiyacı vardı. ABD uzun yıllardır üst düzeyde siyasi ve askeri ilişkiler yürüttüğü Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin yoğunlaştırılması ve böylece bölgede batı yanlısı iki demokrasinin desteğinin sağlanması için her iki tarafı da teşvik edici girişimlerini artırdı.⁵⁷⁴

Soğuk Savaşın sona ermesi Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlardaki yeni yapılanma bir bölgesel güç olan Türkiye'yi de güvenliğini sağlamak için bölgesel

---

⁵⁶⁹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.334

⁵⁷⁰ Bal, *a.g.e.*, s.162

⁵⁷¹ Arı, *a.g.m.*, s.689

⁵⁷² Uzgel *a.g.m.*, s.274

⁵⁷³ Kasım, *a.g.m.*, s.810

⁵⁷⁴ Erhan, Kürkçüoğlu, *a.g.m.* s.569

politikaya daha aktif olarak katılmaya zorladı.⁵⁷⁵ Türk-İsrail ekseninin Türkiye'nin dış ilişkilerinde elini güçlendirdiği doğrudur, aynı zamanda ülkenin Arap ve diğer İslam Devletleriyle ilişkilerini de koparıyor.⁵⁷⁶

Türkiye- İsrail arasında gelişen ilişkiler Soğuk Savaş dönemi sonunda yeniden şekillenen uluslararası ortamın ürünüdür. İki bölgesel güç olan Türkiye ve İsrail stratejik iş birliğine giderek hem kendilerine yönelik bölgesel tehditleri azaltacaklarını hem de uluslararası alanda dikkate değer bir güç oluşturarak çıkarlarını daha iyi savunacaklarını hesapladılar.⁵⁷⁷

1.6. Güney Kafkasya Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim

Orta Asya petrolünün Batı dünyasına ulaştırılması noktasında Kafkasya bir geçiş kapısı olarak ortaya çıkmaktadır. Eskiden kavimlerin geçiş noktasında bulunan Kafkasya günümüzde ve gelecekte petrole, doğalgaza kapılık yapacaktır.⁵⁷⁸

Bölge ülkelerine bakıldığında, Azerbaycan'ın İran, Rusya ve Ermenistan ile sorunları bulunmaktadır. Azerbaycan ve İran, birbirlerinin ülkesi üzerinde hak iddia etmektedir. Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan ile ilişkileri iyi değildir. Bu yüzden Ermenistan; Rusya ve İran'ın yanında yer almıştır.⁵⁷⁹

Avrupa- Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar- Orta Asya üçgeninde yer alan Türkiye bütün bu alanların hepsinde birden ABD ile işbirliği yapabilecek konumda olması nedeniyle Washington'un 1990'larda en önemli müttefiki olarak sivrilecektir.⁵⁸⁰

Sovyetlerin Orta Asya'da bıraktığı büyük boşluğu. Amerikalı politikacıların, dışişleri bakanlarının bu boşluğu Türk modelinin doldurması gerektiği, İran

---

⁵⁷⁵ Kasım, *a.g.m.*, s.810-811

⁵⁷⁶ Fouskas, *a.g.e.*, s.114

⁵⁷⁷ Kasım, *a.g.m.*, s.817-819

⁵⁷⁸ Anıl Çeçen, *Atatürk ve Avrasya*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, Mart 1999, s.252

⁵⁷⁹ Hakan Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002, s.234

⁵⁸⁰ Uzgel *a.g.m.*, s.251

modelinin bölgede etkili olmaması gerektiği yönünde demeçleri vardır. Sovyetler Birliği'nin bölgede stratejik bir boşluk bırakmaya hiç niyeti yoktur.⁵⁸¹

Amerika politikalarına göre Türkler Kafkasya'da ABD'nin uzun dönemli müttefikidir. Bu ittifakın karşısında ise Rusya ve İran bulunmaktadır.

Rusya ilk şoku atlattıktan sonra, “arka bahçesinde” yeniden egemenliğini pekiştirme çabalarına girmiş, Ermenistan ile Azerbaycan ve Abazlar ile Gürcistan arasındaki savaşlardan da yararlanarak, Türkiye'ye en yakın cumhuriyet olan Azerbaycan da dâhil olmak üzere, Kafkasya'da kendisine yakın kişilerin iktidara gelmelerini sağlamıştır.⁵⁸²

ABD, Türkiye'yi hem “ortak” hem de bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri için “örnek” ülke olarak gördüğünü açıkladı. (1992)⁵⁸³

SSCB'nin çöküşünü takip eden kargaşa ortamında ülkelerinin kaderlerini ellerine geçiren ve yönetimlerini sağlamlaştırmak isteyen liderler komünizmden hızla demokrasiye geçişin ülkelerini parçalayacağından çekiniyor ve demokratikleşmeyi içermeyen Çin veya Güney Kore modeli ekonomik kalkınmayı kendilerine daha yakın buluyorlardı.⁵⁸⁴

ABD geleneksel müttefiki olan Türkiye'nin bölgedeki gücünü destekleyerek, uzun dönemde Avrasya'da Rusya, İran ve Çin'in artan gücünü dengelemeyi hedeflemektedir.⁵⁸⁵ Türkiye, model olamadığı gibi, bu ülkelerle ilişkileri bozmamak adına, diktatörleri de eleştirememektedir.⁵⁸⁶ Türkiye batılı bir müttefikken İran hala batının çıkarları için bir tehdit olarak algılanmaktadır.⁵⁸⁷

Türkiye'nin Balkanları bir kenara bırakıp da Kafkaslarda mesela Gürcistan'dan uzak durması mümkün değildir. Türkiye hem komşudur Gürcistan'a

---

⁵⁸¹ Gökhan Çetinsaya, “Türkiye'nin Ekseni Batı Askeri İttifakıdır”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.116

⁵⁸² Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.372-373

⁵⁸³ Uzgela.g.m., s.252-253

⁵⁸⁴ Aydın,*a.g.m* s.393

⁵⁸⁵ Zeynep Dağı, “Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, (Ed) Refet Yınaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002, s.206

⁵⁸⁶ Erhan *a.g.m* s.59

⁵⁸⁷ Yavuz Cankara, *Yeni Oyun İran'ın Nükleer Politikası*, İstanbul: IQ Kültür sanat Yayıncılık, Mart 2005, s.210

hem de oradaki Acara bölgesinin güvenlik garantörü bir ülkedir.⁵⁸⁸ Hazar bölgesindeki ABD çıkarları çok açıktır.⁵⁸⁹ ABD Orta Asya ve Hazar bölgesindeki petrol paylaşımından önemli paylar edinerek bir anlamda Rusya'nın arka bahçesine gelip yerleşmiştir.⁵⁹⁰ Türkiye NATO'nun Aktif Çaba Operasyonunu Karadeniz'e taşınması düşüncesine mesafeli durmuştur. Bunun nedeni Montrö Boğazlar sözleşmesini tartışmaya açmak olmasıdır.⁵⁹¹

Bölgede İran yanlısı İslami rejimlerin kurulmasından çekinen ABD açıkça Türkiye'yi destekler ve Rusya Federasyonu aynı nedenle Türkiye'nin bölgedeki varlığına ve etkili olma girişimlerine tarihte ilk kez göz yummuştur.

30-31 Ekim 1992'de Ankara'da gerekli hazırlıklar yapılmadan alelacele toplanan Türk devletleri liderler zirvesinin başarısızlığının ardından Türkiye bölgeye olan ilgisine kaybetmedi.⁵⁹²

ABD'nin Kafkasya'da ve Orta Asya'da Türkiye gibi NATO üyesi bir müttefike ihtiyaç duymaktadır. Bu durum Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde pazarlık gücünü arttırmaktadır.⁵⁹³

a) Ermenistan

Türkiye Ermenistan'ı 16 Aralık 1991'de hiçbir şart ileri sürmeden tanıdı ve bağımsızlığın ardından ekonomik güçlüklerle karşılaşan Ermenistan'a insani yardımda bulundu. Türkiye Erivan'la ilişkilerini geliştirerek hem Orta Asya'ya doğrudan bağlantı sağlayabilir, hem de dış politikasında özellikle ABD'deki diaspora Ermenilerinin sürekli çıkarttıkları zorluklardan kurtulabilirdi.⁵⁹⁴

---

⁵⁸⁸ Çalış, *a.g.m.*, s.94

⁵⁸⁹ Fouskas, *a.g.e.*, s.32-33

⁵⁹⁰ Arı, *a.g.e.*, s.326

⁵⁹¹ Kamer Kasım, *Türkiye'nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, USAK Yayınları Cilt:3 Sayı:5, 2008, s.77

⁵⁹² Mustafa Aydın, "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişliler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.388-390

⁵⁹³ Kasım, *a.g.m.*, s.179

⁵⁹⁴ Aydın, *a.g.m.*, s.406-407

Türkiye- Ermenistan sınırını çizmiş olan 1920 Gümrü ve 1921 Kars Anlaşmaları imzalanırken muhatabın kendileri olmadığını, dolayısıyla aslında anlaşmanın aktörü sayılmadıklarını savunmakta.⁵⁹⁵

Azerbaycan ve Gürcistan'daki gelişmelerden rahatsız olan Rusya Ermenistan'ı "stratejik müttefik" olarak görmektedir. Karabağ sorunu hem Ermenistan'ın ekonomik kaynaklarını azaltmıştır, hem de "sürekli savaş" ortamı ülkeye yabancı yatırım gelmesini engellemiştir.⁵⁹⁶ ABD'nin ve diaspora Ermenilerinin her yıl yaptığı milyonlarca dolarlık yardımlar dahi Ermenistan'ı ayakta tutmaya yetmemektedir.⁵⁹⁷

Ermenistan, gelir düzeyi düşük iki milyonluk ülkeye neden Türkiye'nin kapılarını kapalı tuttuğunu sorarak, bu uygulamayı diğer sorunlardan bağımsız bir engel olarak değerlendiriyor. Türkiye ise sınır meselesini diğer sorunlarla birlikte ele alıyor ve gerek sınır antlaşması, gerek "soykırım" meselesinin karşılığı olarak değerlendiriyor. Ermenistan'a göre Türkiye'nin esas politikası, kapıların kapalı tutularak Azerbaycan- Ermenistan arasındaki Karabağ sorununda Azerbaycan'a destek sağlamak.⁵⁹⁸ Ermenistan'ın Türkiye karşısında en zayıf tarafı, sınırlarının tamamen kara ile çevrilmiş bulunması ve Karadeniz ile deniz bağlantısının ancak Türkiye üzerinden yapılabilecek olmasıdır.⁵⁹⁹

Ermeni sorununun belki de en çok etkili olduğu Türkiye'nin ikili ilişkilerinden biri de Türkiye-ABD ilişkileridir. ABD'nin Türkiye'ye bakışı genelde stratejik ve Ermeni sorununun savunma planlarına zarar vermesinden endişe edilmektedir.⁶⁰⁰

Ter-Petrosyan döneminde batı bloğunda sağlam bir yeri olan, Türkiye ile sorunlarını en aza indirmiş bir Ermenistan'ın Moskova'dan daha bağımsız hareket edebileceği ve gerçek anlamda bağımsız olabileceği bilindiği için ABD'nin aktif desteği Ermenistan'ın bağımsızlığı ve refahı için hayati bir değerdedir.

---

⁵⁹⁵ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.262

⁵⁹⁶ Laçiner, *a.g.e.*, s.211-321

⁵⁹⁷ Mahmut Niyazi Sezgin, "Geçiş Sürecinde Ermenistan Ekonomisinin Değerlendirilmesi", Stratejik Analiz, Cilt:3, Sayı:28, Ağustos 2002, s.45-52

⁵⁹⁸ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.263

⁵⁹⁹ Savaş Yanar, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, İstanbul: IQ Kültür Yayıncılık, Ağustos 2002, s.82

⁶⁰⁰ Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, Ankara: USAK Yayınları, Kasım 2008, s.208-216

1992'nin ikinci yarısında Türkiye AB'den gelen 100 bin ton buğdayın Türk toprakları üzerinden gönderilmesi ve enerji sıkıntısı çeken Ermenistan'a kendi enerji ağından elektrik sağlanmasını kabul etti. Ekonomik işbirliğinden başlayarak Türkiye'nin Ermenistan'la ilişkilerini geliştirebileceğine, bunun Ermenistan'ı Rusya'nın etkisinden uzaklaştırarak Türkiye'ye yakınlaştıracağına ve hatta Dağlık Karabağ konusunda da Türkiye'ye daha fazla etkinlik sağlayacağına inanıyordu. Nisan 1993'de Ermenilerin Kelbecer'i işgali ise Türk- Ermeni yakınlaşmasının sonu oldu.⁶⁰¹

ABD askerlerinin Gürcistan'a yerleşmesi ve Bakü- Ceyhan petrol boru hatları konusunda Türkiye'nin ABD tarafından sonuna kadar desteklenmesi Ermenistan'ın beklemediği gelişmelerdir ve Ermenistan'ın bölgede daha fazla izole olmasına neden olmuştur.⁶⁰²

Kafkasya'da Türkiye bir taraftan Amerikan senatosundaki Ermeni lobisinden kaynaklanan baskılara, Ermenistan ile daha iyi ilişkiler geliştirmeye zorlanmış; öte yandan da Ermenistan'a elektrik verdiği iddiaları üzerine petrol pazarlıkları yürüttüğü Azerbaycan tarafından eleştirilmiştir. ABD, Kafkas petrol boru hattının Ermenistan üzerinden geçmesinde ısrar ederek de Türkiye'yi Kafkas politikasında köşeye sıkıştırmıştır.⁶⁰³

Ermeni lobisi, Amerikan hükümetinin Dağlık Karabağ sorununda kendisini desteklemesini sağlamaya çalışmaktadır.⁶⁰⁴

1989-2004 incelendiğinde Ermeni sorununun Türkiye'nin dış ilişkilerinde etkili olduğu ve Türkiye'nin diğer devletlerle olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği kaçınılmaz bir gerçek olarak ortaya⁶⁰⁵ çıkmıştır. Clinton döneminde Ermeni lobisi çeşitli defalar soykırım iddialarını ABD'ye kabul ettirmeye ve Ermenistan ile ilişkileri konusunda Türkiye'ye baskı yaptırmaya çalışmıştır

11 Eylül 2001'de ki saldırılar ise ABD'deki ortamı tamamen değiştirmiştir. Artık ABD'nin gündemi tamamen terör ve radikal İslam ile mücadeleye dönmüştür

---

⁶⁰¹ Aydın, *a.g.m.*, s.410-411

⁶⁰² Laçiner, *a.g.e.*, s.293

⁶⁰³ Hasan Köni, “ *Yeni Uluslararası Düzendeki Türk Amerikan İlişkileri*”, Yeni Türkiye, Yıl.1, Sayı.3, 1995, s. 432- 433

⁶⁰⁴ Arı, *a.g.e.*, s.275

⁶⁰⁵ Laçiner, *a.g.e.*, s.157

ve bu ortamda Türkiye ve Azerbaycan 'ın Amerikan dış politikasındaki önemi ciddi bir şekilde artmıştır. Böyle bir hava içinde Ermeni iddialarının öncelikli olması mümkün olmamıştır.⁶⁰⁶

Eğer Türkiye Ermenistan ile diplomatik ilişki kurar ve iki ülke anlaşırsa Azerbaycan'ın da kolayca bu ikiliye katılabileceği, böylece Ermenistan'ın da batı ittifakı sistem, ne kolayca dâhil edilebileceği düşünülüyor.⁶⁰⁷

Ermenistan BM'nin aldığı işgal edilmiş Azerbaycan topraklarından bütün askeri birliklerin derhal çekilmesi çağrısına uymadı. Türkiye diğer Kafkas cumhuriyetleri ile askeri alanda anlaşmalar yapmasına rağmen Ermenistan'la ise hiçbir askeri işbirliği yoktur.⁶⁰⁸

Sınır kapısının açılması için Türkiye'de lobi çalışmaları yapan çevreler, gruplara, romantik, turistik bazı imkânlar sağlamakta böylece gündeme getiricisi Ermeniler olması halinde diplomatik, Kafkasya dezavantaja yer açabilecek hususları Türk aydınının! Ve halkının talebi imişçesine Türklere yaptırılmış olmaktadır.⁶⁰⁹

Ermeniler Haydat Doktrinine samimiyetle inanmışlardır. Haydat'ı gerçekleştirmek amacıyla uygulamaya konulan ve 4T şeklinde adlandırılabilir olan plan şu dört aşamaya dayanıyor: Tanıtım, tanınma, tazminat ve toprak.⁶¹⁰

Türk dış politikasında Ermeni lobilerinin aldıracağı kararlardan en büyük zararı Türkiye-Ermeni ilişkilerinin gördüğünü söylemek mümkündür. Türk tarafında Ermenilerle diyalogu savunan kesimleri dahi zor durumda bırakmaktadır.⁶¹¹

Türkiye'nin zehirli nefret döngüsünü aşarak, gerçeklerle barışık yeni bir Ermenistan'la ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler kurmasını istiyorlar.⁶¹²

Esasına bakıldığında Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkileri Türk –Amerikan ilişkileri açısından hayati önem taşımaktadır. Türkiye ile bir kara sınırının açılması, Ermenistan'ın batıya Batınında Ermenistan'a daha kolay ulaşmasını sağlayacaktır.

---

⁶⁰⁶ Laçiner, *a.g.e* s.467

⁶⁰⁷ Sedat Laçiner, *Türkler ve Ermeniler Bir Uluslar Arası İlişkiler Çalışması*, Ankara: USAK Yayınları, 2005, s.143

⁶⁰⁸ Aydın, *a.g.m.*, s.387-401

⁶⁰⁹ Yaşar Kalafat, Hatem Cabbarlı, "Türkiye- Ermenistan İlişkilerinin Psikolojik Savaş Açısından Değerlendirilmesi", <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale62.html> (23.04.2012)

⁶¹⁰ Şükrü M.Elekdağ, "Bakış", Haydat Doktrini, <http://sukruelekdag.wordpress.com/2007/04/>(16.04.2012)

⁶¹¹ Laçiner, *a.g.e.*, s.158-162

⁶¹² Gündüz Aktan, *Açık Kriptolar, Ermeni Soykırımı İddiaları Avrupa'da Irkçılık ve Türkiye'nin AB Üyeliği*, Ankara:Aşına Kitaplar ,2006, s.66

Bu sorunun çözümü muhtemelen Dağlık-Karabağ anlaşmazlığının çözümünü beklemek zorunda kalacaktır.⁶¹³

Türkiye ilk defa olarak bir komşusu ile kara sınırlarını tamamen kapatmıştır. Hiçbir doğal kaynağı olmayan Karabağ Ermenistan ekonomisine yük olurken, Ermenistan tüm bölgesel entegrasyon çabalarının dışında kalmış, adeta kendi kendisini izole etmiştir.⁶¹⁴

Türkiye-ABD ilişkilerinin tezkere krizinin ardından bir türlü eski günlerine dönememesi Ermeni sorununda gündemde yer bulmasını sağlamıştır. Tek başına enerji boyutu dahi ABD'nin Ermenistan yerine Türkiye-Azerbaycan hattını desteklemesi için yeterlidir.⁶¹⁵

Ermenistan bu haliyle Amerika'nın Kafkasya stratejisinde büyük bir problem teşkil etmektedir ve bu problemin çıkış kapısı Türk-Ermeni uyuşmasından geçmektedir.⁶¹⁶

Ermenistan Azerbaycan'ın tutumu nedeniyle özellikle enerji alanında daha "riskli" kaynaklara yönelirken, Türkiye'nin tavrı sonucunda daha az kaliteli ithal malları daha pahalıya almak zorunda kalmıştır.⁶¹⁷

2006 sonu 2007 yılı boyunca Ermeni iddiaları ve Ermenistan ile ilişkiler tüm Türk -ABD görüşmelerinde mutlaka gündeme gelmiştir. Türkiye tek taraflı iyi niyet hamleleri yapmaktadır. "İyi niyet jestleri" denilen şey çoğu zaman ulusal çıkarlardan taviz anlamına gelmeyen bazı içi boş sözlerden veya davranışlardan ibarettir.⁶¹⁸

Ermeni karar tasarıları Türkiye'nin elini ABD karşısında gereksiz yere zayıflatmaktadır.⁶¹⁹ Dış politikada saldırgan emelleri olan, fiili durumlar yaratarak avantaj sağlamaya çalışan ülkelere karşı yatıştırıcı, alttan alıcı yaklaşımlar izlemenin, o ülkeleri büsbütün saldırgan hale getirdiği geçmiş tecrübelerden anlaşılıyor.⁶²⁰

---

⁶¹³ Makovsky, *a.g.m.*, s.362

⁶¹⁴ Laçiner, *a.g.e.*, s.541-542

⁶¹⁵ Laçiner, *a.g.e.*, s.474-497

⁶¹⁶ Laçiner, *a.g.e.*, s.251

⁶¹⁷ Nazmi Gül, *Şeytanla Dans: Ermenistan ve Nükleer Enerji*, Stratejik Analiz, cilt:2, no:17 Eylül 2001

⁶¹⁸ Öymen, *a.g.e.*, s.34

⁶¹⁹ Laçiner, *a.g.e.*, s.425-516

⁶²⁰ Öymen, *a.g.e.*, s.78

Türkiye’de bazı yazarların iddia ettiği gibi Ermeni soykırım yasa tasarıları Ermenistan’a rağmen yabancı meclislere sunulmamaktadır. Aksine Ermenistan Devleti özellikle Koçaryan döneminde teşvik edici ve işbirlikçi olarak bu tasarılar da önemli bir rol almıştır..⁶²¹

Türkiye’nin Ermenistan’a yönelik politikasının oluşumunda Azerbaycan faktörü ve Karabağ konusu önemli bir belirleyici faktördür. Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilere şekil veren diğer önemli faktör güvenlik sorunudur.⁶²²

Ermenilerin Soğuk Savaş sonrasında görünürde başarılı görünen stratejileri onlara zarar verecek bir hızda ilerlemektedir. Ayrıca Ermeniler geçmişte olduğu gibi diğer ülkelerin gücünü kullanarak Türkiye’yi köşeye sıkıştırma anlayışını hala terk edebilmiş değildir. Rusya’nın bölgesel hegemonyasını yeniden kurması konusunda Rus politikalarını destekleyen Ermenistan bu anlamda Kafkasya’da ki tek ”Rus Kalesi” haline gelmiştir.⁶²³

Diğer bir ifade ile Türkiye ve Azerbaycan ile sorunlarını çözmüş bir Ermenistan için hayatın çok daha kolay olacağı hemen hemen her alanda kolayca kendisini göstermiştir.⁶²⁴

Türkiye şu ana kadar Ermenistan’a daha çok “sopa” göstermiştir. Ancak bu politikanın birde “havuç” ayağı olması gerekir. Ermenistan bir yandan Türkiye’nin ve komşularının sınır bütünlüğünü tehdit etmekte, Azerbaycan örneğinde olduğu gibi ihlal etmekte, bunu yaparken de bu ülkeler ile ticaretini geliştirmeyi ummaktadır.⁶²⁵

Nüfusunun beşte üçünün ülke toprağında yaşamadığı Ermenistan hemen her bakımdan sıkışmış bir ülke. Bazı Ermenilere göre ise sorun, zamanında Türklerin ve Ermenilerin ortak hükümeti olan yapının sorgulanma ya da sorgulanmama meselesi. Ermeniler çoğu zaman Rusya’yı sorgulayamadıklarından Türkiye’yi sorguluyorlar.⁶²⁶

11.10.2009 tarihinde Türkiye ve Ermenistan arasında “İlişkilerin Geliştirilmesi Hakkında Protokol” ve “Diplomatik ilişkilerin kurulması protokol”leri parafe edildiği açıklandı. Türkiye’de bazı gazeteler “yüzyıllık tarihi sorun tarih oldu”

---

⁶²¹ Laçiner, *a.g.e.*, s.486-539

⁶²² Bal, *a.g.m.*, s.408

⁶²³ Hasan Kanpolat, “*Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya’daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu.*”, Stratejik Analiz, Cilt:1 Temmuz 2000, s.42-47

⁶²⁴ Sedat Laçiner, *Türk Ermeni İlişkileri*, İstanbul: Kaktüs Yayınları, Eylül 2004, s.277

⁶²⁵ Laçiner, *a.g.e.*, s.335-339

⁶²⁶ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s.337-338

türünden başlıklar attı. Atılan imzaların ardından Azerbaycan ile Türkiye ilişkileri gerildi. Zürih Protokolleri Azerbaycan ile ilişkileri bozarken Ermenistan ile ilişkileri düzeltmedi.⁶²⁷ Siz ne kadar istemesiniz de, Ermenistan ile sınırınız kapalı olsa bile insanlar gidiyor ve alış veriş yapıyor, gidiyor geliyor yani. Bu önüne geçilebilir bir şey değil.⁶²⁸

Ermenistan'ın coğrafi ve siyasi yönden "kuşatılmışlık hissi" veren jeopolitik özellikleri bir yandan korkularını artırmakta, diğer yandan ise kendisini savunma için gerekli araçları ona vermemektedir.⁶²⁹

Türkiye'nin jesti olarak 2010 yılında restore edilerek ibadete açılan Akdamar'da⁶³⁰ Türkiye Ermenileri Patrikliği Genel Vekili Başpiskopos Aram Ateşyan, gerçekleştirilecek ayinle ilgili, "İnanıyorum ki, Surp Haç Kilisesi'nin ayine açılması vesilesiyle artık Ermeni toplumu, diaspora da buraya akın edecek ve akıllarındaki bazı düşünceler değişecek" dedi.⁶³¹

b) Azerbaycan

Türkiye, 9 Kasım 1991 tarihinde Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 14 Ocak 1992 tarihinde tesis edilmiştir. Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan tarihi kapısı olan Kafkasya bölgesi, tarihte İpek Yolu, günümüzde ise Doğu-Batı enerji ve ulaştırma koridorları ile stratejik önemini korumaktadır.⁶³²

Ermeniler Azerbaycan topraklarının % 25'ini işgal edip binlerce insan öldürdüler.⁶³³

---

⁶²⁷ Özcan Yeniçeri, *Medeniyet İçi Çalışmanın Tarafı Haline Gelmek ya da Dış Politikada Küçük ABD Rolü Oynamak*, 2023 Dergisi, 15 Şubat 2012, s.21

⁶²⁸ Beril Dedeoğlu, "Türkiye'nin Türk Dünyası İle İlişki Kurması Rusya'ya Rağmen Olamaz", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.79

⁶²⁹ Laçiner, *a.g.e.*, s.153- 335

⁶³⁰ "Akdamar'da 11 Eylül'de Ayin Yapılacak",

<http://zaman.com.tr/haber.do?haberno=1166902&title=akdamarda-11-eylulde-ayin-yapilacak> (12.05.2012)

⁶³¹ "Akdamar Kilisesi'nde Yapılacak Ayin", <http://www.sondakika.com/haber-akdamar-kilisesi-nde-yapilacak-ayin-2983175/> (12.05.2012)

⁶³² Gül, *a.g.e.*, s.61

⁶³³ İnal Batu, "Türkiye Avrupa Birliği'ne Ne Kadar Yaklaşırsa Bölgesinde O Kadar Güçlü Olur", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.79

Türkiye uluslararası alanda Azeri görüşlerinin arkasında yer almanın yanı sıra, zaman zaman gevşemeler olsa da Azerbaycan'ın Ermenistan'a uyguladığı ambargoya katıldı ve Ermenistan'la diplomatik ilişki kurmaktan kaçındı Azerbaycan Türkiye'den hiçbir zaman Karabağ sorununa müdahalede bulunmasını resmi olarak talep etmedi. Türkiye'nin Azerbaycan'daki imajı büyük oranda Karabağ konusundaki tutumuna bağlı kaldı.⁶³⁴

Karabağ'da bulunan 160 bin Ermeni'nin, Yaklaşık 7,5 milyon nüfuslu Azerbaycan'ı askeri anlamda yenebilmesi bazı açıklamaları gerektirmektedir. Karabağ sorununun çözümü sadece Azerbaycan'la Ermenistan'ın problemini çözmekle kalmayacak Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin büyük ölçüde Azerbaycan olayına endekslenmiş olan bu ilişkilerin normalleşmesini, geliştirilmesini sağlayacaktır.⁶³⁵ Azerbaycan-İsrail ile ilişkilerini geliştirmiştir. Azerbaycan-İsrail askeri ilişkilerinin neleri kapsadığından çok, İsrail'in İran'a yönelik bir saldırıda Azerbaycan'ın nasıl bir işlev görebileceği sorusunu akıllara getirdi.⁶³⁶

Türkiye Azerbaycan ilişkileri Rusya için çok önemlidir. Çünkü bu ülke Türkiye ve İran ile buluşma noktası, Kafkasya'nın Orta Asya'ya açılan kapısıdır. Petrol zenginliği de belki hepsinden önemlidir. Rusya bu ülkeyi Türkiye'nin etki alanına bırakarak, diğer Orta Asya Cumhuriyetlerine örnek teşkil etmesini istememektedir.⁶³⁷

Azerbaycan kendisini Türkiye'nin müttefiki saymaktadır.⁶³⁸ 11 Eylül saldırılarından sonra yeni küresel strateji izleyen ABD hem Türkiye hem de Azerbaycan'la yakınlaşmaya başlamış, bu yakınlaşma ise Kafkasya'da yeni düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Amerika politikalarına göre Türkler Kafkasya'da ABD'nin uzun dönemli müttefikidir. Türkiye üzerindeki Amerikan baskıları Azerbaycan'da endişelere yol açmıştır. Türkiye'nin ulusal çıkarları ve Amerikan

---

⁶³⁴ Aydın, *a.g.m.*, s.402

⁶³⁵ Savaş Yanar, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, İstanbul: IQ Kültür Yayıncılık, Ağustos 2002, s.178-181

⁶³⁶ Çağrı Erhan, "İsrail İran'ı Vurursa Ne Olur?", Türkiye Gazetesi, 3 Nisan 2012

⁶³⁷ Yanar, *a.g.e* s.60-64

⁶³⁸ Hakan Taşdemir, "Kafkasya'daki Güvenlik Sorunları", (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002, s.230

baskıları nedeniyle sınırları Ermenistan'a açacağı düşüncesi Azerbaycan'daki korkuları artırmıştır.⁶³⁹

Ekim 2009'daki Zürih protokollerinin ardından Azerbaycan'ın Türkiye'ye yönelik politik duruşu "iki devlet, tek millet" retoriğinden "Türkiye'siz dış politika" pratiğine doğru eğilim göstermiştir. Ermenistan açısından beklentilerini karşılayamayan hükümet Azerbaycan'la ilişkilerde yeniden güven tazelemek için Zürih protokollerini rafa kaldırmıştır.⁶⁴⁰

Azeri- Ermeni ihtilafı halen Güney Kafkasya'da bölgesel istikrar, kalkınma ve işbirliğinin önündeki en temel sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Azerbaycan topraklarındaki Ermeni işgali sona erdirilmelidir. Türkiye sorunun çözümü konusunda üzerine düşeni yapmaya hazırdır.⁶⁴¹ Azerbaycan ve İran arasında yaşanan savaşın temel nedeni ise Bakü'nün, Tahran'ı Ortadoğu'da tecrit etmeye çalışan ABD- AB- İsrail bloğu ile geliştirdiği ortaklık stratejisidir.⁶⁴²

Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki uyum ve işbirliği, üç ülkenin topraklarından geçerek Hazar Denizinden batıya uzanması planlanmış veya inşaatına başlanmış petrol ve doğalgaz buru hatları ve ulaşım yol ve güzergâhlarının, Kafkasya'nın güneyinden Çin sınırına kadar uzatılması(ipek yolu Projesi) ile de desteklenmektedir.⁶⁴³

Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'in "iki devlet bir millet" sloganının içi; Azerbaycan'ın köksüz devlet geleneğinden kaynaklanan kaprisleri ve Türkiye'nin Azerbaycan'ın beklentilerini karşılayacak gücünün olmaması ABD'nin kendi menfaatleri oranında Türkiye'yi desteklemesi nedeniyle doldurulamamıştır.

Türkiye için Azerbaycan'ın yaşaması, güvenliği ve toprak bütünlüğü son derece önemlidir. Topraklarının yüzde yirmisi işgal altında olmasına karşın barış isteyen ve uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi arzusunu açıklayan da Azerbaycan'dır.⁶⁴⁴

---

⁶³⁹ Laçiner, *a.g.e.*, s.330-331

⁶⁴⁰ Hakan Boz, "Azerbaycan Dış Politikasının Manevra Sahaları", 2023 Dergisi, 15 Mart 2012, s.69

⁶⁴¹ Gül, *a.g.e.*, s.551

⁶⁴² Boz, *a.g.m.*, s.70

⁶⁴³ Taşdemir, *a.g.e.*, s.231

⁶⁴⁴ Yanar, *a.g.e.* s.209

c) Gürcistan

Türk-Sovyet sınırındaki Sarp köyünün merkezinde yer alan camiyi bile ikiye bölen suni sınırın soğuk savaş sonrası dönemde ortadan kalkması Kafkaslardaki iç dengeleri de, Türkiye'nin Kafkaslara bakış tarzını da doğrudan etkilemiştir.⁶⁴⁵ Sovyetlerin dağılmasından sonra Türk dış politikasının önemli açılımlarından biri haline gelen Kafkasya ve Orta Asya'nın güvenliği ve Türkiye'nin bölgeye ulaşımı için, Gürcistan kısa sürede en önemli ülke ve stratejik köprü başı haline geldi. Üstelik Hazar havzası doğal kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması konusunda da Gürcistan Türkiye'nin tercih ettiği güzergah oldu. Gürcistan'ın bağımsızlığı kazanmasından sonra Türkiye kısa sürede bu ülkenin en büyük ticaret ortağı haline geldi.⁶⁴⁶

Türkiye ABD'den sonra Gürcistan'a en çok yardımda bulunan ülke olup, yardımları, lojistik ve idari yardımdan askeri kuvvetlerin eğitimine kadar değişik alanları kapsamaktadır.⁶⁴⁷ Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze Ocak 2001'de gerçekleştirdiği Ankara ziyaretinde bu durumu “ Türkiye ile olan dostluk ilişkilerimiz Gürcistan'ın bağımsızlığının temel taşı oluşturmaktadır “ açıklamasıyla ifade etmiştir.⁶⁴⁸ Ayrıca 11 Eylül sonrası ABD'de bölgeye ilgi göstermeye başlamıştır. Bu çerçevede ABD Gürcistan'a asker göndermiş, Gürcü askerlerini eğitmek için programlar başlatmış, miktarı 60 milyon doları aşan bir askeri yardımda bulunmuştur.⁶⁴⁹

Ermeni faaliyetleri ve Ermenistan'ın Rusya ile olan yakın ilişkileri Gürcistan'ı Ermenistan'dan uzaklaştırırken Türkiye ve Azerbaycan ile yakın bir müttefik haline sokmaktadır.⁶⁵⁰

Kafkaslarda dış politika gündemimizin önemli maddeleri, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin de önemli maddeleridir. Dünyanın süper gücünün gündem maddeleri bizim de gündem maddelerimizdir. Bu durumda çok nadir ülke vardır. Kars- Ahılkelek- Tiflis- Bakü demiryolu projesidir. Bu demiryolu Kazakistan'a

---

⁶⁴⁵ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.125

⁶⁴⁶ Aydın, *a.g.m.*, s.416-418

⁶⁴⁷ Taşdemir, *a.g.m.*, s.233

⁶⁴⁸ Kamil Ağacan, “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Gürcistan İlişkileri”, İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.431-432

⁶⁴⁹ Laçiner, *a.g.e.*, s.256

⁶⁵⁰ Laçiner, *a.g.e.*, s.151

kadar gidecektir, oradan Çin'e ulaşacaktır.⁶⁵¹ Türk- Gürcistan askeri işbirliğinin son yansıması onarımını Türkiye'nin yaparak yeniden hizmete soktuğu Marnauli havaalanından Mart 2000'den itibaren Türk savaş uçaklarının da faydalanacaklarının açıklanması oldu.⁶⁵²

Türkiye ve Gürcistan arasında ulaştırma ve iletişim alanına ilişkin önemli projeler üzerinde çalışmaktadır. Rize Poti Deniz Altı Fiber Optik Kablo Projesi ve Kars- Tiflis Demiryolu Hattı Projesi etkisi itibarıyla iki ülke sınırlarını aşacak nitelikli projelerdir.⁶⁵³

Ermenistan, Gürcistan'ın ve Azerbaycan'ın NATO'ya girmesini istemiyor. NATO'nun bölgeye gelmesiyle birlikte üzerindeki baskının ve bölgesel gerilimin artmasından endişe ediyor. Türkiye başından beri Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne sahip çıkmış ve sonuna kadar bunu savunmuştur.⁶⁵⁴

Saakaşvili ve arkadaşları 2003'de iktidara gelirken ekonomik, sosyal ve siyasal istikrarın sağlandığı, ülke bütünlüğünün korunduğu ve NATO, AB gibi uluslar arası kuruluşlara üye olmayı vaat ederek büyük beklentilere yol açtı.⁶⁵⁵

Amerika'nın Karadeniz'e girmesi demek bu Transkafkasya'yı denetlemek demek. Montrö Anlaşmasıyla, Karadeniz ülkeleri, Batı saldırganlığına karşı güvence altına alınmıştı. Amerika Montrö'nün değiştirilmesinden söz etmeye başladı.⁶⁵⁶ İki ülke arasındaki yakınlaşma sonucu Gürcistan Türkiye'den pasaportsuz geçilen bir ülke olmuştur.

1.7. Suriye Bağlamında Türk- Amerikan İlişkilerinde Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal- Kültürel Etkileşim

Suriye Türkiye'nin en uzun sınıra sahip olduğu komşusudur. Bununla birlikte ilişkilerinde en ciddi problemlerle karşılaştığı komşusu da Suriye'dir. Türkiye ile

---

⁶⁵¹ Gül, *a.g.e.*, s.213-215

⁶⁵² Aydın, *a.g.m.*, s.420-421

⁶⁵³ Ağacan, *a.g.m.*, s.440-441

⁶⁵⁴ USAK Gürcistan- Rusya Krizi Değerlendirme Raporu, Krizin Türkiye'ye Bölgeye ve Küreye Etkileri, Ankara Eylül 2008

⁶⁵⁵ Reha Yılmaz, *Gürcistan'da istikrar Arayışları:5 Ocak 2008 Devlet Başkanlığı ve 21 Mayıs 2008 Parlamento Seçimleri*. Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, USAK Yayınları Cilt:3 Sayı:5 2008, s.182

⁶⁵⁶ Banu Avar, *Batı'nın Politikaları Bugün de Aynı " Böl ve Yut!"*, 13 Ülkede Batı Projeleri, İstanbul: Remzi Kitabevi, Haziran 2010, s.209-210

Suriye arasında sınır sorunu, su kullanım sorunu ve terörizm, diğer bir deyişle Suriye'nin Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren terör örgütlerini desteklemesi gibi sorunlar mevcuttur.⁶⁵⁷

ABD'nin komşusu Irak'ı işgaline “cehennemin kapısı açıldı” ifadesi kullanarak tepki veren Beşar Esad, karşı karşıya olduğu tehlikenin farkındadır.⁶⁵⁸

Türkiye'nin Suriye meselesinde çok derin ikilemleri var. Önce Esed'i dünyaya karşı sahiplendik. Şer eksenini ilan edilmiş bir ülkeden vizeleri kaldırdığımız bir komşu yaratmaya çalıştık. Bir yandan da NATO ile ilişkilerimizi sürdürerek Batı'daki ayağımızı sağlam basmaya gayret ettik ama olmadı. Esed beklenen dönüşümü yapamadı ve Türkiye açığa düştü.⁶⁵⁹

ABD, Ortadoğu'da hızlanan barış sürecinin “şahin” olarak anılan Suriye gibi ülkeleri de kapsayacak biçimde genişlemesi yönünde diplomatik atılımları başlatmıştır ve sürdürmektedir.⁶⁶⁰

Türkiye ile Suriye arasındaki gerginliklerden en fazla İsrail ve Yunanistan yararlanmaktadır. Türkiye Suriye ilişkileri gerginleştikçe Suriye ve Yunanistan birbirlerine daha fazla yakınlaşıyor.⁶⁶¹ Suriye ve Irak 1980'li yıllardan sonra SSCB'ye güvenerek PKK'ya destek vermiştir. Beyrut'ta PKK kampı kurulmuş ve yıllarca örgüt buradan yönetilmiştir.⁶⁶²

Türkiye 23 Ocak 1996'da Suriye'ye bir nota göndererek Öcalan'ın iade edilmesini sert bir dille istedi.⁶⁶³ Türkiye önce Suriye'yi kuşatma adına İsrail ile gizli açık pek çok askeri anlaşma imzaladı; ardından da 1998 yılında zamanın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in ağzından Şam'a karşı savaş açma tehdidinde bulunuldu. Sınırda askeri yığınak yapıldı.⁶⁶⁴

Türkiye ile savaşmaktan çekinen Suriyeli yetkililer, Ekim 1998'de Adana Mutabakatı adı verilen bir belgeyi imzalayarak Öcalan'ı 9 Ekim 1998'de Suriye'den

---

⁶⁵⁷ Yılmaz, “a.g.m, s.130-132

⁶⁵⁸ Gürler, a.g.e., s.383

⁶⁵⁹ Murat Aksoy, “PKK Taşeron Olarak Kullanılıyor”, Deniz Ülke Arıboğan İle Yapılan Röportaj, Yeni Şafak Gazetesi, 18.06.2012

⁶⁶⁰ İsmail Soysal, Ortadoğu Barış Süreci ve Türkiye, Yeni Türkiye, Yıl.1, Sayı.3, Mart-Nisan, 1995, s.341

⁶⁶¹ Davutoğlu, a.g.e., s.425

⁶⁶² Kaştan, a.g.m s.316 (12.05.2012)

⁶⁶³ Kürkçüoğlu a.g.m., s.559-560

⁶⁶⁴ Birol Akgün, “Türkiye'nin Üç-Buçuk Savaş Stratejisi”, Stratejik Düşünce, Mart 2012, s.48

çıkardılar. Öcalan'ın yakalanışında diplomatik, siyasi ve teknik açıdan büyük rol oynayan ABD böylece salt bir örgüt liderinin yakalanışının ötesinde Ortadoğu ve Türkiye politikası ve Kürt sorununa yaklaşımını da ortaya koyuyordu.⁶⁶⁵

1998'de Adana mutabakatı süreciyle başlayan Türkiye-Suriye ilişkilerinin 200 Mayıs'da Hafız Esad'ın ölümünden sonra daha da gelişmesi bu konuda elini çabuk tutan tarafın Türkiye olduğunu göstermiştir. Üç sene gibi kısa bir süre içinde Türkiye-Suriye ilişkileri geçmişin olumsuz etkilerini geride bırakarak geriye döndürülemez bir noktaya gelmiştir.⁶⁶⁶

Ahmet Davutoğlu'nun geliştirdiği "stratejik derinlik" kavramı çerçevesinde komşularla sıfır sorun, vizelerin kaldırılması, bölge ülkeleriyle ekonomik uyum gibi barışçı formüller uygulamaya konuldu. İki ülke ortak kabine toplantısı yapacak seviyeye geldi. Türkiye'nin en büyük şansı bölge ülkelerini iyi tanıması tüm aktörlerle diyalog içinde olması ve bölge ülkeleriyle olan güçlü kültürel, siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilerdir.⁶⁶⁷

Suriye ile ilişkilerimizde beyaz bir sayfa açılmıştır. Bu durum, Suriye Devlet Başkanı Sayın Beşar Esad'ın zahiren Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret vesilesi ile tescil edilmiştir.⁶⁶⁸ Son zamanlarda Suriye'nin Türkiye'ye karşı temel şikâyeti Türkiye'nin İsrail'le gelişen askeri ve ekonomik ilişkilerini içermektedir.⁶⁶⁹

ABD Suriye'yi Ortadoğu'da kapsamlı bir barışın anahtarı olarak görmekte ve Suriye ile olan ilişkilerini Ortadoğu barış süreci paralelinde yönlendirmeyi tercih etmektedir.⁶⁷⁰ Henry Kissenger'a atfen söylenen bir söz vardır ; " Orta Doğuda Mısır olmadan savaş, Suriye olmadan barış yapılamaz" diye. Gerçekten İsrail'in hem bölgedeki güvenliği hem de siyasi konumu açısından Suriye'nin konumu çok önemlidir. Suriye, PKK'ya yıllar boyunca destek vermiştir ve bunu da Adana protokolü ile itiraf etmiştir.⁶⁷¹

---

⁶⁶⁵ Uzgel, *a.g.m.*, s.396-397

⁶⁶⁶ Arı, *a.g.e.*, s.693

⁶⁶⁷ Akgün, *a.g.m.*, s.49-52

⁶⁶⁸ Gül, *a.g.e.*, s.84

⁶⁶⁹ Bostanoğlu, *a.g.e.*, s.423

⁶⁷⁰ Gürler, *a.g.e.*, s.140

⁶⁷¹ Mustafa Kibaroğlu, "Dış Politikada Duygusal Boyuta Çok Fazla Yer Yok", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.1854-185

ABD'nin- nasıl ki Kafkasya'da Ermenistan ile Türk dünyasından Türkiye'yi ayırmayı başardı ise- Türkiye'yi doğu ve güneyden çevreleme adına "dört parçada Kürdistan" ütopyasının bir an için bile vazgeçmediği görülmektedir.⁶⁷²

Seul'de Nükleer Güvenlik zirvesi öncesi yapılan görüşmede önce ve en uzun Suriye konuşuldu. Erdoğan, Suriye muhalefetinin genel karakterini ülkenin kendine özgü şartlarını ABD Başkanı'na anlattı. "Suriye halkı için zaman azalıyor" mesajını güçlü bir şekilde verdi. Obama da bir entegre stratejinin gereğine ve bütün muhalif unsurların da sürece katılması gereğine inanıyor. ABD Başkanı Obama, Türkiye'nin bakış açısına çok önem veriyor ve yol haritasının belirlenmesinde Erdoğan'ın önerilerini dikkate alıyor. İki lider, bu açıdan Rusya'nın da Suriye konusunda uluslararası hukuka uygun davranması gerektiğini belirtiyorlar.⁶⁷³

Başbakan'ın yaptığı açıklamalar da Türkiye'nin 2 Nisan'da yapılacak Suriye'nin Dostları Toplantısına bir yol haritası ile gideceği ve bu konuda ABD ile de fikir birliğine vardıklarını ortaya koyuyor. Türkiye ve ABD, Başbakan'ın da dile getirdiği üzere uluslararası hukuk çerçevesinde adımlar atma yolunu tercih edeceklerdir. ABD, Libya'da olduğu gibi geri planda kalarak düşük profilde görünmek istedi. "Geriden yönetme" olarak dile getirilen bu yaklaşımda Türkiye'nin ve diğer ABD müttefiklerin daha fazla görüldüğü ve hatta müdahalede başı çektiği görüntüsü⁶⁷⁴ oluşturdu.

İstanbul'da 70'ten fazla Batı ve Arap ülkesinin dışişleri bakanları, Suriye rejimi üzerindeki baskıyı arttırmak için "Suriye'nin Dostları" toplantısında bir araya geldi. Erdoğan, "Bir halkın mağduriyeti üzerinden çıkar sağlamaya çalışmıyoruz. Suriye yönetimi tarafından bize verilen sözler tutulmadı. Suriye rejimi halkının taleplerini şiddetle bastırmaya çalıştı" dedi.⁶⁷⁵

Bu toplantıda "Suriye Ulusal Konseyi, tüm Suriyelilerin meşru temsilcilerinden birisi ve Suriye muhalefet gruplarının altında toplandığı şemsiye kuruluş olarak tanımlanmıştır". İstanbul'daki temaslarda öne çıkan bir diğer gelişme de

⁶⁷² Esat Arslan, "Suriye'ye Müdahalede Göz Ardı Edilenler", 2023 Dergisi, 15 Mart 2012, s.41

⁶⁷³ Mustafa Karaalioğlu, "Obama Duyması Gerekenleri Duydu", Star Gazetesi, 26 Mart 2012

⁶⁷⁴ Mehmet Yegin, "Obama- Erdoğan Görüşmesi ve Suriye'ye Yönelik Somut Adımların Şifreleri", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2615> (30.03.2012)

⁶⁷⁵ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/04/120401_syria_friends_update.shtml (05.04.2012)

başta ABD olmak üzere bazı ülkelerin Suriyeli muhalifleri bir araya toplamak için gösterdikleri çaba oldu.⁶⁷⁶

Suriye halkının dile getirdiği talepler konusunda Türkiye'yle Amerika'nın ortak bir pozisyonu var, çünkü bunlar bizim de savunageldiğimiz değerler.⁶⁷⁷

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, NATO'lu meslektaşlarına Suriye yönetiminin Annan Planıyla elde ettiği şansı kötüye kullandığını söyledi. Davutoğlu, Suriye ordusunun ateş açarak Türkiye sınırında yaptığı ihlali, Esat rejiminin katliamından kaçarak, Türkiye'ye gelen 25 bine yakın Suriyelinin misafir edildiği çadır kentleri ve Suriye ordusunun sivillere yönelik süren saldırıları harita kullanarak slayt gösterisiyle aktardı.⁶⁷⁸

NATO şemsiyesi altında Afganistan'a giden Türkiye'nin "Müslüman'a kurşun sıkmakla" itham edildiği akıldan çıkarılmamalı. Türkiye'nin ABD'yi Suriye krizine müdahil etmesi gerekmektedir.⁶⁷⁹

Türkiye'yi Suriye konusunda Batılı ülkelerin peşine takılmış veya onların istediğini yapıyor gibi göstermeye çalışıyorlar. Bunu yaparken tabii ki bütün verileri, haberleri, bilgileri çarpıtıyorlar.⁶⁸⁰

ABD ve daha geniş anlamıyla Batı ittifakı ekonomik açıdan bölgede ve özel olarak da Suriye'de değişimi destekleyebilecek mali ve askeri manevraları yapabilecek durumda değil. Obama tamamen seçimlere endekslenmiş durumda ve bölgede olup bitenlere karşı güçlü bir ses yükseltemiyor. Batı ittifakı adına bu rol Türkiye'ye verilmiş gibi.⁶⁸¹

Türk RF-4E uçağının Suriye tarafından düşürülmesinden sonra Türkiye'nin Şam ile krizi askeri bakımdan tırmandırmayı tercih etmeme eğiliminde olduğudur. Türkiye enerjide Suriye'nin stratejik müttefikleri Rusya ve İran'a bağımlıdır. Enerji alanındaki misillemelere sonuna kadar açık bir ülkeyiz.⁶⁸²

⁶⁷⁶ <http://t24.com.tr/haber/suriyenin-dostlari-toplantisinde-hangi-kararlar-alindi/200749> (03.04.2012)

⁶⁷⁷ Ahmet Davutoğlu, "Adil Bir Ekonomik Düzen Gerekliyor Türkiye'yle Amerika'nın Suriye Konusunda Ortak Pozisyonu Var", Aydın (İstanbul Aydın Üni.Uygulama Gazetesi), Mart 2012-Nisan 2012.

⁶⁷⁸ "NATO'ya Suriye Brifingi", Yeni Akit Gazetesi, 20 Nisan 2012

⁶⁷⁹ Mesut Çevikalp, "Sınırdaki Tuzak", Aksiyon Dergisi, 16-23 Nisan 2012, Sayı.906, s.16-17

⁶⁸⁰ Yasin Aktay, "Suriye Dersleri", Yeni Şafak Gazetesi, 19 Mayıs 2012

⁶⁸¹ Deniz Ülke Arıboğan, "Suriye'de Rus Kapamı", Akşam Gazetesi, 27 Haziran 2012

⁶⁸² Kadri Gürsel, "Askeri Tırmanış Seçenek Değil", Milliyet Gazetesi, 25.06.2012

Suriye PKK için yeniden bir üs haline geldi 2 yıl önce sıkı fıkı dosttuk.⁶⁸³ Yapılan son açıklamalarda uçakta uçaksavarla vurulduğuna dair bir ize rastlanmadı.

Otuz yıldır süren “düşük yoğunluklu savaş” hâlinin maddi ve manevi sonuçlarını Türk halkı biliyor. Arap Baharının, “kendiliğinden” ulaşamadığı Suriye’de, rejimi değiştirme operasyonunun ön safında Türkiye’nin yer almış olması tartışılmaya devam edecektir. Türk askeri uçağını, böyle durumlar için yerleşmiş usul ve teamüllere uymaksızın düşürme kararı verenler, Türkiye ile Suriye arasında çıkacak sıcak bir çatışma hâlinin kendi ittifaklarını güçlendireceğini hesaplamış olabilirler.⁶⁸⁴

Türkiye, düşürülen askeri uçağa ilişkin Suriye’ye diplomatik nota verdi.⁶⁸⁵ Suriye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Cihad Makdisi, yaptığı açıklamada “olayın bir saldırı değil, kaza” olduğunu söyledi. Türkiye’ye karşı herhangi bir düşmanlık yoktu, sadece egemenliğimiz için savunmada bulunuldu.⁶⁸⁶

Dokuz insanımızı mavi Marmara’da İsraililer öldürdü. İki pilotumuzu da Suriye vurdu. Benim bildiğim kadarıyla cumhuriyet tarihi boyunca, Akdeniz’de bu kadar kısa zamanda bu kadar çok insan kaybetmedik biz.⁶⁸⁷ Sözleriyle Ahmet Altan halkımızın büyük bir bölümünün hissiyatını ortaya koymaktadır.

Davutoğlu: “niyet ne olursa olsun, silahsız bir uçağa gösterilen böyle bir tepkiyi biz sorgularız. Kimse Türkiye’nin ulusal güvenlik algısına yönelik tavır gösteremez ve bizim kapasitemizi sınamamaz. Fevri davranmadan, gereksiz riskleri almadan ama büyük devlet olmanın gereğine yerine getirecek bir çizgi izliyoruz. Türk kamuoyu olgunluğunu gösterdi”⁶⁸⁸ açıklamasını yaptı.

Türkiye NATO’nun 4.maddesi çerçevesinde NATO ülkelerini danışma toplantısına çağırdı.⁶⁸⁹ Bölgede demokratikleşmenin simgesi olan ve geçmişinde 1

---

⁶⁸³ Nazlı Ilıcak, “Savaşa Hayır”, Sabah Gazetesi, 25.06.2012

⁶⁸⁴ Okay Gönensin, “Buradan Savaş Çıkamaz”, Vatan Gazetesi, 25.06.2012

⁶⁸⁵ “Ankara’dan Şam Yönetimine Nota!”,

<http://yenisafak.com.tr/Politika/?t=24.06.2012&i=390815&k=b1>, (24.06.2012)

⁶⁸⁶ “Suriye’den Açıklama: Türkiye Düşman Değil”,

<http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=24.06.2012&i=390787&k=b6> (24.06.2012)

⁶⁸⁷ Ahmet Altan, “Uçak”, Taraf Gazetesi, 24.06.2012

⁶⁸⁸ “Uçağımız Uluslararası Sularda Vuruldu”, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/753370-ucagimiz-uluslararasi-sularda-vuruldu> (24.06.2012)

⁶⁸⁹ “Bu Bir Savaş İlanı Değil Ağır Tahriktir”,

Mart tezkeresi deneyimi bulunan Türkiye, Suriye'yi özür dileme noktasına çekerse diplomatik sahada önemli bir hamle yapmış olur ve “yumuşak güç” olarak etkinliğini sürdürür.⁶⁹⁰

Olayın Suriye kadar Esat rejimine destek veren ülkelerle bağlantısı da göz önünde tutulmalı”dır.⁶⁹¹ Maalesef insan hayatını hiçe sayan bir ittifakla karşı karşıyayız. BM Güvenlik Kurulu üyesi bazı önemli ülkeler, Esed rejiminin düşmesini istemiyor. Ancak Esed, yanlış üstüne yanlış yaparak bir de PKK'ya yeni kamplar kurdu.⁶⁹² Suriye'de yaşanan krizi Ortadoğu'daki nüfuzlarını artırmak için kullanan Rusya, Çin, İran eksenli doğu bloğu olarak nitelendirebileceğimiz ülkelere karşı ABD öncülüğündeki Batı'nı Şam üzerinden derinleşen gerginliği yeni bir ”soğuk Savaş”a kapı aralamaktadır.⁶⁹³

Son dönemde de en ciddi saldırılar PKK'nın Suriye kanadından geldi, büyük saldırıların çoğu dış kaynaklı ve Suriye merkezli olarak geliyor.⁶⁹⁴ Bundan yaklaşık bir yıl önce Türkiye ile Suriye arasındaki yüksek düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi bakanlar toplantıları yapılıyordu. İki kardeş ülke arasında vize zorunluluğuna son veriliyordu. İkili ve iyi ilişkiler o noktaya varmıştı ki, Suriye Devlet Başkanı Başar Esat, ”Silah bırakılırsa dağdaki Suriyeli PKK'lıları alırsınız” diyordu.⁶⁹⁵

Suriyeli yöneticiler halka totaliter tutumlarını kabul ettirebilmek için kendilerini İsrail ile sürekli mücadele eden idare olarak lanse ediyorlardı. Oysa Suriye'nin İsrail'e karşı ciddi hiçbir girişiminin bulunmadığı çok açıktır. Halk artık bu korkutmalarla kendi hasletlerini yansıtmayan idareden kurtulmak istemektedir. Türkiye'nin “bölgesel süper güç” iddiası, Türk dizileri Ortadoğu'da çok popüler olduğu için değil, Türkiye ekonomik olarak büyüdüğü, komşu ülkelerin meselelerine “burnunu sokmaya” başladığı ve Mavi Marmara'yla İsrail'e kafa tuttuğu için oluştu.

<http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/barlas/2012/06/24/bu-bir-savas-ilani-degil-agir-tahriktir>
(24.06.2012)

⁶⁹⁰ “Uçak Düşürme Bir Tuzak mı?”, <http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/ovur/2012/06/24/ucak-dusurme-bir-tuzak-mi> (24.06.2012)

⁶⁹¹ Okan Müderrisoğlu, “Dışta Vuruldu İçeriye Düştü”, Sabah Gazetesi, 24.06.2012

⁶⁹² Ekrem Dumanlı, “Suriye İran İşte Çetin İmtihan”, Zaman Gazetesi, 2 Nisan 2012

⁶⁹³ Amine Yazıcı, “Dünya Suriye Üzerinden Yeniden Kutuplaşıyor”, Stratejik Düşünce Dergisi, Mart 2012, s.65

⁶⁹⁴ Aksoy, “a.g.r,

⁶⁹⁵ Yeniçeri, a.g.m, s.21

Türkiye tarihi bir andan geçiyor. Vereceği tepki ne ölçüde sert olursa, Beşar Esad rejiminin çöküşünü o ölçüde hızlandıracak. Yumuşak olursa, risk almamış atılmamış olacak, ancak “süper güç”, “caydırıcılık” ve “bölgesel liderlik” iddiası da zayıflamış olacak.⁶⁹⁶

Suriye krizi giderek uluslararası kamuoyunda “kendi halkına karşı katliam yapan devlet” sorunu olarak kayıtsız olunması zor bir olay olarak ilk başta Suriye devletinin bir krizidir. Türkiye'nin Suriye ilgili genel stratejisi de Esad rejiminin gitmesidir ve bunu sağlayabilmek için doğru ve sağlam adımlar atması gerekiyor. Uçağı düşürülmüş bile olsa fevri adımlar atıp sorunu Türkiye ile Suriye arasındaki bir meseleye indirgemek gibi bir hata yapamaz.⁶⁹⁷ Eğer Suriye'deki rejim varlığını devam ettirirse Türkiye yaptığı sert çıkışları sonrasında nasıl bir manevra yaparak yoluna devam edebilecektir? Eğer böyle bir manevra alanı kalmadıysa neredeyse ellerinden gelse Türkiye'yi Suriye'ye saldırtacak savaş tamamlarının daha iyi bir planı mı vardır?⁶⁹⁸

2- 1990'lı Yılların Türkiye'ye Sağladığı Açılım İmkânları

Türkiye Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Balkanlarda, Ortadoğu'da, Kafkaslarda, Orta Asya'da Karadeniz'in kuzeyinde ve hatta Pakistan'dan Endonezya'ya kadar dostları olduğunu, dost ve akraba toplulukların bulunduğunu keşfetti. Türkiye'nin çevresi ile ilişkileri düzelmeye ve ticareti artmaya başladı.⁶⁹⁹ Soğuk Savaşın sona ermesi Türkiye'nin önüne hem yeni fırsatlar hem de sorunlar getirdi.⁷⁰⁰

Ortadoğu'da olduğu kadar Orta Asya ve Kafkasya bölgelerindeki istikrarsızlık ve çatışmalar, eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki belirsizlikler ve Orta Asya'nın petrol ve doğal gaz kaynakları için devletler arasında ortaya çıkan rekabet Türkiye'nin istikrarlı, demokratik, laik ve batıya dönük bir devlet olarak önemini

---

⁶⁹⁶ Aslı Aydıntaşbaş, “ Liderlik ve Barış Arasında Zor Seçim”, Milliyet Gazetesi, 25.06.2012

⁶⁹⁷ Yasin Aktay, “Allah İslah Etsin”, Yeni Şafak Gazetesi, 30 Haziran 2012

⁶⁹⁸ Murat Çemrek, “ Türkiye Modeli ve Tecrübesi Arasında Arap Baharı”, Stratejik Düşünce Ocak 2012, s.22

⁶⁹⁹ Bal, a.g.m., s.40-41

⁷⁰⁰ Bal, a.g.m., s.388-399

daha da artırmıştı. ABD hala Ortadoğu'ya ulaşmak için güvenilir yollara ve bölgede etkili olabilmek için sağlam müttefiklere ihtiyaç duymaktaydı.⁷⁰¹

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Türkiye'nin etrafındaki tüm bölgeler istikrarlaştı. Bu gelişmeler Türkiye'yi dünya politikasında çevre olmak yerine merkez haline getirdi. Bu durum ise ABD'yi Türkiye'yi işbirliğine teşvik etti. Bu nedenle ABD Türkiye ilişkileri zayıflamak yerine güçlendi hatta bu ilişkiler stratejik ortaklık olarak adlandırılmaya başlandı. Soğuk savaş sonrası dönemde ABD ve Türkiye hem bölgesel, hem de küresel seviyede işbirliği yapmaya başladı.⁷⁰²

Amerikalı gözlemciler, kargaşa içindeki Ortadoğu'nun istikrara kavuşması için dayanak noktası olarak güçlü ve demokratik süreçlerde kök salmış bu yeni Türkiye'nin varlığını taktirle karşılamaktadırlar.⁷⁰³ Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Türkiye, kendisine yönelen tehditlerin kuzeyden güneye kaydığını tespit etmiştir.⁷⁰⁴

Soğuk Savaş sonrası gelişmeler Türkiye'nin jeostratejik derinliğini de tüm Avrupa'yı etkileyecek şekilde artırmıştır. Türkiye bölgede bir istikrar unsurudur. Avrasya petrol ve doğalgazının Avrupa'ya taşınma güzergahıdır. Hazar Denizi ve Doğu Akdeniz hattının doğusundaki petrol rezervleri tüm dünya petrollerinin % 72'sini teşkil etmektedir.⁷⁰⁵

Türkiye'nin Doğu ile Batı arasındaki köprü rolü her zamankinden daha çok vurgulanır hale gelmiştir. Türkiye artık içine kapalı bir sistem oluşturarak dünya siyasi coğrafyasının sıradan bir birimi şeklinde varlığını idame ettirme şansına sahip değildir.⁷⁰⁶

Doğu- batı çatışmasının sona ermesi ve Türkiye üzerindeki Sovyet tehdidi ipoteğinin kalkması Türkiye'nin dış politikadaki hareket alanını genişletmiştir. Türkiye, batı ve ABD ile ilişkilerinde temel belirleyici unsurlardan biri olan güvenlik

---

⁷⁰¹ Uslu, *a.g.e.*, s.265

⁷⁰² Bal, *a.g.m.*, s.157

⁷⁰³ Kınzer, *a.g.e.*, s.219

⁷⁰⁴ Yılmaz, *a.g.e.*, s.130

⁷⁰⁵ Armağan Kuloğlu, "21. Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye", İdris Bal (ed), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.934

⁷⁰⁶ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.92-93

kaygısı Sovyet etkisi altındaki Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerinde de mesafeli olmasına yol açmıştı.⁷⁰⁷

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD tek süper güç olarak, hem de uluslararası teşkilatlar üzerinde, özellikle BM ve NATO içindeki belirleyici rolüyle, Türkiye için çevresindeki sorunlarla ilgilenme bağlamında en iyi ortak haline gelmiştir.⁷⁰⁸

Soğuk Savaş sonrası dönemde Ortadoğu ve çevre bölgelerde Türkiye'ye her anlamda daha fazla ihtiyaç duyan ABD Baba Bush, Clinton ve oğul Bush dönemlerinde Türkiye'yi Kafkaslar ve Ortadoğu'da ABD politikalarının uygulanmasında en önemli aktörlerden biri olarak görmüştür.⁷⁰⁹

Türkiye, İran ile Birleşik Devletler, Suriye ile Irak, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki gerilimi yumuşatmaya gayret etmektedir. Diğer hiçbir ülkenin diplomatları hem Tahran'da, hem de Washington'da, hem Moskova'da hem de Tiflis'te aynı ölçüde iyi karşılanmaz. Başka hiçbir ulus Hamas, Hizbullah ve Taliban tarafından saygı görürken İsrail, Lübnan ve Afgan hükümetleri ile iyi ilişkiler kuramaz.⁷¹⁰

ABD'nin Türkiye'yi Avrasya dengelerinde önemli bir bölgesel stratejik partner olarak görmesi ve bu doğrultudaki senaryoların yaygın bir şekilde kullanılması, yeni konjonktürde Asya dengelerinde küresel bir aktörün desteğini alarak girme temayülü içindeki Türkiye'de de genellikle uygun bir stratejik seçenek olarak görülmüştür.⁷¹¹

11 Eylül'den sonra dış ve güvenlik politikalarını yeniden yapılandıran ABD'nin yeni stratejisinde Türkiye ve Azerbaycan'ın önemi tahminlerin üstünde bir artış göstermiştir. Bu süreçte siyasetten din anlayışına kadar Türk modeli diğer Müslüman ülkelerden sıyrılarak ABD politikalarına en uygun model haline gelmiştir.⁷¹² Davutoğlu'nun "komşularla sıfır sorun" politikası gerçekten bazı

---

⁷⁰⁷ Arı, *a.g.m.*, s.688-689

⁷⁰⁸ Davutoğlu, *a.g.e.* s.469-472

⁷⁰⁹ Laçiner, *a.g.e.* s.137

⁷¹⁰ Kinzer, *a.g.e.*, s.217

⁷¹¹ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.492-493

⁷¹² Laçiner, *a.g.e.*, s.301

bölgelerde başarılı oldu. Balkanlar ve (kuzey ve Sahra altı) Afrika'sının ikisi de Türkiye'nin diplomatik ve kalkınma yardımlarından yararlandılar.⁷¹³

Amerikan başkanı, Bill Clinton'ın sözlerini unutmayalım:"20.yüzyılın ilk elli yılını Türkiye belirledi.'!yüzyılın ilk elli yılını da Türkiye'nin alacağı doğrultuda şekillenecek!"⁷¹⁴

III. Bölüm

11 Eylül Sonrası Türk- Amerikan İlişkileri

1- 11 Eylül Sendromu

11 Eylül 2001 sabahı ABD'de aniden bir jet yolcu uçağı Dünya Ticaret Merkezinin kuzey kulesine daldı. Yirmi dakika sonra ikinci uçak güney kuleyi biçti. Bir saat içinde üçüncü bir uçak Pentagon'un batı tarafına düştü. Dördüncü uçak bir tarlada parçalandı. "Neden bizden nefret ediyorlar?" Çoğu Amerikalı soruyu böyle sordu.⁷¹⁵

Her kim yapmışsa, dünyanın en güvenli ve denetimli ülkesinde Başkan Bush'un uçağına bile en gizli şifreleri kırarak, Şimdi sıra Air Force One'da!" tehdidi yapılabildiği. Amerika, her nasılsa düşmanını çok kolay tespit edivermişti: Usame bin Ladin Zaten geçmişte de Amerikan hedeflerine yönelik bombalı saldırıları olmuştu.⁷¹⁶ Amerikanın Orta Asya'ya yerleşmesi için bir bahane gerekiyordu, adı Usame oldu.⁷¹⁷ El Kaide örgütünün gerçekten saldırıların sorumlusu olup olmadığı konusunda deliller çok açık değildir.⁷¹⁸

Bush yönetimi terörizme karşı zor ve karmaşık bir plan çizmeye kalkıştı, buna tek bir basit ve sıradan elemanı eklemek gerekir: Amerika Fars körfezi petrol

---

⁷¹³ W. Tesfa- Yohannes, "*US-Turkish Relations, Arab Spring and Fallout in Turkish-Israeli Friendship*", http://www.bilgesam.org/en/index.php?option=com_content&view=article&id=385:-where-to-go-from-here-current-us-turkish-relations-in-light-of-the-arab-spring-and-fallout-in-turkish-israeli-relations&catid=98:analizler-abd&Itemid=132 (18.03.2012)

⁷¹⁴ Avar, *a.g.e.*, s.89

⁷¹⁵ Arthur Goldschmidt Jr., Lawrence Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, (çev) Aydemir Güler, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2007, s.548

⁷¹⁶ Aydoğan Vatandaş-Mustafa Aydın, *11Eylül Senaryosu: Kod Adı Kılıçbalığı*, İstanbul: Karakutu Yayınları,2002 Haziran, s.31-33

⁷¹⁷ Avar, *a.g.e.*, s.123-141

⁷¹⁸ İbrahim Kaya, "*11 Eylül Saldırıları ve Sonrası Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale*", *Stratejik Analiz*, cilt.2, sayı.19, 2001, s.105.

tüketimini azaltmalıdır. Böylece kendi parasıyla teröristlerin kasalarının dolması olasılığını azaltabilir.⁷¹⁹

11 Eylül 2001 olayı, ABD'nin dünyanın başlıca güç merkezleriyle olan ilişki bağlamını temelden değiştirerek geniş çaplı yeni fırsatlar yarattı. 11 Eylül sonrasında ABD dış politikasında radikal değişiklikler ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerin merkezine terörle mücadeleyi koyan ABD, önce bir "şer eksenini" çizmiş ardından da teröre karşı ilan ettiği topyekûn savaşla, dış ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştır.⁷²⁰

Sovyetler dağılınca Amerika düşmansız kalmıştı."Şimdi yeni komünistler bulması lazımdı "Yeni Dünya düzenine direnen devletler şer ekseninde ilan edilecek ve "yeni komünist" onlar olacaktı. Bu devletler ne tesadüftür ki, enerji kaynakları ve enerji yolları üzerinde bulunan devletlerdi.⁷²¹

Geçiş döneminin ilk safhasında tek süper güç olarak kalan ABD'nin önderliğinde yeni dünya düzeni kurulacağı fikri, Körfez ve Somali çıkarmaları gibi uluslar arası müdahalelere meşruiyet kazandıran bir retorik olmaktan öteye geçememiş ve uluslar arası ekonomi-politikte ortaya çıkan güçler dengesi kendi kurallarını dikte ettirmiştir.⁷²²

11 Eylül sadece Amerika'nın dış politikası açısından değil, uluslararası sistemde İslam ve batı coğrafyasında önemli bir kırılma noktası oluşturdu, bir takım gerginliklere yol açtı. Bu gerginliklerin giderilmesinde Birleşmiş Milletler nezdinde yürütülen " Medeniyetler İttifakı Projesi " nde Türkiye'nin eş başkanlık yürütüyor olması, Suriye ve İsrail arasında ara bulucu konuma gelmesi, Filistin sorununda İsrail'i eleştiren pozisyonu, Türkiye'yi hep çok daha ileri bir noktaya taşımıştır.⁷²³

11 Eylül Amerika Birleşik Devletlerinin küresel güç olma konumunu devam ettirmek konusunda aradığı meşruiyeti sağlayan, ancak bedeli masum sivil halkın kanıyla ödendiği bir gelişme olmuştur.⁷²⁴

---

⁷¹⁹ Gregg Easterbrook, "Why This War Is Also About Oil", <http://www.tnr.com/article/politics/pumped> (14.04.2012)

⁷²⁰ Onay, a.g.e., s.44-45

⁷²¹ Avar, a.g.e., s.37

⁷²² Davutoğlu, a.g.e., s.76

⁷²³ Zeynep Dağı, "Türkiye Önemli Bir Çekim Merkezi Haline Geliyor ", *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.2* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.138

⁷²⁴ Onay, a.g.e., s.171

2-1.1. Afganistan'ın İşgali

11 Eylül kurbanlarının talihi karşısında, dünyanın geri kalan kısmı da aynı şekilde dehşete kapılmış olmasına rağmen, New York ve Washington saldırılarına aynı tarz tepkiyi göstermemiştir. Amerikan daimi üslerinin İslam'ın kutsal toprakları olan Suudi Arabistan'a kurulmasından sonradır ki bu mücahitler ABD aleyhine döndüler.⁷²⁵ Afganistan ABD'nin enerji güvenliği politikaları açısından önemli bir yer işgal ediyordu. ABD'nin amacı, Orta Asya Cumhuriyetlerini Rusya'nın nüfuzundan kurtarma ve İran'a yaklaşmalarını da engellemektir.⁷²⁶

Kimin yaptığı konusunda hala bir yığın kafa karışıklıkları bulunan 11 Eylül hadiselerini bahane eden batılı devletler Afganistan'ı işgal ettiler. Müslümanların yaşadığı topraklar batılı devletlerin askeri varlıklarının neredeyse bütününi yığdıkları askeri bir garnizona dönüştü.⁷²⁷

11 Eylül saldırısı, ABD'ye Afganistan bağlantılı askeri önlemleri gerçekleştirebilmek için gerek duyduğu meşruiyetini kazandıran bir etki yaratmıştı. ABD, uluslar arası alanda hiçbir tartışmaya izin vermeyecek kadar açık olan bu olay sonrasında saldırıya uğrayan ülke durumu gereği bir "meşru müdafaa" hakkı ve buna bağlı bazı ayrıcalıklar kazandı.⁷²⁸ Bush yönetimi Ortadoğu'da demokrasiyi teşvik konusunda kararlı idi. Irak ve Afganistan'da girdiği savaşlarda Amerikan halkına giden bilgileri filtrelemek istedi. Washington'un zihniyeti "ya bizimlesiniz ya da karşımızdasınız" söylemiydi.⁷²⁹

Dünyanın en zengin devleti, yeryüzünün en yoksul ülkelerinden birini, Afganistan'ı iki ay boyunca acımasızca bombaladı ve ardından işgal ederek, CIA yetiştirmesi⁷³⁰ Usame Bin Ladin'i koruduğunu iddia ettiği rejimi devirdi. Gözü

---

⁷²⁵ Garaudy, *a.g.e.*, s.126

⁷²⁶ Fatma Taşdemir, "Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002, s.286-290

⁷²⁷ Abdurrahim Şen, "Kontrollü Geçiş Doktrini", <http://www.timeturk.com/tr/makale/abdurrahim-sen/kontrollu-gecis-doktrini.html> (21.03.2012)

⁷²⁸ Onay, *a.g.e.*, s.49

⁷²⁹ Wadah Khanfar, "Not Coming to America, The U.S. Censors Al Jazeera for No Good Reason", Newsweek, February 14, 2011, s.14

⁷³⁰ Vatandaş- Aydın, *a.g.e.*, s.146

dönmüş saldırganlık o boyuttaydı ki, yöneticiler savaşı bile ciddiye almaz olmuşlardı.⁷³¹

Soğuk savaşı bitiren nihai hamleler de karşılıklı etki alanlarının geçiş bölgelerini ve düğüm noktalarını barındıran Afganistan üzerinde yapılmıştır. Afganistan çift kutuplu süper güç rekabetinin de sonucunu tespit etmiştir.⁷³²

Bu kez söz konusu olan Sovyet tehlikesi değil, El Kaide bağlamında terör tehlikesiydi.⁷³³ Afganistan'ın işgali El-Kaidenin ana üssü olması iddiası ile gerekçelendirilmiştir. Afganistan'ın işgali Birleşik Devletlerin yeni keşfedilmiş askeri cesaretini mükemmel bir gösterisiydi. Akıllı bombalar 1991 deki Körfez Savaşı'ndan beri daha akıllanmışlardı.⁷³⁴

Türkiye'de Bakanlar Kurulu 1 Kasım'da Afganistan'a asker gönderme konusunda karar aldı. ABD-İngiliz politikası, 2001-2002'de Afganistan'ın acımasızca bombalanmasının orada kalıcı ABD üsleri ve dinleme üsleri kurulmasının, El Kaide terör şebekesinin kökünün kazınması için zorunlu olduğunu öne sürdü, böyle bir niyet vardıysa bu yoksul ve perişan halklara karşı zalimce askeri kuvvet kullanmadan, istihbarat ve diğer gözetim araçları ve ekonomik yöntemlerle gerçekleştirile bilirdi.⁷³⁵

ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonucu İran büyük bir bela olarak gördüğü Taliban'dan kurtuldu. Ancak bölgeye ABD'nin yerleşmesi ile Orta Asya petrolerinin kendi topraklarından geçme ihtimali tamamen ortadan kalktı.⁷³⁶

ABD'nin Taliban yönetimini devirmesinin ardından 2002 yılı başında Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) Afganistan'ın başkenti Kabil'de konuşlandırılmıştır.⁷³⁷ ISAF'ın amacı, Afganistan'daki radikal grupların, başta El-Kaide'nin, terör yoluyla başka ülkelere zarar verilmesinin önüne geçilmesi ve Afganistan'da istikrarın sağlanmasıydı. 2004-2006 arasında NATO'nun Afganistan'daki Kıdemli Sivil Temsilcisi görevini de Hikmet Çetin aldı.⁷³⁸ Bu

---

⁷³¹ Gerger, *a.g.e.*, s.484

⁷³² Davutoğlu, *a.g.e.*, s.113

⁷³³ Arı, *a.g.m.*, s.97

⁷³⁴ Soros, *a.g.e.*, s.59-60

⁷³⁵ Fouskas, *a.g.e.*, s.45-75

⁷³⁶ Taşdemir, *a.g.m.*, s.291

⁷³⁷ Gürler, *a.g.e.*, s.342

⁷³⁸ Beril Dedeoğlu, "Türk Askeri Afganistan'da Ne Arıyor", Star Gazetesi, 21 Mart 2012

görevini 2006 Ağustos ayında tamamladı.⁷³⁹ Bugün elli kadar ülkeden yaklaşık 135 bin asker Afganistan'da görev yapıyor ve Türkiye de bunlardan biri.⁷⁴⁰

Türkiye Afganistan'da menfaatleri olan bir ülkedir. Ne var ki 11 Eylül saldırıları ile ortaya çıkan krizin başından itibaren Türkiye pasif ve duygusal bir yaklaşım sergilemiştir.⁷⁴¹

Türkiye, çatışmalarda Taliban'a karşı zemin kaybeden Batılı güçlerin birçok telkinine rağmen muharip bir güç olarak değil ülkenin yeniden inşasında rol oynamak için Afganistan'da olduğunu belirtmiştir. Afgan insanı ile silahlı çatışmaya girmeyen ve Afganistan'ın yeniden inşasında önemli bir rol oynayan Türkiye, aynı zamanda kültürel ve dini bağlar nedeniyle Afgan insanı tarafından farklı bir yerde konumlandırılmaktadır.⁷⁴²

Amerika'nın tarihindeki en uzun savaş haline gelen Afganistan savaşı 11 Eylül hadiselerinden sonra Elkaide örgütünü "dağıtmak", Afganistan topraklarını bir üs olarak kullanmasını sona erdirmek ve Taliban rejimini yıkıp Afganistan'ı demokratik bir ülkeye dönüştürmek amacıyla "Sonsuz Özgürlük" operasyonu kod adı ile başlatılmıştı. 11. Yılıni dolduran savaş Taliban rejimini yıkmada dışında hedeflerine ulaşamadı.⁷⁴³

ABD yönetimi; 11 Eylül saldırılarının sorumlusu El Kaide örgütünün lideri Usame bin Ladin'in öldürüldüğünü duyurdu. Amerikalı yetkililer, "Dünyanın en çok aranan teröristinin cenazesini kabul etmek isteyen bir ülkenin bulunması zor olacaktı. Bu yüzden ABD onu denize gömmeye karar verdi" dedi.⁷⁴⁴

Ladin Rusların Afganistan'ı işgali sonrasında yeşil kuşak projesinin bir uzantısı olarak ABD ajanları tarafından yetiştirilip, Afganistan'da mücadele için görevlendirilmişlerdi.⁷⁴⁵

---

⁷³⁹ Hikmet Çetin, http://tr.wikipedia.org/wiki/Hikmet_%C3%87etin (15.03.2012)

⁷⁴⁰ Dedeoğlu, *a.g.m*

⁷⁴¹ Taşdemir, *a.g.m.*, s.299-300

⁷⁴² Hasan Selim Özerterem, "Afganistan'da Türk Askerinin Ne İş Var?", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2610> (28.03.2012)

⁷⁴³ Mahmut Osmanoğlu, "Afgan Batağından Çıkma Çabasındaki NATO", Yeni Şafak Gazetesi, 21 Mayıs 2012

⁷⁴⁴ <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2011/05/02/usame-bin-ladein-oldu?paging=1> (05.05.2012)

⁷⁴⁵ Kuloğlu, "a.g.m s.937

ABD önderliğindeki koalisyon güçleri ülkede güvenlik ve asayişini yeniden tesis etmekte zorlanmakta, durum gittikçe kötüleşmektedir. Güvenliğin sırf askeri yöntemlerle düzeltilmeyeceği ortaya çıkmıştır.⁷⁴⁶

ABD çok enteresan bir biçimde Obama döneminin iddialarına pek de uymayacak bir şekilde Afganistan'a tekrar asker gönderme konusunda bir çabaya girişti. Türkiye'den bu manada istediği destek karşılık bulmadı. Türkiye oraya muhalif güç gönderme konusunda ABD ile aynı görüşte değil.⁷⁴⁷

Güvenliğin olmadığı Kabil sokaklarında ülkeye gelen yabancılar dahi Türk bayraklı araçlar ile dolaşmış. Bu durum Türkiye'nin bölgedeki önemini, yani yumuşak gücünü açıkça gözler önüne sermektedir.⁷⁴⁸

2.2. Bölgede Türk- Amerikan İlişkilerinde Örtüşen Alanlar

Belirli dönemlerde bazı ülkeler arasında yakın ilişkiler ve işbirliği mevcutsa bu o devletlerin çıkarlarının birbirleri ile örtüştüğü, aralarında çıkar birliği olduğu anlamına gelir.⁷⁴⁹

Avrupalı devletler Türkiye'ye karşı Kürt sorunuyla ilgili olarak yoğun insan hakları suçlamalarında bulunurken, Amerikan yetkilileri genelde Türk makamlarının anarşi ve terörle mücadele gösterdikleri başarıyı taktir etme yolunu seçiyorlar.⁷⁵⁰

20.yüzyıl sonunda Ortadoğu'da Türk ve Amerikan çıkarları, her zamankinden daha büyük bir paralellik göstermektedir.⁷⁵¹

Türkiye'nin ABD ile ilişkileri soğuk savaş döneminde olduğundan daha önemlidir. Türkiye coğrafyası ve dinsel çeşitliliği nedeniyle,21.yüzyılda ya doğu ile batı, İslam dünyası ile dünyanın diğer ülkeleri arasında demokratik bir köprü; ya da, komşuları ve bölgesi için istikrarsızlık ve çatışma kaynağı olacaktır.⁷⁵²

---

⁷⁴⁶ Gül, a.g.e., s.70

⁷⁴⁷ Nasuhi Güngör, “ Eksen Kayması Değil Ekseni Genişletme Çabası Var ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.182

⁷⁴⁸ Nur Bilge Criss, “Komşularla Sıfır Sorun Çok Güzel Bir Söylem, Ancak Gerçekçi Değil ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.136

⁷⁴⁹ Öymen, a.g.e., s.491

⁷⁵⁰ Uslu, a.g.e., s.270

⁷⁵¹ Bostanoğlu, a.g.e., s.429

⁷⁵² Cengiz Çandar, “*Türklerin Amerika'ya Bakışından Örnekler ve Amerika'nın Türkiye Politikası*”, Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.213

1990 sonrası Türkiye'nin başarılı olduğu alanlar, dikkat edilirse, hep çıkarlarının ABD'ninkilerle çakıştığı noktalardır: Bosna, enerji nakil hatları, Öcalan'ın yakalanması, insancıl müdahale operasyonları, Kuzey Irak'a yapılan operasyonlar. Peki Türkiye bu kısıtlı durumda hep kendini ABD'ye göre mi ayarlamak zorundadır, hep ABD'nin istediği gibi mi hareket etmek zorundadır? Bir ulusal devlet için dış politika ve özellikle de güvenlik alanı, işin doğası gereği yarı-özerk bir durum arz eder ve bu bir Orta Büyüklükte Devlet için özellikle doğrudur.⁷⁵³

İki ülke, İsrail ve İran konusunda farklı yaklaşımlara sahipken, Arap dünyasındaki dönüşüm, NATO'nun füze kalkını projesi ve terörle mücadele konularında birlikte hareket edebiliyor.⁷⁵⁴

ABD'nin Ortadoğu ile petrol, İsrail ve benzeri faktörler sebebiyle ilgilenmesi ve bunun sonucunda bölgenin daha da karmaşık bir hal alması Türkiye'nin dış politikasında bu bölgeyi mutlaka dikkate alması gereğini göstermektedir.⁷⁵⁵

İki ülke de barış içinde ve demokratik bir Irak, komşularını tehdit etmeyen ılımlı bir İran, sona ermiş bir İsrail- Filistin çatışması, radikal güçlerden arınmış istikrarlı bir Ortadoğu, Kıbrıs'tan Keşmir'e kadar “ donmuş kalmış çatışmalar”a getirilen bir son, Afganistan ve Pakistan'da istikrar ve Güney Kafkasya'da bağımsız uluslar görmek istiyorlar. Türkiye Amerika'nın bu hedeflerini paylaşmaktadır. Hem de bu hedeflere ulaşmak için konumu çok uygundur.⁷⁵⁶

2.3. Bölgede Türk- Amerikan İlişkilerinde Politik Farklılıklar Bulunan Konular

1996 Ağustos'unda Clinton tarafından imzalanarak yürürlüğe sokulan ve “D'Amato yasası” diye bilinen Amerikan yasası, İran enerji sektöründeki yatırımları men ediyor ve bunu yapan şirket ve ülkelerin cezalandırılmasını öngörüyor...Tahran'da imzalanan Türkiye-Türkmenistan-İran arasındaki petrol ve

---

⁷⁵³ Oran, *a.g.m.*, s.38

⁷⁵⁴ Mehmet Yegin, “Obama, Türkiye'ye Predatörleri Vere(bile)cek mi?”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2354> (17.02.2012)

⁷⁵⁵ Faruk Sönmezoğlu, “ Türk Dış Politikasında Sapma Olduğu Söylenemez ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.129

⁷⁵⁶ Kınzer, *a.g.e.*, s.218-219

doğal gaza ilişkin anlaşmanın, “D’Amato yasası”nın şayet “lafzı”nı değilse de, “ruhunu ihlal ettiği apaçık.⁷⁵⁷

İsrail hükümetinin Filistin konusunda sert tutumu sürdürmesi ve Amerikan yönetiminin sessiz kalması ya da dolaylıda olsa bu politikaya destek vermesi Türk-Amerikan ilişkilerinin genel olarak Ortadoğu politikasında da ciddi bir farklılaşmanın ortaya çıktığını görmekteydi.⁷⁵⁸

ABD-Türkiye ilişkileri stratejik ortaklık olarak adlandırılrsa da iki ülke arasında Kuzey Irak ve Kürtler, Ermeni sorunu, Yunanistan ile ilişkiler konusu, Kıbrıs, Türkiye’deki insan hakları konularında Türkiye ve ABD görüş ayrılıkları içindedir. Fakat iki tarafta uyuşmazlık konularına vurgu yapmamaya örtüşen çıkarları öne çıkarmaya gayret⁷⁵⁹ etmektedir. İran nükleer krizini önemli yapan bir diğer husus şüphesiz Türkiye’nin kriz bölgesine olan yakınlığı ve krizin maliyetlerinden ciddi bir şekilde etkilenme olasılığıdır. İran Türkiye’nin iyi ilişkiler hedeflediği büyük bir komşudur buna karşın ABD, Ankara’nın yarın asrı geçkin müttefikidir. İkisi arasında meydana gelecek çatışmadan en olumsuz şekilde etkilenecek ülkelerin başında Türkiye’nin geleceği aşikârdır.⁷⁶⁰

Kafkaslar ve Orta Asya konusunda genelde politikaları örtüşen Türkiye ile ABD, Ermeni- Azeri çatışmasında çok farklı yaklaşımlara sahip oldular.⁷⁶¹ Türk-Amerikan ilişkilerinde Ermeni meselesi sürekli “baş ağrıtan” bir başlıktır. Unutmamak gerekir ki Türk-Amerikan ilişkilerinin genel seyri Ermeni meselesinin ne kadar etkili olacağını da belirleyecektir.⁷⁶²

Erdoğan başbakanlığındaki Türk hükümeti dışişleriyle ilgili ABD çıkarlarına ters olan bazı kararlar aldı. Bunların içeriği şunlardır: İsrail büyükelçisinin sınır dışı edilmesi ve İsrail büyükelçisini hatırlatarak Gazze konvoyuna ölümcül IDF baskını, İsrail’in 2001’den beri katıldığı NATO’nun 2011 yılında yapılacak Anadolu Kartalı hava savunma tatbikatına katılımının iptali, Çin askeri uçaklarının ABD ve İsrail uçaklarının yerini alması için davet edilmesi ve İsrail ticari uçaklarının Türk hava

⁷⁵⁷ Cengiz Çandar, “Tahran’da Doğru Adım...”, Sabah Gazetesi, 2 Ocak 1997.

⁷⁵⁸ Arı, a.g.m., s.720

⁷⁵⁹ Bal, a.g.m., s.163

⁷⁶⁰ Ekinci, a.g.e., s.5

⁷⁶¹ Uzgel a.g.m., s.283

⁷⁶² Sedat Laçiner, “Obama ve Ermeni Sorunu”, USAK Stratejik Gündem, 18 Haziran 2008

sahasında yasaklanmasıdır.⁷⁶³ ABD Türkiye'yi iterek kakarak Ortadoğu politikasını sürdüremez. ABD bu bölgede var olmaya devam edecekse Türkiye'nin de desteğini almak zorundadır. O nedenle ABD'nin Türkiye'ye, Türkiye'nin de ABD'ye ihtiyacı vardır ve bu ilişkiler bazı basit sorunlara hapsedilemez.⁷⁶⁴

3- Amerika Açısından Türkiye'nin Enerji Güvenliğindeki Yeri ve Önemi

ABD Orta Asya ve Kafkaslar bölgesinden Türkiye vasıtasıyla Avrupa'ya ve diğer piyasalara enerji nakli için boru hattı inşa edilmesini kuvvetle destekler. Baku-Ceyhan ham petrol boru hattı projesi, taraf ülkelerin Kasım 1999'da bir anlaşma imzalamasıyla hız kazanmıştır. Türkiye ve ABD Hazar-ötesi doğalgaz boru hattı projesinin desteklenmesi konusunda aynı görüştedirler. Her iki boru hattı Türkiye için enerji ihtiyacının karşılanması, enerji naklinden önemli miktarda gelir elde edecek olması ve Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ile kuvvetli ekonomik ve siyasal bağlar kurulması açısından önemlidir.⁷⁶⁵ ABD ayrıca Rusya'nın petrol ve doğalgaz taşımacılığındaki, İran'ında nüfuzunu kırmak ve izole etmek istemektedir.⁷⁶⁶

ABD'nin Bakü- Ceyhan hattına verdiği destek birden fazla boru hattı çerçevesinde verilmiş yani alternatif hatlar da desteklenmiştir. Ankara'ya gelen Clinton'un "tanıklığında" Bakü- Ceyhan hattının yapımına ilişkin anlaşmanın imzalanması ABD enerji bakanının bu anlaşmayı "siyasal bir zafer" olarak nitelendiriyor ve bunun "ABD'nin stratejik çıkarlarını geliştirecek stratejik bir anlaşma" olduğunu söylüyordu.⁷⁶⁷ Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı Adana'daki incirlik üssünün, enerji güvenliği bakımından bölgede oynadığı rolü artırarak sürdürmesini sağlayacak olması bakımından jeostratejik bir öneme sahip bir projedir.⁷⁶⁸

---

⁷⁶³ Josh Rogin, "Amid Tensions, US and Turkey Move Forward on Missile Defense", http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2011/09/19/amid_tensions_us_and_turkey_move_forward_on_missile_defense (06.03.2012)

⁷⁶⁴ Arı, a.g.m., s.112

⁷⁶⁵ Ziya Öniş, "Yeni Yüzyılın Başında Türkiye Ekonomisi Eleştirel ve Karşılaştırmalı Yaklaşımlar", Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s.165

⁷⁶⁶ Bal, a.g.m., s.157

⁷⁶⁷ Uzgel, a.g.m., s.281

⁷⁶⁸ Filiz Yıldız Çakar, "Türkiye'nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs", (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002, s.330

Türkiye ABD'nin küresel çıkarlarının enerji boru hattı projelerinde, eğer mümkünse Rusya'yı devreden çıkarmayı hedefleyen projelerde paha biçilmez bir stratejik oyuncu rolü oynamaktadır.⁷⁶⁹Türkiye enerji çeşitliliğini sağlamak zorundadır. Bu bağlamda, Ortadoğu petrollerine bağımlılık sürdürülebilir değildir. Hem bu bölgeden sağladığı gaz ve diğer hidrokarbon imkânlarını zorlamalı, hem de bunun ötesinde Rusya'nın Mavi Akımının yanı sıra Türkmen gazı gibi farklı yollar da aranmalıdır. Türkiye herkesle farklı alanlarda işbirlikleri geliştirebilir ve buna müsait olan çok az ülkeden biridir.⁷⁷⁰

Ekonomik ve politik nedenlerle Washington bir tek ülkenin musluklarının kontrolünü elinde tutmasını istemiyor.⁷⁷¹ Bakü Ceyhan Petrol boru hattı projesi, kimi değerlendirmelerin aksine, "Türkiye'ye yalnızca yılda 100 milyon dolar getirecek" önemsiz ve yararsız bir yatırım değil, stratejik ve uzun dönemli ekonomik yararları yaşamsal boyutta olan bir projedir.⁷⁷² ABD petrol ve doğal gaz hatlarının İran üzerinden geçmesine karşıdır.⁷⁷³

Nabucco boru hattı Ankara'da 13 Temmuz 2009 Pazartesi günü hükümetler arasında imzalanan anlaşmayla başlamıştır. Avrupa'nın en büyük doğal gaz tedarikçisi konumundaki Rusya'dan yapılan sevkiyata alternatif olması amacıyla daha çok ABD ve AB tarafından desteklenmektedir. Hat Erzurum'da Türkiye-İran Doğalgaz Hattı ile birleşerek, yine yapımı düşünülen Trans-Kafkas Gaz Hattı ile bağlanacaktır. Kendi bölgesinde transit ülke olmaktansa, gaz üretimi olmadan gaz tedarikçisi olmak isteyen Türkiye kültür ve dil geçmişlerinin ortak olduğu Orta Asya ülkelerinden bu yönde güçlü destek beklemektedir.⁷⁷⁴

Türkiye enerji konusunda aynı zamanda önemli bir pazardır. Türkiye'nin izlemiş olduğu boru hattı projeleri üçüncü bir ülkeye karşı olmaktan çok iç dinamiklerden kaynaklanmıştır.⁷⁷⁵ Bölgedeki doğalgaz ve petrolün hangi güzergâh üzerinden taşınacağı ve bu konuda kimin söz sahibi olacağı sadece enerji politikaları

---

⁷⁶⁹ Fouskas, *a.g.e.*, s.33-78

⁷⁷⁰ Erhan, *a.g.m.*, s.61

⁷⁷¹ Fouskas, *a.g.e.*, s.115-116

⁷⁷² A.Necdet Pamir, *Türkiye'nin Enerji Gereksinimi:Uluslararası Boru Hatları ve Stratejisi*, Stratejik Analiz, Mayıs 2000, s.52

⁷⁷³ Gürler, *a.g.e.*, s.142

⁷⁷⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/Nabucco_Boru_Hatt%C4%B1_Projesi (10.04.2012)

⁷⁷⁵ Laçiner, *a.g.e.*, s.274

değil, bölgenin ekonomik siyasi ve askeri dengeleri üzerinde de etkili olmaya devam etmektedir.⁷⁷⁶Rusya Hazar'ın gittikçe kötüleşen ekolojik durumuyla yakından ilgilendiği söylenmekte ve bunun için Kazakistan ve Türkmenistan'dan nakledilecek petrolün Hazar'ın dibinden döşenecek boru hattıyla yapılmasına karşı çıkmaktadır.⁷⁷⁷

21.yüzyılda ABD ve Batı'nın en önemli alternatif enerji kaynağını teşkil edecek olan Doğu-Batı koridorunu ustalıklı Türkiye coğrafyası üzerinden Akdeniz'e taşımalarının kuvvetle muhtemel olduğu değerlendirilmektedir.⁷⁷⁸ ABD'nin Hazar petrollerini dışarı çıkarabilmeye yönelik bütün planları boru hatlarının İran topraklarından geçmemesine dayanmaktadır ki bu durum hatları hem daha masraflı kılmakta hem de hatları Afganistan gibi daha az istikrarlı bölgelerden geçmeye zorlamaktadır.⁷⁷⁹ ABD'nin İran'a uluslararası arenada yalnızlaştırma politikası sona erirse ve İran aktif bir oyuncu haline dönüşürse, Türkiye'nin bu planları ciddi bir darbe yiyecektir. İran'a yönelik çifte tecrit politikasından vazgeçildiği an, Türkiye'nin Hazar'dan enerji çekme ihtimali ciddi derecede zayıflayacaktır.⁷⁸⁰

Başbakan Erdoğan ileride İran ve Rusya gazını da Nabucco'da görmek istediğimizi söyledi. O zaman kazan-kazan hesabı olur. Yani illaki bu Nabucco'nun Rusya'nın aleyhine olması şart değil ki, gel sen de dahil ol, sen de kazan, ben de kazanayım.⁷⁸¹ Türkiye İran ve bölge ülkeleri ile kurgulayabileceği alternatif enerji yollarıyla da önemlidir Türkiye, Rus çıkarlarına alternatif projeler gerçekleştirirken, Rusya ile tarihinde hiç olmadığı kadar iyi ilişkiler kurabilmiştir. Bu tam bir denge politikasıdır.⁷⁸²

---

⁷⁷⁶ Zeynep Dağı, “ Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”, (Ed) Refet Yınaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık,Nisan 2002, s.201

⁷⁷⁷ Nesrin Sarıahmetoğlu, *Kafkasya Ötesindeki Siyasal Gelişmeler ve Hazar Petrolleri, Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları*, Alaeddin Yalçınkaya (der), İstanbul: Bağlam Yayınları, Kasım 1998, s.33

⁷⁷⁸ H. Mesut Çaşın, *İran İle İki Deniz Jeopolitiğine Dayalı Stratejik Değişim Arayışları*, Avrasya Dosyası İran Özel, Sonbahar 1999, s.305

⁷⁷⁹ Hasan Kösebalan, “ İran ABD'nin Hedef Tahtası mı ?”, Anlayış Aylık Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi, Sayı:16, Eylül 2004, s.68

⁷⁸⁰ Cankara, a.g.e s.213

⁷⁸¹ Bal, a.g.m 2010, s.44

⁷⁸² Savaş Genç, “ Osmanlı Coğrafyası Diye Bir Yer Yok ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010, s.169

SONUÇ

1990'da Irak'ın işgali ile ABD Vietnam sendromundan kurtulmuştur. Üstün silah teknolojisine rağmen ABD'nin Irak'ta güvenliği sağlayamaması süper gücün askeri kuvvetlerle her istediğini yapamayacağını anlaşılmaya yol açmış, ABD bölgesel güçler ve özellikle Türkiye ile işbirliği yapmak mecburiyetinde olduğunu anlamış ve yumuşak güçleri azami derecede kullanma gayreti içerisine girmiştir. Türkiye'nin karşı tavırlarına rağmen Irak'taki Türkmenlerin statüsü, Kerkük'ün geleceğinin belirlenmesi, Irak'ta yerleşen PKK'nın etkisizleştirilmesi konularında ABD ve Türkiye tavrında ortak noktalar oluşturulamamıştır. ABD'nin bölge ile ilgili politikaları Amerika'daki Yahudi lobileri tarafından adeta kontrol altına alınmıştır. ABD dış politikalarında etkili olan genelde Amerikan çıkarlarının tahakkuk ettirilmesi özelde bölgemizde İsrail'in güvenliği en önde tutulan hedeflerin başında gelmektedir.

İslam dünyasında İslam'ın kutsal topraklarında Suudi Arabistan'da konuşlanan Amerikan askerlerinin Irak'ta oluşturulan üslere kaydırılması mümkün olmuştur. Terörle etkin ve ortak mücadele kararı alınmasına rağmen Türkiye PKK terörü konusunda gerek ABD gerekse Kuzey Irak yönetiminden beklediği desteği bugüne kadar görememiştir.

Orta Asya ve Hazar havzası petrollerinin Batıdaki tüketim merkezlerine taşınma güzergâhında ABD'nin faaliyetleriyle İran dışlanmakta, Bakü- Tiflis- Ceyhan ham petrol boru hattı ve Şahdeniz doğal gaz boru hattı projelerinde olduğu gibi İran'ın dışlanması bölgede Türkiye'nin önemini bir kat daha artırmaktadır. İran'ın iddialarına göre barışçıl amaçlarla ulaşmaya çalıştığı nükleer güç ABD tarafından atom bombası yapmaya yönelik bir faaliyet olarak değerlendirilmekte İran'a müdahale gerekçesi olarak sürekli canlı tutulmaktadır. Türkiye komşularının nükleer güce barışçıl amaçlarla sahip olma faaliyetlerine ilerde kendisine de böyle bir engel çıkarılabileceğini düşüncesiyle karşı çıkmakta ancak komşularının atom bombası sahibi olmasına şiddetle karşı olduğunu ifade etmektedir. ABD'nin Afganistan müdahalesinde Taliban'ın etkisinin kırılması amacıyla onunla işbirliği yapan İran, gerek bu savaş gerekse Irak müdahalesinden en karlı çıkan taraf olmuştur. Ermeni lobisi ve Ermenistan hükümetinin tutumu nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluşundan bu yana ilk defa bir ülkeye karşı sınırlarını

tamamen kapatmıştır. Türkiye Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye tarafından kuşatılan Ermenistan'ın Büyük Ermenistan iddialarından ve Karabağ'ın işgalden vazgeçmediği müddetçe sınır kapılarını açmayacağını açık bir dille ilan etmiş, Güney Kafkasya'ya yönelik projelerinde Ermenistan'ı dışlayan bir siyaset takip etmeyi tercih etmiştir.

ABD terör olaylarının diktatörlük idarelerinin bulunduğu sistemlerden kaynaklandığı; demokratik sistemle idare edilen ülkelerde terörizmin minimize edileceği varsayımından hareketle bir taraftan Arap coğrafyasında bir taraftan Güney Kafkasya'da yumuşak güç unsurlarını harekete geçirmiştir. Güney Kafkasya'nın güvenliği, Rusya'nın etkisinin Kafkaslardan uzaklaştırılması amacıyla ABD ve Türkiye, Gürcistan'la ciddi bir iş birliğine girmiştir. ABD'nin Gürcistan'a yardım gayesiyle askeri gemilerle gönderdiği yardım girişimi Montrö Anlaşmasının tartışmaya açılmasına yol açmış Türkiye ile ABD arasında yapılan uzun görüşmelerden sonra ABD'nin Montrö'ye uygun malzeme geçirmesi sağlanarak ciddi bir krizden dönülmüştür.

Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler; ABD'nin BOP ilanından sonra Beşar Esad'ın ileriye dönük gelişmeleri önceden görmek suretiyle Türkiye ile sorunlarını hızla çözmek ve Türkiye üzerinden batı ve ABD ile ilişkiye geçmek isteğini ortaya koymuştur. Arap Baharının Suriye'yi etkisi altına almasıyla birlikte Beşar Esad o güne kadar iki ülke arasında elde edilen kazanımları bir kenara itmek suretiyle ülkesinde ortaya çıkan olayların sorumluluğunu Türkiye'ye yüklemeye çalışmış, Türkiye konuya insan hakları bağlamında ilkesel yaklaştığını ifade edince ilişkiler hızla istenmeyen noktalara yönelmiştir. Esad'ın kendi halkına karşı uyguladığı şiddet ABD ve batı dünyasından fazla Türkiye'den tepki görmüş Türkiye bütün diplomatik kanalları harekete geçirerek şiddetin bir an evvel durması ve Suriye halkının özgür iradesiyle oluşacak yönetimle bölgenin huzur ve istikrar coğrafyasına dönüşmesi için elinden gelen gayreti göstermektedir. Suriye'nin muhtemel bölünme ihtimalinden İsrail büyük yararlar beklemektedir. Türkiye ABD'de karşılaştığı Ermeni ve Rum lobilerinin çalışmalarına karşı Yahudi lobisinin desteğini alabilmek amacıyla İsrail'e sürekli yakın durmayı tercih etmiştir. AKP iktidarı ile birlikte Türkiye- İsrail ile ilişkilerinde temkinli davranmaya başlanmıştır. Davos Zirvesinde Başbakan Erdoğan ve İsrail Cumhurbaşkanı arasında gerçekleşen mülakatı takiben gerilen ilişkiler

uluslararası sularda İsrail'in Komor Adaları bandıralı Türk gemisindeki aktivistlere karşı düzenlediği saldırı sonucu Türk- İsrail ilişkileri iyice gerilmiştir. Türkiye'nin taleplerinin kabul edilmemesi üzerine İsrail Büyükelçisi kendi ülkesine gönderilirken diplomatik ilişkiler ikinci kâtip düzeyine düşürülmüştür. Başbakanın Davos çıkışından itibaren daha önce İslam ülkeleriyle Türkiye arasında yaşanan soğukluk hızla giderilmeye başlamış, özellikle Arap ülkelerinde halk kendi liderlerinden duymak istedikleri çıkışın Erdoğan tarafından yapılması ile Erdoğan'ı halk kahramanı mertebesine yükseltmiş, birçok Arap ülkesinde Erdoğan en popüler lider olmuştur. Türkiye'nin 2002 yılından itibaren kendine güvenle bölgesel ve küresel alanda uygulamaya koyduğu dış siyaset konsepti, çoğu zaman ABD'ye rağmen yürüttüğü sıfır sorun siyaseti neticeye ulaşmamasına rağmen bölge ülkelerinin bakış açısını değiştirmiş. İmparatorluk tecrübesine sahip, Ortadoğu'yu yakından tanıyan Türkiye'nin bölgesinde ve dünyada çıkar gözetmeden insanlık yararına faaliyetleri geçmişiyle barışmasına geleceğe yönelik umut vermesine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

- ABBAS Thaer, “ *Askeri ve Dini Dengeler Türkiye ve İran...Üçüncü Sahadaki Mücadele*”, Aydın (İstanbul Aydın Üni.Uygulama Gazetesi), Mart 2012- Nisan 2012.
- ABRAMOWITZ Morton, “Amerika’nın Türkiye Politikasının Belirlenmesi Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler”, Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001.
- ACAR Cemal, *Soğuk Savaş Dönemi Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası*, Ankara: As-Tek, 1991.
- AĞACAN Kamil, “*Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Gürcistan İlişkileri*”, İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- AHMAD Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945- 1980)*, (çev) Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları, 1994.
- AKEL Ali, “*İlişkiyi Biz Değil İsrail Düzeltsin*”, <http://yenisafak.com.tr/Politika/Default.aspx?t=24.05.2012&i=384792> (25.05.2012)
- AKDEVELİOĞLU Atay, KÜRKÇÜOĞLU Ömer, “İran İle İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- AKGÖNENÇ Oya, “*Türk Dış Politikasını Etkileyen Yeni Global Akımlar ve Stratejik Değişiklikler*”, Kamu’da Sosyal Politika Dergisi, Yıl.5, Sayı.18, 2011/3.
- AKGÜN Birol, “*Türkiye’nin Üç-Buçuk Savaş Stratejisi*”, Stratejik Düşünce Mart 2012
- AKGÜN Birol, “*2012 Yılında Dünyayı Ne Bekliyor?*”, Stratejik Düşünce Ocak 2012
- AKGÜN Birol, “*Türkiye’nin Üç-Buçuk Savaş Stratejisi*”, Stratejik Düşünce, Mart 2012.
- AKGÜN Birol, “*Türkiye’de Hiçbir Taraf Batı’yla İlişkilere Hayır Demiyor*”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- AKGÜN Mensur, “*Mavi Marmara’nın Üçüncü Yılına Girerken*”, Star Gazetesi, 26 Mayıs 2012
- AKSOY Murat, “*PKK Taşeron Olarak Kullanılıyor*”, Deniz Ülke Arıboğan İle Yapılan Röportaj, Yeni Şafak Gazetesi, 18.06.2012.
- AKTAN Gündüz, *Açık Kriptolar, Ermeni Soykırımı İddiaları Avrupa’da Irkçılık ve Türkiye’nin AB Üyeliği*, Ankara:Aşına Kitaplar ,2006.
- AKTAY Yasin, “*Suriye Dersleri*”, Yeni Şafak Gazetesi, 19 Mayıs 2012
- AKTAY Yasin, “*Allah İslah Etsin*”, Yeni Şafak Gazetesi, 30 Haziran 2012
- ALTAN Ahmet, “Uçak”, Taraf Gazetesi, 24.06.2012
- “Suriye’nin Savunma Sistemleri Rusya’dan”, <http://www.taraf.com.tr/haber/suriye-nin-savunma-sistemleri-rusya-dan.htm> (24.06.2012)
- AMBROSE Stephen E., *Dünyaya Açılım, 1938’den Günümüze Amerikan Dış Politikası*, (çev) Rucihan Tul, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayınları, 1992.
- ARI Tayyar, *Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- ARI Tayyar, *Irak, İran ve ABD Önleyici Savaş Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.

- ARI Tayyar, “ Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Bir Değişiklik Yoktur” , *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- ARI Tayyar, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler”, İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- ARI Tayyar, “Türkiye Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”, İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- ARIBOĞAN Deniz Ülke, “Suriye’de Rus Kapanı”, Akşam Gazetesi, 27 Haziran 2012
- ARMAĞAN Mustafa, *Yakın Tarihin Kara Delikleri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007
- ARMAOĞLU Fahir, *Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914- 1995)*, İstanbul: Alkım Yayınevi, Genişletilmiş 13. Baskı.
- ARMAOĞLU Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948- 1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1991.
- ARSLAN Esat, “Suriye’ye Müdahalede Göz Ardı Edilenler”, 2023 Dergisi, 15 Mart 2012.
- ATAY Mehmet, *ABD’nin Afganistan Operasyonu ve Orta Asya’da Jeopolitik Satranç*, Jeopolitik Dergisi, Sayı:1
- ATUN Ata, “İsrail’in Türkiye’ye Karşı Oyunu”, <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ata-atun/886983-israilin-turkiyeye-karsi-oyunu> (06.06.2012)
- AVAR Banu, *Batı’nın Politikaları Bugün de Aynı “ Böl ve Yut!”*, 13 Ülkede Batı Projeleri, İstanbul: Remzi Kitabevi, Haziran 2010.
- AVAR Banu, *Hangi Dünya Düzeni*, İstanbul: Remzi Kitapevi, Mayıs 2010.
- AYDIN Mustafa, “ Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişliler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- AYDIN Mustafa, “Türkiye, Farklı Alternatifleri Bir Arada Yaşatmak Zorunda ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- AYDINLI Ersel, “ Türkiye’nin NATO’nun Dönüşümüne Katkıda Bulunması Gerekir” , *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- AYDINTAŞBAŞ Aslı, “ Liderlik ve Barış Arasında Zor Seçim”, Milliyet Gazetesi, 25.06.2012
- BAÇ Meltem Müftüler, “Alternatif Oluşturulabilecek Olan Ne Rusya, Ne İran, Ne De Çin’dir”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- BAL İhsan, “İranlı Generalin İlk Hedefi Türkiye”, Habertürk Gazetesi, 28 Kasım 2011
- BAL İdris, “Bölgesel Güvenlik ve Türkiye’nin Stratejik Önemi”, İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- BAL İdris, “Türkiye-ABD ilişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri”, İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- BAL İdris, “Türkiye- Ermenistan İlişkileri”, İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

- BAL İdris, “ Türkiye Kabuğuna Çekilerek Çevresindeki Sorunlardan Uzak Duramaz ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- BAL İhsan, “ İran Neden Geriyor ve Geriliyor? ”, Haber Türk Gazetesi, 09.04.2012
- BARASCH Daniel B., QADIR Lala R., “US National Security Interests and the West Bank Separation Barrier”, John F. Kennedy School of Government, April 8th 2004, <http://www.hks.harvard.edu/cchrp/pdf/danlala.pdf> (20.03.2012)
- BARRY Tom, “ Is Iran Next ? “ , In These Times, September 28, 2004, http://www.inthesetimes.com/site/main/article/is_iran_next (15.03.2012)
- BATU İnal, “ Türkiye Avrupa Birliği’ne Ne Kadar Yaklaşırsa Bölgesinde O Kadar Güçlü Olur ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- BOLAT Aydın, “ ABD Sonrası Ortadoğu’da Dengeler ”, Stratejik Düşünce Ocak 2012.
- BOSTANOĞLU Burcu, *Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası Kuram ve Siyasa*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.
- BOSTANOĞLU Burcu, “ABD’nin Latin Amerika Retoriğinden Örnekler”, *Avrasya Dosyası, C.1, No.4*, 1995.
- BOZ Hakan, “Azerbaycan Dış Politikasının Manevra Sahaları”, 2023 Dergisi, 15 Mart 2012
- CANKARA Yavuz, *Yeni Oyun İran’ın Nükleer Politikası*, İstanbul: IQ Kültür sanat Yayıncılık, Mart 2005.
- ÇAŞIN Mesut H., *Körfez Savaşının Stratejik Sonuçları II*, Avrasya Dosyası, Cilt.3, Sayı:2, Yaz 1996.
- ÇAŞIN Mesut, *İstanbul NATO Zirvesi*, Yeditepe Haber Dergisi, Mayıs-Temmuz 2004.
- ÇAŞIN H. Mesut, *İran İle İki Deniz Jeopolitiğine Dayalı Stratejik Değişim Arayışları*, Avrasya Dosyası İran Özel, Sonbahar 1999.
- CERRAHOĞLU Nilgün, “ Doğan Güreş’le Siyaset, Güneydoğu ve Çekiç Güç Üzerine: Amaç Kürt Devletiydi ”, Milliyet Gazetesi, Kasım 1995.
- CRISS Nur Bilge, “ Komşularla Sıfır Sorun Çok Güzel Bir Söylem, Ancak Gerçekçi Değil ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- ÇALIŞ Şaban H., “ Dış Politikada Eksen Kaymıyor, İstikamet Düzeliyor! ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.2* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- ÇAKAR Filiz Yıldız, “ Türkiye’nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs ”, (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002.
- ÇANDAR Cengiz, “Tahran’da Doğru Adım... ”, Sabah Gazetesi, 2 Ocak 1997.
- ÇANDAR Cengiz, “Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler ve Amerika’nın Türkiye Politikası”, Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001.
- ÇEÇEN Anıl, *Atatürk ve Avrasya*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, Mart 1999.
- ÇEMREK Murat, “ Türkiye Modeli ve Tecrübesi Arasında Arap Baharı ”, Stratejik Düşünce Ocak 2012.
- ÇETİN Hikmet, http://tr.wikipedia.org/wiki/Hikmet_%C3%87etin (15.03.2012)

- ÇETİNSAYA Gökhan, “ Türkiye’nin Ekseni Batı Askeri İttifakıdır ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- ÇETİNSAYA Gökhan, “ İran ve Güvenlik Algılamaları”, (Ed) Refet Yınaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002.
- ÇEVİKALP Mesut, “Sınırdaki Tuzak”, *Aksiyon Dergisi*, 16-23 Nisan 2012, Sayı.906.
- ÇİTLİOĞLU Ercan, *İran Irak Olur mu ?*, Cumhuriyet Strateji, Sayı. 24, 13 Aralık 2004.
- DAĞI Zeynep, “ Türkiye Önemli Bir Çekim Merkezi Haline Geliyor ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.2* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- DAVUTOĞLU Ahmet, *Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslar Arası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları 56. Basım Aralık 2010.
- DAVUTOĞLU Ahmet, “Adil Bir Ekonomik Düzen Gerekliyor Türkiye’yle Amerika’nın Suriye Konusunda Ortak Pozisyonu Var”, *Aydın (İstanbul Aydın Üni.Uygulama Gazetesi)*, Mart 2012- Nisan 2012.
- DEDEOĞLU Beril, “*Türk Askeri Afganistan’da Ne Arıyor*”, *Star Gazetesi*, 21 Mart 2012.
- DEDEOĞLU Beril, “ Türkiye’nin Türk Dünyası İle İlişki Kurması Rusya’ya Rağmen Olamaz” , *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- DEDEOĞLU Beril, *Değişen Dünyada Yeni Dengeler*, İstanbul: İlgı kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- DİKBAŞ Yılmaz, *Yanlış Hesap Bağdat’tan Döner Amerika’nın Irak Yalanları*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2003.
- DONNELLY Thomas, *Amerikan İmparatorluğunun Yeniden İnşası Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi* Chivi Yazıları Yayınevi, İstanbul: 2004.
- DUMANLI Ekrem, “Suriye İran İşte Çetin İmtihan”, *Zaman Gazetesi*, 2 Nisan 2012
- EASTERBROOK Gregg, “*Why This War Is Also About Oil*”, <http://www.tnr.com/article/politics/pumped> (14.04.2012)
- EKİNCİ Arzu Celalifer, *İran Nükleer Krizi*, Ankara: USAK Yayını, 2009.
- ERHAN Çağrı, “*İran Ne İstiyor?*”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2639> (29.04.2012)
- ERHAN Çağrı, “*İsrail İran’ı Vurursa Ne Olur?*”, *Türkiye Gazetesi*, 3 Nisan 2012
- ERHAN Çağrı, KÜRKCÜOĞLU Ömer, “Arap Olmayan Devletlerle İlişkiler”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- ERHAN Çağrı, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- ERHAN Çağrı, “ Türkiye, Ortadoğu’da ABD Ne İstediyse Yapmıştır”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- ERHAN Çağrı, “ Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi”, İdris Bal (Ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- ERHAN Çağrı, “*İran Ne İstiyor*”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2639> (26.04.2012)

- ERHAN Çağrı, “ Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002.
- EROĞLU Cevat, *İsrail’in Beka Stratejisi ve Kürtler*, İstanbul: Sayfa Yayınları, 2004.
- FARHİ Farideh, “ *To Have or not to Have? Iran’s Domestic Debate On Nuclear Options* “, in *Iran’s Nuclear Weapons Options: Issues and Analysis*, The Nixon Center, Ocak 2001.
- FIRAT Melek, KÜRKÇÜOĞLU Ömer, “Arap Devletleriyle İlişkiler”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- FIRAT Melek, KÜRKÇÜOĞLU Ömer, “ Ortadoğu’yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.I*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- FOUSKAS Vassıls K., *Balkanlar Ortadoğu Kafkasya Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları*, (çev) Ali Çakıroğlu, İstanbul: Kitap Matbaası, Şubat 2004.
- GARAUDY Roger, *Amerikan Efsanesi ABD’nin Dünyayı Yönetme Felsefesi*, Cemal Aydın (çev), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, Nisan 2002.
- GENÇ Savaş, “ Osmanlı Coğrafyası Diye Bir Yer Yok ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- GERGER Haluk, *ABD Ortadoğu Türkiye*, İstanbul: Ceylan Yayınları, 2007.
- GOLDSCHMIDT Arthur Jr., DAVIDSON Lawrence, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, (çev) Aydemir Güler, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2007
- GOMPERT David C – GREN Jerrold - LARRABE F.Stephen, *Common Interests, Common Responsibilities*, <http://www.rand.org/publications/randreview/issues/rr-spring.99/atlantic.html> (11.03.2012)
- GÖKTAŞ Hıdır, GÜLBAY Metin, *Soğuk Savaştan Sıcak Barışa, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1994.
- GÖNENSİN Okay, “*Buradan Savaş Çıkamaz*”, Vatan Gazetesi, 25.06.2012
- GÖNLÜBOL Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- GÖZEN Ramazan, “Türkiye’nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları”, İdris Bal (ed), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- GÜL Nazmi, *Şeytanla Dans: Ermenistan ve Nükleer Enerji*, Stratejik Analiz, cilt:2, no:17 Eylül 2001.
- GÜL Abdullah, *Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları*, TC Dışişleri Bakanlığı Yayını, Temmuz 2007.
- GÜLDEMİR Ufuk, *Çevik Kuvvetin Gölgesinde Türkiye (1980-84)*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986.
- GÜNEY Nurşin Ateşoğlu, “*Yeni Güvenlik Stratejilerindeki Ortak Tehdit Algılamaları: AB, NATO ve ABD*”, 2023, Sayı.37, 2004.
- GÜRLER Ali İhsan, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.
- GÜNGÖR Nasuhi, “ Eksen Kayması Değil Ekseni Genişletme Çabası Var ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.

- GÜRSEL Kadri, “ *Askeri Tırmanış Seçenek Değil*”, Milliyet Gazetesi, 25.06.2012.
- GÜVENÇ Duygu, “ *İstanbul Zirvesi Umut Verdi*”, Sabah Gazetesi, 15.04.2012
- GÜZEL Hasan Celal, “ Osmanlı Milletler Topluluğu Kurabiliriz ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- HASANOĞLU Alihan, “ *Haşimi İstanbul’da*”, Aksiyon Dergisi, 16-23 Nisan 2012, Sayı.906.
- HASGÜLER Mehmet, “ Adalet ve Kalkınma Partisi, Özal’ın Dış Politikada Yapamadıklarını Yapmaya Çalışmaktadır ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- IBISH Hussein, “ *What Went Wrong in the Arab World ? Ask Yourself* “ , Los Angeles Times, 25 Kasım 2001, <http://articles.latimes.com/2001/nov/25/opinion/op-8094> (10.04.2012)
- ILICAK Nazlı, “ *Savaşa Hayır*”, Sabah Gazetesi, 25.06.2012.
- JOXE Alain, *Kaos İmparatorluğu*, Işık Ergüden (çev), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- KALAFAT Yaşar, CABBARLI Hatem, “*Türkiye- Ermenistan İlişkilerinin Psikolojik Savaş Açısından Değerlendirilmesi*”, <http://www.ermenisorumu.gen.tr/turkce/makaleler/makale62.html> (23.04.2012)
- KALETSKY Anatole, *The West Must Break Its Addiction to Oil*, The Times, 18 Ekim 2001.
- KANBOLAT Hasan, “*Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya’daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu.*”, Stratejik Analiz, Cilt:1 Temmuz 2000.
- KANBOLAT Hasan, *Arap Baharı Bir –İki Yıla Bitmez*, 2023 Dergisi, Şubat 2012.
- KAPLAN İsmail, *Büyük Ortadoğu Kavramı ve Bölgemizde Su Meselesi*, www.dunyasugunu.org/2004/ismail_kapan.doc, 27 Mayıs 2004 (21.03.2012)
- KARAALIOĞLU Mustafa, “*Obama Duyması Gerekenleri Duydu*”, Star Gazetesi, 26 Mart 2012
- KASIM Kamer, *Türkiye’nin Karadeniz Politikası: Temel Parametreler ve Stratejiler Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, USAK Yayınları Cilt:3 Sayı:5, 2008.
- KASIM Kamer, “Orta Doğu, Türkiye’nin Mevcut Dış Politikasına Alternatif Olamaz”, H. Özdal, (Ed), *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt. I*, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- KASIM Kamer, “Türkiye-İsrail ilişkileri: İki Bölgesel Gücün Stratejik Ortaklığı”, İdris Bal (Ed), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- KAŞTAN Yüksel, “*II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye- Irak Siyasi İlişkileri*”, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Y%C3%BCksel%20KA%C5%9ETAN/KA%C5%9ETAN,%20Y%C3%9CKSEL.pdf (12.05.2012)
- KAYA İbrahim, “*11 Eylül Saldırıları ve Sonrası Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale*”, *Stratejik Analiz*, cilt.2, sayı.19, 2001.
- KAYNAK Mahir, *Amerika 11 Eylül Afganistan Irak*, İlk Yayınları, Ekim 2003.
- KAZANCI Hicran, *Irak’ta Seçim Bilmecesi*, Cumhuriyet Strateji, Sayı: 24
- KAZGAN Gülten, *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1994.
- KEMAL Lale, “*Türkiye’de Güç Dengesi Siviller Lehine Değişirken İsrail*”, Taraf Gazetesi, 14.10.2009

- KESKİN Akif, “İran Ne Yapmak İstiyor?”, Stratejik Analiz, Mayıs 2006.
- KESKİN Funda, “ABD Başkanlarının Ünlü Doktrinleri”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- KESKİN F., “ABD’de Lobiler”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- KHANFAR Wadah, “Not Coming to America, The U.S. Censors Al Jazeera for No Good Reason”, Newsweek, February 14, 2011
- KINZER Stephen, *Ezber Bozmak, İran, Türkiye ve Amerika’nın Geleceği*, Sulhiye Gültekingil (çev), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- KINZER Stephen, “Genocide Vote Harms US-Turkey Ties”, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/cifamerica/2010/mar/05/turkey-armenia-genocide-us-vote> (05.03.2012)
- KISSINGER Henry, *Diplomasi*, (çev) İbrahim H. Kurt, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- KİBAROĞLU Mustafa, “Dış Politikada Duygusal Boyuta Çok Fazla Yer Yok”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.1* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- KLEİN Joe, “What the U.S. can do to Encourage Democratization in Egypt and Other Countries in the Middle East”, Time, February 21, 2011
- KOR Z. Tuba, “Türkiye İran İlişkileri”, Anlayış Aylık Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi, Sayı: 16, Eylül 2004.
- KÖNİ Hasan, “Körfez Savaşı Sonrasında Türkiye”, Avrasya Dosyası, Ankara, 1996, Cilt.3, Sayı.1.
- KÖNİ Hasan, “Yeni Uluslararası Düzendeki Türk Amerikan İlişkileri”, Yeni Türkiye, Yıl.1, Sayı.3, 1995.
- KÖSEBALAN Hasan, “İran ABD’nin Hedef Tahtası mı?”, Anlayış Aylık Siyaset, Ekonomi, Toplum Dergisi, Sayı:16, Eylül 2004.
- KULOĞLU Armağan, “21. Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye”, İdris Bal (Ed), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- KUT Şule, “Türkiye’nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Ana Hatları”, En Uzun Onyıl Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, Gencer Özcan, Şule Kut (der), İstanbul: Büke Yayınları, 2000.
- KÜRKÇÜOĞLU Ömer, “Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Tarih, Coğrafya ve Konjonktür İç İçte Olmak Zorundadır!”, Türkiye Günlüğü, 2002, Sayı.68.
- LAÇİNER Sedat, “Obama ve Ermeni Sorunu”, USAK Stratejik Gündem, 18 Haziran 2008
- LAÇİNER Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, Ankara: USAK Yayınları, Kasım 2008.
- LAÇİNER Sedat, *Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye*, Ankara: Roma Yayınları, 2004.
- LAÇİNER Sedat, *Türkler ve Ermeniler Bir Uluslar Arası İlişkiler Çalışması*, Ankara: USAK Yayınları, 2005.
- LAÇİNER Sedat, *Türk Ermeni İlişkileri*, İstanbul: Kaktüs Yayınları, Eylül 2004.
- LAURENT Eric, *Çöl Fırtınası*, (çev) Erden Akbulut, T. Ahmet Şensilay, E Yayınları Çağaoğlu, İstanbul, Kasım 1999.

- LOĞOĞLU O. Faruk, “ Türk Dış Politikası Fedakar ve Seçkin İnsanlarla Dolu Dışişleri Bakanlığının Ürünüdür ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.3* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- LÜTEM Ömer E., “*Olaylar ve Yorumlar*”, Ermeni Araştırmaları, Cilt:1,Sayı:1,Mart-Nisan-Mayıs 2001.
- MAKOVSKY Alan, “Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye Politikası Gelişme ve Sorunlar”, Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001.
- MANGO Andrew, *Türkiye’nin Yeni Rolü*, (çev) Şükrü Demircan, Erhan Yükselci, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995.
- MÜDERRİSOĞLU Okan, “*Dışta Vuruldu İçeriye Düştü*”, Sabah Gazetesi, 24.06.2012
- ORAN Baskın, “ Uluslararası Ortam ve Dinamikler”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- OLSON Robert, *Türkiye- İran İlişkileri: 1979- 2004 Devrim, İdeoloji, Savaş, Darbeler ve Jeopolitik*, Kezban Acar (çev), Ankara: Babil Yayıncılık, 2005.
- ONAY Yaşar, *Neden Irak? Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak*, Ankara: Babil Yayıncılık, 2003.
- ORAN Baskın, “ 1990-2001 Küreselleşme Etkisinde Türkiye”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- ORAN Baskın, “ Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği ”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- ORAN Baskın, “ 1960- 1980 Görelî Özerklik- 3, Dönemin Bilançosu ”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt.1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- OSMANOĞLU Mahmut, “*Afgan Batağından Çıkma Çabasındaki NATO*”, Yeni Şafak Gazetesi, 21 Mayıs 2012
- ÖVALI Şevket, “ Dış Politika Sadece Kendi Tercihlerimizi Değil, Uluslararası Konjonktürün de Bir Ürünüdür ”, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- ÖKE Mim Kemal, *Siyonizm’den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002.
- ÖNAL Cumali, “*İsrail Batı Şeria’dan Sonra Mısır Sınırına da Duvar Örüyor*”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=938999&title=israil-bati-seriadan-sonra-misir-sinirina-da-duvar-oruyor> (15.02.2012)
- ÖNİŞ Ziya, “Yeni Yüzyılın Başında Türkiye Ekonomisi Eleştirel ve Karşılaştırmalı Yaklaşımlar”, Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001.
- ÖYMEN Onur, *Silahsız Savaş Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- ÖYMEN Onur, “ Tek Boyutlu Bir Dış Politika İzlenemez” , *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.2* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- ÖZAKINCI Cengiz, *Dolma Kalem Savaşları*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2003.

- ÖZCAN Gencer, “Dört Köşeli Üçgen Olmaz: Irak Savaşı Kürt Sorunu ve Bir Stratejik Perspektifin Kırılması”, Foreign Policy Türkiye Baskısı, Mart-Nisan/Mayıs-Haziran 2003.
- ÖZDAĞ Ümit, “Türk Amerikan ilişkilerinde Irak Krizi”, Stratejik Analiz, Cilt.4, Sayı 40, Ağustos 2003.
- ÖZDAĞ Ümit, “PKK ve Kuzey Irak”, Avrasya Dosyası, Irak Özel Sayısı, Ankara, Cilt.3, Sayı.1.
- ÖZDAĞ Ümit, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, *Irak Krizi 2002-2003*, Ortadoğu Araştırma Dizisi, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, 2003.
- ÖZDAĞ Ümit, *Cephe Ülke- Büyük Orta Doğu*, Avrasya Dosyası, Kış 2003.
- ÖZEL Soli, *105 Yıllık Mesele*, Türkiye Günlüğü, 2002-1, Sayı.68.
- ÖZERTEM Hasan Selim, “Afganistan’da Türk Askerinin Ne İş Var?”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2610> (28.03.2012)
- ÖZMEN Hasan, “Kürt Partileri Arasında İlişkiler”, Avrasya Dosyası, Ankara, Cilt.3, Sayı.1, 1996
- PAMİR A.Necdet, *Türkiye’nin Enerji Gereksinimi: Uluslararası Boru Hatları ve Stratejisi*, Stratejik Analiz, Mayıs 2000.
- ROĞİN Josh, “Amid Tensions, US and Turkey Move Forward on Missile Defense”, http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2011/09/19/amid_tensions_us_and_turkey_move_forward_on_missile_defense (06.03.2012)
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih*, Ankara: AÜSBF Yayınları, No. 541, 1987.
- SANDER Oral, *Türk- Amerikan İlişkileri 1947- 1964*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1979.
- SANDER Oral, *Türk- Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1979.
- SANDIKLI Atilla, “Türkiye- İsrail İlişkileri Dibe Vurdu”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1512:tuerkiye-srail-likileri-dibe-vurdu&catid=168:ortadogu-analizler
- SARIAHMETOĞLU Nesrin, *Kafkasya Ötesindeki Siyasal Gelişmeler ve Hazar Petrolleri, Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları*, Alaeddin Yalçınkaya (der), İstanbul: Bağlam Yayınları, Kasım 1998.
- SARINAY Yusuf, *Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO’ya Girişi (1939- 1952)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:859.
- SEZGİN Mahmut Niyazi, “Geçiş Sürecinde Ermenistan Ekonomisinin Değerlendirilmesi”, Stratejik Analiz, Cilt:3, Sayı,28, Ağustos 2002.
- SİLLELİ Turan, *Büyük Oyunda Türkiye-İrak İlişkileri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.
- SOROS George, *Amerikan Üstünlüğü Hayali Yanlış Kullanılan Amerikan Gücünün Düzeltilmesi*, Doğan Selçuk Öztürk (çev), İstanbul: Truva Yayınları, 2005.
- SOYSAL İsmail, *Ortadoğu Barış Süreci ve Türkiye*, Yeni Türkiye, Yıl.1, Sayı.3, Mart-Nisan, 1995.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, “ Türk Dış Politikasında Sapma Olduğu Söylenemez ” , *Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt.I* (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- STELZER Irwin M., *Can We Do Without Saudi Oil ?*, The Weekly Standard, 19 Kasım 2001.

- ŞAHİN Türel Yılmaz, “Türkiye- İsrail İlişkilerinde Yaşanan Son Gelişmeler Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2316> (27.02.2012)
- ŞAHİN Abdullah, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye*, Truva Yayınları, 2004.
- ŞALVARCI Yakup, *Pax Aqualis, Türkiye- Suriye- İsrail İlişkileri Su Sorunu ve Ortadoğu*, İstanbul: Zaman Kitabevi, 2003.
- ŞEN Abdurrahim, “Kontrollü Geçiş Doktrini”, <http://www.timeturk.com/tr/makale/abdurrahim-sen/kontrollu-gecis-doktrini.html> (21.03.2012)
- ŞİMŞEK Erdal, *Kod Adı: Pegasus Amerika'nın İran'ı İşgal Planı*, İstanbul: Neden kitap Yayıncılık, 2006.
- ŞİMŞİR Bilal N., *Ermeni Meselesi, 1774- 2005*, Ankara: Bilgi Yayınevi, Üçüncü Basım, 2006
- TAN Alper, “Sıfır Sorundan Sıfır Barışa mı?”, Stratejik Düşünce Ocak 2012.
- TAŞCIOĞLU Ömer Lütfi, *ABD'nin Küreselleştirme Politikaları, İran Krizi ve Türkiye'ye Biçilen Rol*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- TAŞDEMİR Hakan, “Gazze Ablukası ve Türk Dış Politikası”, Kamu'da Sosyal Politika Dergisi, Yıl.5, Sayı.18, 2011/3.
- TELLAL Erel, *Eski Sovyet Coğrafyasında “Devrimler”*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60-2
- TOPÇUOĞLU Ayşenur, “Nükleer Kaçakçılık”, Bilim ve Teknik, Temmuz 2001.
- TURAN İlter, *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977.
- TÜRKMEN İlter, *Ortadoğu Vizyonları*, Hürriyet Gazetesi, 28.02.2004
- UMAY H. Miray, *Ortadoğu'nun Terör Çıkmazı*, Cumhuriyet Strateji, Sayı: 32
- USAK Gürcistan- Rusya Krizi Değerlendirme Raporu, Krizin Türkiye'ye Bölgeye ve Küreye Etkileri, Ankara Eylül 2008.
- USLU Nasuh, *Türk Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.
- UZGEL İlhan, “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II:1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- ÜLKER İrfan, “Baas Partisi İdeolojisi”, Avrasya Dosyası, Ankara, Cilt.2, Sayı.3.
- ÜNAL Ahmet, “İran Satrancında Gizli Hamleler”, Stratejik Düşünce Mart 2012
- VATANDAŞ Aydoğan- AYDIN Mustafa, *11Eylül Senaryosu: Kod Adı Kılıçbalığı*, İstanbul: Karakutu Yayınları,2002 Haziran.
- WILKINSON M. James, “Amerika, Türkiye ve Yunanistan-Üç Kişilik Kalabalıktır”, Morton Abramowitz (Ed), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Ankara: Liberte Yayınları, 2001.
- YANAR Savaş, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, İstanbul: IQ Kültür Yayıncılık, Ağustos 2002.
- YAVUZ Turan, *Çuvallayan İttifak*, Ankara: Destek Yayınları,2006.
- YAZICI Amine, “Dünya Suriye Üzerinden Yeniden Kutuplaşıyor”, Stratejik Düşünce Dergisi, Mart 2012
- YEGİN Mehmet, “ABD'nin Irak'tan Çekilmesi”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2506> (11.03.2012)
- YEGİN Mehmet, “Obama, Türkiye'ye Predatörleri Vere(bile)cek mi?”, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2354> (17.02.2012)

- YENİÇERİ Özcan, *Medeniyet İçi Çalışmanın Tarafı Haline Gelmek ya da Dış Politikada Küçük ABD Rolü Oynamak*, 2023 Dergisi, 15 Şubat 2012.
- YETKİN Murat, “*Barzani Devlet Başkanı Gibi Karşılıyor*”, Radikal Gazetesi, 19.04.2012
- YETKİN Murat, *Tezkere Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.
- YILDIZ Yavuz Gökalp, *Nedir Şu Büyük Ortadoğu?*, Akşam Gazetesi, 14 Şubat 2004, <http://arsiv.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/02/14/yazarlar/yazarlar241.html> (12.03.2012)
- YILMAZ Reha, *Gürcistan’da istikrar Arayışları: 5 Ocak 2008 Devlet Başkanlığı ve 21 Mayıs 2008 Parlamento Seçimleri*. Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, USAK Yayınları Cilt:3 Sayı:5 2008.
- YILMAZ Türel, “*Ortadoğu’da Güvenlik Sorunları Türkiye*”, (Ed) Refet Yinaç-Hakan Taşdemir, *Uluslar Arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Nisan 2002.
- YİRMİBEŞOĞLU Sabri, *Askeri ve Siyasi Anılarım*, İstanbul: Nisan 1999.
- YOHANNES W. Tesfa-, “*US-Turkish Relations, Arab Spring and Fallout in Turkish-Israeli Friendship*”, http://www.bilgesam.org/en/index.php?option=com_content&view=article&id=385:-where-to-go-from-here-current-us-turkish-relations-in-light-of-the-arab-spring-and-fallout-in-turkish-israeli-relations&catid=98:analizler-abd&Itemid=132
- Ayın Tarihi 2011 Ekim-Kasım-Aralık. TC Başbakanlık Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara: Altan Özyurt Matbaacılık
- <http://www.haber7.com>
- <http://www.sondakika.com>
- <http://haber.mynet.com>
- <http://www.stargazete.com>
- <http://www.aktifhaber.com>
- <http://www.taraf.com.tr>
- <http://www.trthaber.com>
- <http://haber.ihlassondakika.com>
- <http://www.sabah.com.tr>
- <http://zaman.com.tr>
- <http://t24.com.tr>
- <http://www.bbc.co.uk>
- <http://tr.wikipedia.org>
- <http://www.hurriyet.com.tr>
- <https://www.veribaz.com>
- <http://www.sde.org.tr>
- <http://www.haberturk.com>
- <http://yenisafak.com.tr>
- <http://arsiv.sabah.com.tr>
- <http://www.cnnturk.com>